

BUSKERUD
FYLKESKOMMUNE

Fagrapport for arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer

Modum kommune

Buskerud fylkeskommune
Utviklingsavdelingen
februar 2015

Innhold

1.	INNLEDNING	9
1.1	Bakgrunn og formål	9
1.2	Automatisk fredete kulturminner – lovverk og definisjoner	9
1.3	Metode og gjennomføring av kontrollregistrering.....	11
1.4	Datagrunnlaget	13
1.5	Vurdering av kulturmiljøers verneverdi.....	15
2.	DEN ARKEOLOGISKE KULTURMINNEBESTANDEN I MODUM	17
2.1	Undersøkellesområdet.....	17
2.2	Dagens kulturminnebestand – en introduksjon	18
2.3	Modum i forhistorisk tid og middelalder (før 1537).....	19
	2.3.1 <i>Steinalder</i>	22
	2.3.2 <i>Bronsealder</i>	24
	2.3.3 <i>Jernalder</i>	25
	2.3.4 <i>Middelalder</i>	28
2.4	Dagens kulturminnebestand – vernestatus, tilstand og kartfesting	30
	2.4.1 <i>Avklaring av vernestatus</i>	30
	2.4.2 <i>Vurdering av tilstand</i>	31
	2.4.3 <i>Innmåling og kartfesting</i>	36
3.	VERNEVERDIGE ARKEOLOGISKE KULTURMILJØER I MODUM	40
3.1	Kulturmiljø 1: Katfoss.....	42
	3.1.1 <i>Landskap og orientering</i>	43
	3.1.2 <i>Kulturminnene</i>	44
	3.1.3 <i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	47
	3.1.4 <i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	48
	3.1.5 <i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	48
3.2	Kulturmiljø 2: Furumo.....	49
	3.2.1 <i>Landskap og orientering</i>	50
	3.2.2 <i>Kulturminnene</i>	51
	3.2.3 <i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	53
	3.2.4 <i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	54
	3.2.5 <i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	54
3.3	Kulturmiljø 3: Vikerøya, Bergsjø	56

3.3.1	<i>Landskap og orientering</i>	57
3.3.2	<i>Kulturminnene</i>	57
3.3.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	59
3.3.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	59
3.3.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	60
3.4	Kulturmiljø 4: Tveiten	62
3.4.1	<i>Landskap og orientering</i>	63
3.4.2	<i>Kulturminnene</i>	63
3.4.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	64
3.4.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	65
3.4.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	65
3.5	Kulturmiljø 5: Modum bad	67
3.5.1	<i>Landskap og orientering</i>	68
3.5.2	<i>Kulturminnene</i>	68
3.5.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	70
3.5.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	70
3.5.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	71
3.6	Kulturmiljø 6: Brustigåsen	72
3.6.1	<i>Landskap og orientering</i>	73
3.6.2	<i>Kulturminnene</i>	73
3.6.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	74
3.6.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	75
3.6.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	75
3.7	Kulturmiljø 7: Heggebekkollen	76
3.7.1	<i>Landskap og orientering</i>	77
3.7.2	<i>Kulturminnene</i>	77
3.7.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	78
3.7.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	78
3.7.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	78
3.8	Kulturmiljø 8: Skreinhaugen og Heggen kirke	79
3.8.1	<i>Landskap og orientering</i>	80
3.8.2	<i>Kulturminnene</i>	80
3.8.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	82
3.8.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	82
3.8.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	83
3.9	Kulturmiljø 9: Tjæremile på Markmoen	84

3.9.1	<i>Landskap og orientering</i>	85
3.9.2	<i>Kulturminnet</i>	85
3.9.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	86
3.9.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	86
3.9.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	87
3.10	Kulturmiljø 10: Buskerud gård.....	88
3.10.1	<i>Landskap og orientering</i>	89
3.10.2	<i>Kulturminnene</i>	89
3.10.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	90
3.10.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	90
3.10.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	91
3.11	Kulturmiljø 11: Austadmarka.....	92
3.11.1	<i>Landskap og orientering</i>	93
3.11.2	<i>Kulturminnene</i>	94
3.11.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	94
3.11.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	95
3.11.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	95
3.12	Kulturmiljø 12: Vike Kirkeruin.....	96
3.12.1	<i>Landskap og orientering</i>	97
3.12.2	<i>Kulturminnene</i>	97
3.12.3	<i>Kulturhistorisk bakgrunn</i>	98
3.12.4	<i>Bakgrunn for verdivurdering</i>	99
3.12.5	<i>Kulturmiljøets avgrensing</i>	99
4.	FUNNPROGNOSE/POTENSIALVURDERING	100
4.1	Generelle funnprognoser i forhold til landskapstype.....	101
4.2	Funnprognoser for pressområder i kommunen.....	101
5.	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	105

Sammendrag

Denne rapporten er utarbeidet av arkeolog Anja S. Melvær, på oppdrag fra Buskerud fylkeskommune og Modum kommune. Fagrappporten for arkeologiske kulturminner skal benyttes som et kunnskapsgrunnlag for kommunedelplan for kulturminner i Modum kommune. Hovedformålet med rapporten har vært å lage en helhetlig oversikt over dagens bestand av kulturminner i Modum, og synliggjøre verdifulle forhistoriske kulturmiljøer i kommunen.

Et kulturmiljø er et område der kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Totalt er det definert 12 forhistoriske kulturmiljøer, hvorav 9 med svært høy verdi og 3 med høy verdi (Tabell 1). Disse er avgrenset, beskrevet og verdivurdert.

Nr.	Kulturmiljø	Verdi
1	Katfoss	Svært høy
2	Furumo	Svært høy
3	Vikerøya	Svært høy
4	Tveiten	Svært høy
5	Modum bad	Svært høy
6	Brustigåsen	Svært høy
7	Heggebekkollen	Svært høy
8	Skreinhaugen og Heggen kirke	Svært høy
9	Markmoen	Høy
10	Buskerud gård	Høy
11	Austadmarka	Svært høy
12	Vike kirkeruin	Høy

Tabell 1: Verneverdige, forhistoriske kulturmiljøer i Modum kommune.

Gjennom kulturminneloven er alle arkeologiske kulturminner eldre enn 1537 automatisk fredet. Disse har en sikringszone på 5 m rundt kulturminnet. De 12 utvalgte kulturmiljøene presentert i denne rapporten er en faglig tilråding av områder som bør reguleres til hensynssone bevaring i kommuneplanens arealdel. Ved regulering til hensynssone bevares både den viktige sammenhengen innbyrdes mellom kulturminnene, og relasjonen mellom kulturminnene og det omkringliggende landskapet. Dette er svært viktig for å sikre kulturminnenes opplevelses- og kildeverdi. Regulering til hensynssone bevaring er ikke en fredning eller en utvidelse av fredet område. Det er heller en avgrensning der særskilte hensyn skal tas, slik at de store sammenhengene blir ivaretatt på en best mulig måte.

En viktig del av arbeidet har vært å få en kontrollregistrering av tidligere registreringer i Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden. I løpet av prosjektet har alle automatisk fredete kulturminner i Modum blitt kontrollregistrert, og deres tilstand, vernestatus og kartfesting i Askeladden er oppdatert. Kulturminnebestanden i Modum er i løpet av prosjektet økt fra 254 til 319 arkeologiske lokaliteter, og fra 429 til 600 enkeltminner.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Modum kommune og Buskerud fylkeskommune. Den utgjør fagrapport i arkeologi for kommunedelplan for kulturminner i Modum kommune. Rapporten er laget for å få et bedre kunnskapsgrunnlag om kommunens kulturminner og særlig verdifulle kulturmiljøer, til bruk i arbeidet med kommuneplanen.

Målsetningene for planarbeidet er:

- Å synliggjøre kommunens kulturminner og kulturmiljøer gjennom registrering og kartlegging, og formidle dette til lokalbefolkning og politikere i form av fagrapporter
- Å utarbeide en plan som skal bli et arbeidsverktøy som gir økt forutsigbarhet i langsiktig arealplanlegging i kommunen.

I praksis har arbeidet gått ut på å:

- Kontrollregistrere alle kjente arkeologiske automatisk fredete kulturminner i hht Norsk Standard NS 9450:2012, og oppdatere Riksantikvarens database for kulturminner, Askeladden.
- Verdivurdere arkeologiske kulturmiljøer for å kartfeste de viktigste arkeologiske kulturmiljøene i kommunen.
- Utarbeide en kortfattet faglig vurdering av potensiale for funn av automatisk fredete kulturminner i utvalgte områder.
- Å gjennomgå opplysninger fra fylkeskommunens gårdsarkiv, og på bakgrunn av dette ajourføre kulturminnedatabasen Askeladden.

1.2 Automatisk fredete kulturminner – lovverk og definisjoner

Lov om kulturminner (Kml) er det viktigste verktøyet for sikring av arkeologiske, forhistoriske kulturminner. Formålet med loven er beskrevet slik:

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet (Kml, § 1).»

Kulturminner defineres i loven som:

«alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. (Kml, §2)»

Kulturmiljøer er:

«områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng (ibid.).»

Lovens bestemmelser gir grunnlag for et skille i kulturminneforvaltningen mellom *automatisk fredete kulturminner* (kulturminner fra tiden før 1537 og stående bygninger oppført før 1650¹), og vern av *nyere tids kulturminner*. Denne rapporten tar for seg arkeologiske kulturminner. Automatisk fredete, arkeologiske kulturminner omfatter både synlige kulturspor og kulturspor som i dag ikke er synlige på markoverflaten.

I henhold til Kml § 3 er det forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner. Automatisk fredete kulturminner kan i noen tilfeller frigis ved dispensasjon fra Kml. Riksantikvaren er dispensasjonsmyndighet. Det kan bli satt vilkår ved dispensasjonen – det vil si krav om arkeologisk undersøkelse.

---

¹ I Kulturminneloven er også samiske kulturminner eldre enn 100 år (§ 4) automatisk fredet. I tillegg har skipsfunn eldre enn 100 år et lovmessig vern etter Kml § 14.

1.3 Metode og gjennomføring av kontrollregistrering

Kontrollregistreringen av kulturminner ble gjennomført ved oppsøking av kulturminnene i felt. Lokalteter og enkeltminner ble innmålt, og samtidig ble det gjort vurderinger av tilstand og verneverdi på stedet. Kriterier for tilstand og verneverdi er behandlet i kapittel 3.3. I felt ble det tatt bilder med et Nikon Coolpix kompaktkamera, et Canon EOS450D og et Sony α 3000 speilreflekskamera.

Til innmålingene ble det brukt feltdatasamler (GetAc) og en C-POS. En C-POS er en avansert GPS med en teoretisk nøyaktighet på 1 cm på innmålingene. Innmålingene kan imidlertid i praksis ha avvik på et par meter, særlig i områder med tett vegetasjon og nede i bratte dalfører. Da det store flertallet av kulturminnene ligger i skogsterreng har dette vært et relativt vanlig problem. Dette er særlig iøynefallende ved innmåling av små enkeltminner som for eksempel rydningsrøyser. I tilfeller hvor de innmålte flatene ikke svarte til kulturminnets visuelle form, ble det under etterarbeidet opprettet nye flater/polygoner med utgangspunkt i de nye punktene som ble målt inn i felt. Der måleforholdene var spesielt vanskelige ble enkeltminnene innmålt i felt ved å stå sentralt i kulturminnet, og «tegne» inn omkretsen ved direkte inntasting på dataskjermen. Innmålingsnøyaktigheten for geometrien i Askeladden er skjønnsmessig angitt, basert på forholdene i felt.

Figur 1: Innmåling av kulturminner ble gjort med en avansert GPS (C-pos). Her måles fangstgropen179841 på Markmoen på Snarum inn.

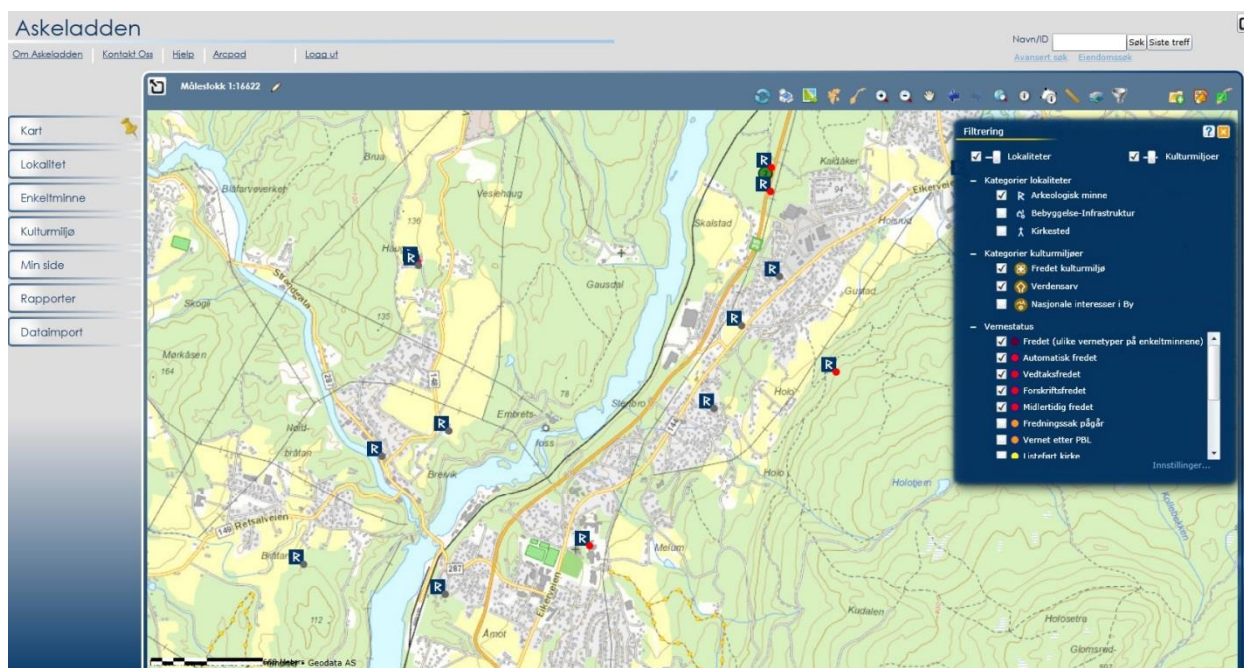
I etterkant av hver kontrollregistrering ble lokalitetene og tilhørende enkeltminner oppdatert i Askeladden. Dette innebar oppdatering av geometri, tilstand, og eventuell endring av beskrivelse/annen informasjon dersom kontrollregistreringen hadde vist dette. Til utarbeidelse av kart i rapporten ble det brukt ArcMap versjon 10.1.

Etter gjennomgang av gårdsarkivet på fylkeskommunen ble nye løsfunn og lokaliteter (begrepsavklaring s.15) ble lagt inn i Askeladden. Flere lokaliteter lå også i basen uten at det gikk tydelig frem hvilke enkeltminner de besto av, og enkelte lokaliteter manglet kartfesting av enkeltminner. Dette ble oppdatert etter innmålingene i felt. I forbindelse med kontrollregistreringen ble det også registrert nye kulturminner, de fleste i nær tilknytning til de allerede kjente kulturminnene.

Søk etter kulturminner under markoverflaten, i form av manuell prøvestikking etter steinalderlokaliteter eller maskinell sjakting i dyrket mark, er av økonomiske og tidsmessige årsaker ikke foretatt. Registreringene oppfyller derfor ikke Kulturminnelovens § 9 om undersøkelsesplikt.

1.4 Datagrunnlaget

Dataene i kulturminnedatabasen Askeladden danner grunnlaget for gjennomgang og kontroll av kulturminner. Askeladden er Riksantikvarens offisielle database for kulturminner, som inneholder data om kulturminner og kulturmiljøer som er fredet etter kulturminneloven, vernet etter plan- og bygningsloven, eller er kulturminnefaglig vurdert som verneverdige. Askeladden er et arbeidsverktøy for kulturminneforvaltningen, men en publikumsversjon er offentlig tilgjengelig i form av nettstedet Kulturminnesøk <www.kulturminnesok.no>².

Figur 2: Skjermdump av kulturminnedatabasen Askeladden. Kulturminnene vises som rune-R på kartet.

Da prosjektet startet opp lå det allerede en stor mengde kulturminner i Askeladden. Opplysningene om arkeologiske kulturminner i denne basen er hovedsakelig basert på:

- 1) ØK-registreringer
- 2) Arkeologiske registreringer etter §9 i kulturminneloven.
- 3) Opplysninger og innmeldte funn fra publikum

ØK-registreringer, er registreringer utført for Økonomisk Kartverk i perioden 1964-1991 (Guribye og Holme 2005: 58-61) Formålet for registreringene var en kartlegging av økonomiske ressurser. I Modum kommune ble det gjort slike registreringer i 1983-84. Under denne kartleggingen ble mange arkeologiske kulturminner i kommunen registrert og kartfestet for første gang. ØK-registreringene var imidlertid ikke fullstendige, og for eksempel ble utmarksområder og kulturminner fra middelalder dårligere registrert enn kulturminner i jordbruksområdene.

Arkeologiske registreringer utløst av §9 i Kulturminneloven har også gitt økt kunnskap om kulturminner i kommunen. I forbindelse med slike registreringer legges eventuelle nyoppdagete kulturminnelokaliteter inn i basen av arkeologene hos fylkeskommunen. I tillegg kommer et stort

² www.riksantikvaren.no/Veiledning/Data-og-tjenester/Askeladden

og viktig bidrag til dataene i Askeladden fra publikum, i form av meldinger om funn av faste kulturminner eller gjenstander.

Under prosjektet ble også fylkeskommunens gårdsarkiv gått igjennom. Opplysninger her som ikke allerede lå i Askeladden, ble lagt inn. Gjennomgang av gårdsarkivet førte til innlegging av 48 nye kulturminnelokaliteter.

I dette prosjektet har det ved behov også blitt hentet informasjon om kulturminnene i Kulturhistorisk museum gjenstandsregister, som er delvis tilgjengelig på nett³, i tillegg til bygdebøker og annen lokalhistorisk litteratur. I denne rapporten refereres funn fra Kulturhistorisk museums gjenstandsregister med museumsnummeret, for eksempel «C54321»⁴.

---

³ Gjenstandsregisteret er tilgjengelig på <http://www.unimus.no/arkeologi/forskning/index.php>

⁴ C-en foran nummeret står for Christiania.

1.5 Vurdering av kulturmiljøers verneverdi

Under arbeidet med fagrapporten har et fokus på kulturmiljøer og deres verneverdi stått sentralt. Et kulturmiljøes verneverdi er en skjønnsmessig vurdering, som gjerne endres over tid og i stor grad avhenger av sammenhengen de ses i. Et felles verdsett er derfor viktig for å kunne gjøre verddivurderingene etterprøvbare og forståelige i vår samtid.

Det er imidlertid ikke utformet et spesifikt sett med kriterier for arkeologiske kulturmiljøer fra Riksantikvarens side. I denne rapporten er det derfor tatt utgangspunkt i vernekriterier for kulturmiljøer med nyere tids bygg og anlegg, som så har blitt tilpasset til bruk på arkeologiske kulturmiljøer. Et *hovedkriterium*, og det som kjennetegner et kulturmiljø er at det *er klare sammenhenger og helheter mellom kulturmiljøets ulike bestanddeler*. Dette kan være sammenheng kulturminnene seg imellom, men også mellom kulturminnene og landskapet de ligger i. De underliggende kriteriene som har blitt brukt i vurderingen er vist i tabellen under (Tabell 2).

Generelt skilles det gjerne mellom kulturminnenes kildeverdi, og opplevelses- og formidlingsverdi. Som primærkilder utgjør kulturminnene en viktig erfarings- og kunnskapsbank. De kan også være en ressurs for opplevelser og identitetsbygging, og bidra til å skape tilhørighetsfølelse og estetisk opplevelse. Kulturminner med opplevelses- og formidlingsverdi kan dermed være en ressurs for sektorer som skole, friluftsliv, reiseliv og næringsliv. Karaktertrekk

Kriterium	Beskrivelse (kulturmiljø)
Alder/Tidsdybde	Kulturmiljøet har stor tidsdybde, det vil si at kulturmiljøet: 1) inneholder kulturminner fra flere tidsperioder og representerer forskjellige former for ressursutnyttelse og/eller kulturuttrykk 2) Inneholder kulturminner som henger nøye sammen med historisk landskapsutvikling. 3) Inneholder kulturminner og kulturuttrykk som representerer en stor grad av kontinuitet gjennom historien
Historisk kildeverdi	Kulturmiljøet som kilde til kunnskap om fortiden
Autentisitet/homogenitet	Kulturmiljøets grad av opprinnelighet fra en definert periode.
Sjeldenhet	Kulturmiljøet er sjeldent, enten ved at det alltid har vært unikt, eller ved at det har vært vanlig og nå er blitt sjeldent.
Representativitet	Kulturmiljøet har et representativt utvalg av kulturminner, som er typiske for en tid, en type eller et mangfold.
Identitets-/symbolverdi	Kulturmiljøet som identitetsskapende element i omgivelsene for lokalbefolkningen, et sosialt sjikt, en etnisk eller religiøs gruppe etc. Kulturmiljøet som symbol på eller for et lokalmiljø, en betydningsfull hendelse etc.
Formidlingsverdi/lesbarhet	Kulturmiljøets evne til å illustrere fortiden spesielt tydelig.
Estetisk verdi	Kulturmiljøet som vakkert i seg selv og/eller i sammenheng med omgivelsene.
Tilstandsgrad	Kulturmiljøets grad av bevaring.

Tabell 2: Vernekriterier for kulturmiljøer

Kulturminneforvaltningen har de siste tiårene gått fra å fokusere på enkeltstående objekter, til i større grad å orientere seg mot helheten. Det legges i dag vekt på å bevare hele kulturmiljøer knyttet til vanlige personers liv og virke. Også kulturminner og kulturmiljøer knyttet til særlige hendelser, personer, tro og tradisjon kan få en høy verneverdi.

Riksantikvaren har også spesifisert hvordan verdisetting av kulturminnene kan forankres til en lokal, regional, nasjonal og internasjonal størrelsesorden. Alle fredete kulturminner er pr. definisjon av nasjonal verdi, mens et kulturminne av regional verdi kan være et kulturminne som har hatt betydning i et regionalt perspektiv. At et kulturminne har lokal verdi betyr ikke at det har lav verdi, men at det primært er av betydning for lokalhistorien.

Alle kulturminner fra før 1537 er automatisk fredet, og har nasjonal verdi på bakgrunn av sin høye alder og historiske kildeverdi. En vurdering av verdi vil likevel være viktig for fremtidig planarbeid. Denne rapporten viser frem Modums mest verdifulle kulturmiljøer. Disse er ikke presentert tidligere, og denne informasjonen er viktig å ta med i diskusjonene om fremtidig arealbruk. Dessuten vil dette kunnskapsgrunnlaget være et utgangspunkt for å prioritere lokaliteter for videre skjøtsel og tilrettelegging.

2. Den arkeologiske kulturminnebestanden i Modum

I dette kapitlet vil det bli gjort rede for dagens situasjon for kulturminnene i Modum, slik forholdene er etter kontrollregistreringen i felt. Deretter vil endringer i situasjonen for kulturminnene før og etter prosjektets gjennomføring bli presentert.

Før gjennomgangen er det nødvendig med en begrepsavklaring av sentrale begreper i kulturminneforvaltningen. Begrepene «lokalitet» og «enkeltminne» er essensielle for å forstå den videre gjennomgangen.

I kulturminneforvaltningen brukes begrepet «**lokalitet**» som et definert, avgrenset område som omfatter ett eller flere automatisk fredete kulturminner. De enkeltstående kulturminnene innenfor lokaliteten kalles «**enkeltminner**».

2.1 Undersøkelsesområdet

Modum kommune ligger i Buskerud, vest og sør for Tyrifjorden. Den grenser til kommunene Nedre og Øvre Eiker i sør, Lier og Hole i øst, Ringerike, Krødsherad og Sigdal i nord og vest. Simoa, Snarumselva, og Drammenselva renner gjennom kommunen. Navnet Modum kommer av det norrøne Moðheimr, av moða, 'stor elv'. Kommunen er en av de største landbrukskommunene i fylket, og dalsidene rundt elvene og Tyrifjorden er preget av jordbruksareal. 75% av kommunens areal er dekket av skog, og de største sammenhengende skogsområdene er Holleia i nord og Finnemarka i øst.

Figur 3: Modum er preget av de tre elvene Simoa, Snarumselva og Drammenselva som renner gjennom kommunen. Bilde av Drammenselva, sett sørover fra Gravfoss.

Av det resterende arealet består ca. 10,5 % av vann og elver, jordbruksareal dekker omkring 10 %, 3,5 % er åpne områder og myr, og 1 % består av bybebyggelse og industri⁵.

Totalt bor det ca. 13500 personer i Modum pr. 01.01.2014. Bosetningen i kommunen er sentrert til dalførene rundt elvene, og særlig til tettstedene Vikersund, Åmot og Geithus⁶.

De eldste kulturminnene i Modum er de om lag 6000 år gamle helleristningsfeltene ved Katfoss, Geithus. Kulturminnene i Modum finnes spredt i hele kommunen, men konsentrerer seg rundt elvedalene og langs Tyrifjorden. I Modum finnes en blanding av utmarkskulturminner, som dominerer nabokommunene Sigdal og Krødsherad i nord, og kulturminner som i større grad er tilknyttet jordbrukslandskapet, som vi finner en større andel av i Lier, Øvre og Nedre Eiker. Sammenligner man sammensetningen av typen kulturminner i Modum med kommunene rundt, har Modum mest til felles med Ringerike.

2.2 Dagens kulturminnebestand – en introduksjon

I Modum kommune var det ved prosjektets oppstart registrert 282 kulturminnelokaliteter i Askeladden, hvorav 254 var registrert som arkeologiske lokaliteter. Ved rapportens ferdigstilling januar 2015 er det registrert 336 kulturminnelokaliteter, hvorav 319 er arkeologiske lokaliteter.

105 av lokalitetene i basen er funnsteder for løsfunn. Løsfunn er, i motsetning til faste kulturminner, funn av løse gjenstander der opplysninger om funnforhold og kontekst ofte er noe usikre. Funnene blir levert inn til og ivaretatt av de arkeologiske forvaltningsmuseene. I Askeladden har slike funn på en generell basis fått uavklart vernestatus. Dette betyr at videre undersøkelser er nødvendige for en endelig avklaring av vernestatus. Fordi en slik avklaring for disse løsfunnene vil kreve grundigere undersøkelser enn visuell overflatebefaring har funnstedene ikke blitt oppsøkt i felt.

Av de gjenstående 214 arkeologiske lokalitetene er 124 automatisk fredet etter kulturminneloven (dvs. eldre enn 1537). 19 lokaliteter er fjernet (automatisk fredet), enten ved utgraving eller ulovlig inngripen og 13 har uavklart status. 58 lokaliteter mangler formelt vernegrnlag og er registrert som ikke fredet. Disse er i hovedsak nyere tids rydningrøysfelt, gårdstuffer og haug/groplokaliteter, som er naturdannelser eller resultat av nyere tids aktivitet.

En lokalitet kan bestå av ett eller flere enkeltstående kulturminner (enkeltminner). Ved prosjektets oppstart var det totale antallet enkeltminner i Modum 466, hvorav 429 var arkeologiske enkeltminner. Ved rapportens ferdigstilling har antallet enkeltminner steget til 637, der 600 er arkeologiske enkeltminner. Det har altså blitt lagt inn 171 nye arkeologiske enkeltminner. Av disse er 55 registrert i forbindelse med andre prosjekter i 2014. Enkelte kulturminner er også omdefinert og ikke lengre ansett som automatisk fredet.

Det er viktig å poengtere at selv om kulturminnene ikke er registrert i Askeladden/Kulturminnesøk betyr ikke det at kulturminnet ikke er fredet. Det kan være kjente kulturminner som foreløpig ikke er lagt inn i databasene, eller kulturminner som hittil er ukjente for kulturminnevernmyndighetene. Det er anslått at bare omkring 10% av kulturminnene som finnes

---

⁵ Informasjon fra www.statkart.no/kunnskap/Fakta-om-Norge/arealstatistikk/oversikt (10.01.2015)

⁶ Store norske leksikon, 2014: www.snl.no

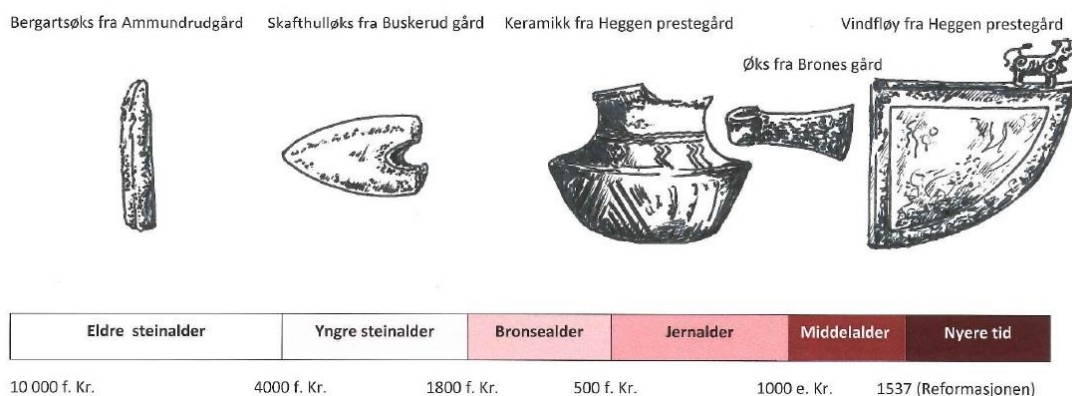
er kjent i dag⁷. Da er det viktig å være klar over at *alle* faste kulturminner eldre enn 1537 er automatisk fredet, noe som gir dem en automatisk beskyttelse som en nasjonal verdi selv om de ikke er kjent ennå. Arkeologiske registreringer foregår kun i områder der regulering pågår, og det er derfor store uavklarte areal i alle kommuner.

2.3 Modum i forhistorisk tid og middelalder (før 1537)

De kjente arkeologiske kulturminnene i Modum stammer fra alle perioder av forhistorien (Figur 5). En oversikt over disse periodene finnes i tabellen under (Tabell 3), og er illustrert med en tidslinje (Figur 5). 72 enkeltminner er ikke aldersbestemt, og for 186 er alder ikke nærmere angitt enn til før- og etterreformatorisk tid. Av enkeltminner med mer spesifisert datering er det store flertallet datert til jernalder eller middelalder.

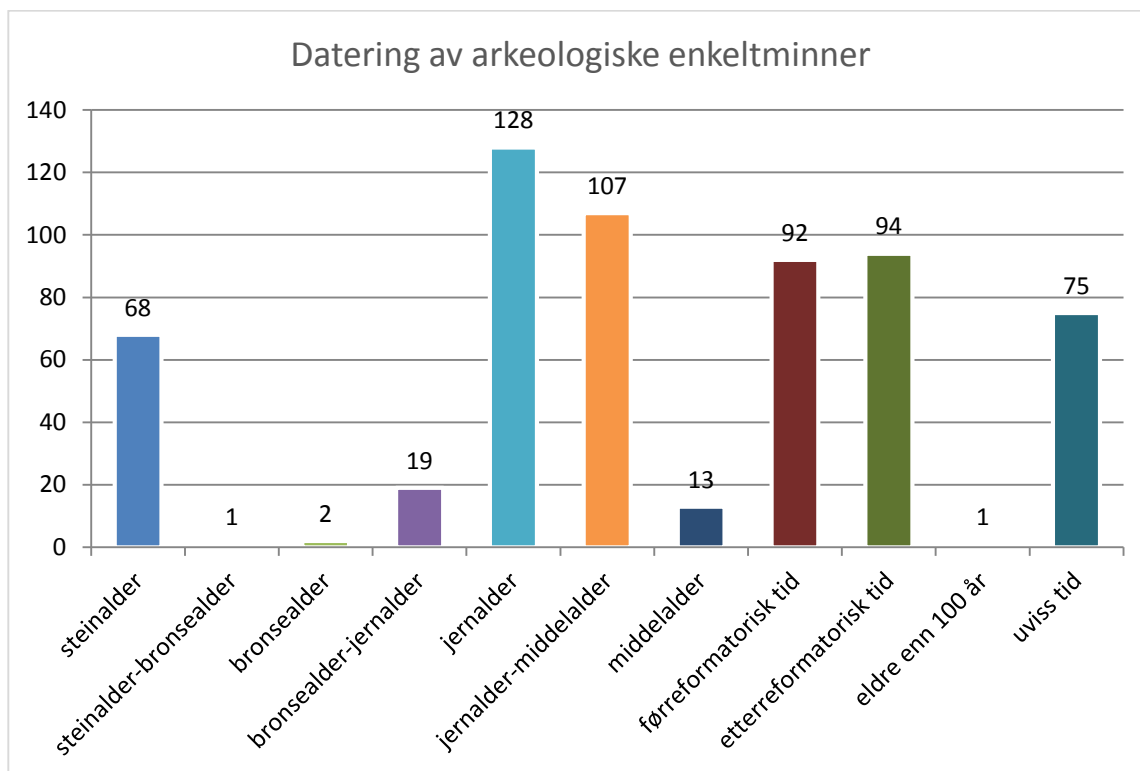
Hovedperiode	Underperioder	Fagterm	Tidsspenn
Steinalder	Eldre steinalder	Tidligmesolitikum (TM)	ca. 9500-6300 f. Kr.
		Mellommolitikum (MM)	ca. 6300-5000 f. Kr.
		Senmesolitikum (SM)	ca. 5000-4000 f. Kr.
	Yngre steinalder	Tidligneolitikum (TN)	ca. 4000-2800 f. Kr.
		Mellomneolitikum (MN)	ca. 2800-2400 f. Kr.
Senneolitikum (SN)		ca. 2400-1800 f. Kr.	
Bronsealder	Eldre bronsealder	Eldre bronsealder (EBA)	ca. 1800-1000 f. Kr.
	Yngre bronsealder	Yngre bronsealder (YBA)	ca. 1000-500 f. Kr.
Jernalder	Eldre jernalder	Førromersk jernalder (FRJA)	ca. 500 f. Kr.-0
		Romertid (RT)	ca. 0-400 e. Kr.
		Folkevandringstid (FVT)	ca. 400-550 e. Kr.
	Yngre jernalder	Merovingertid (MVT)	ca. 550-800 e. Kr.
		Vikingtid (VT)	ca. 800-1030 e. Kr.
Middelalder	Middelalder	Tidlig middelalder (TMA)	ca. 1030-1240 e. Kr.
		Høymiddelalder (HMA)	ca. 1240-1350 e. Kr.
		Senmiddelalder (SMA)	Ca. 1350-1537 e. Kr.

Tabell 3: Arkeologiske perioder; benevnelser og tidsspenn.

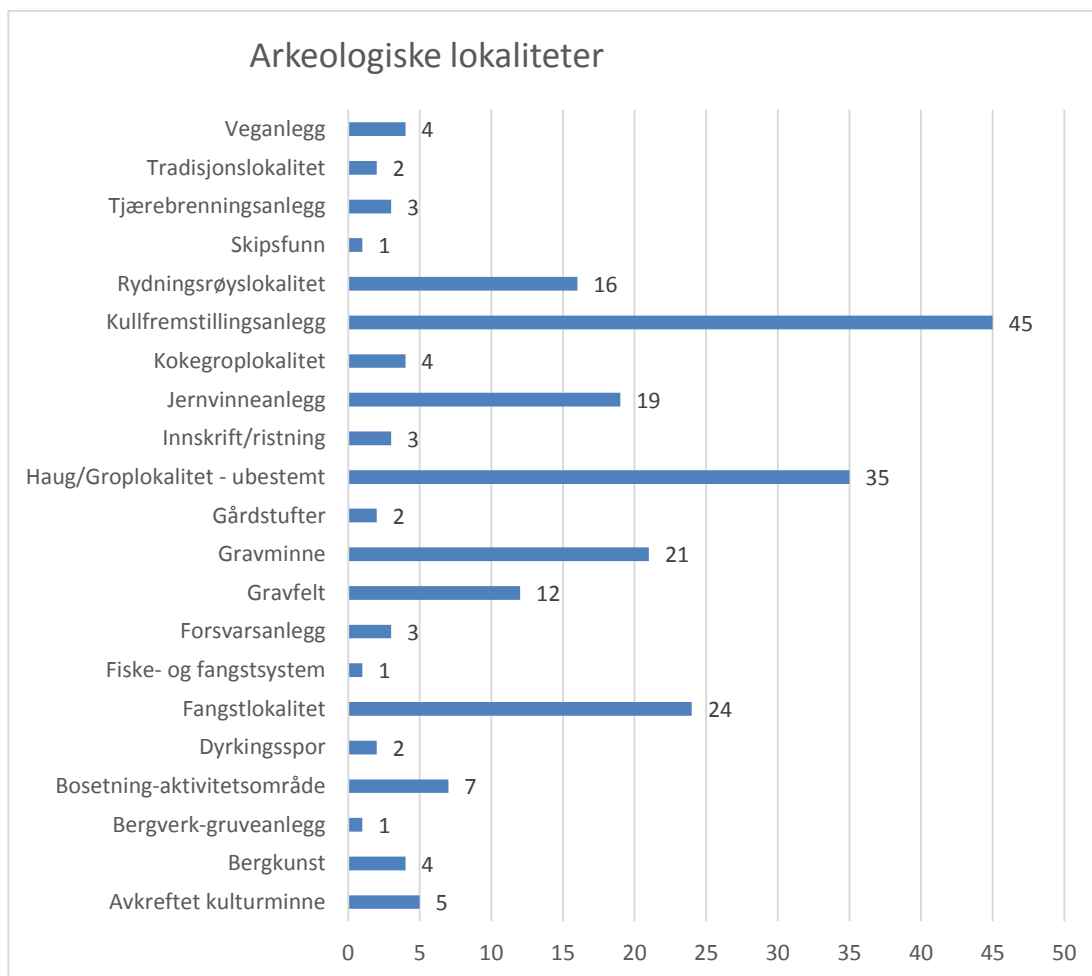
Figur 4: Tidslinje med arkeologiske hovedperioder (inkludert illustrerte funn fra Modum). Tegning BFK/Inger Karlberg.

⁷ Veileder Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Plan og bygningsloven. 2010:95

Figur 5: Faste kulturminners spredning i ulike tidsperioder i Modum (vist i antall enkeltminner). Totalt antall: 254. Tidsinndelingen for diagrammet er basert på dateringskategorier i Askeladden.

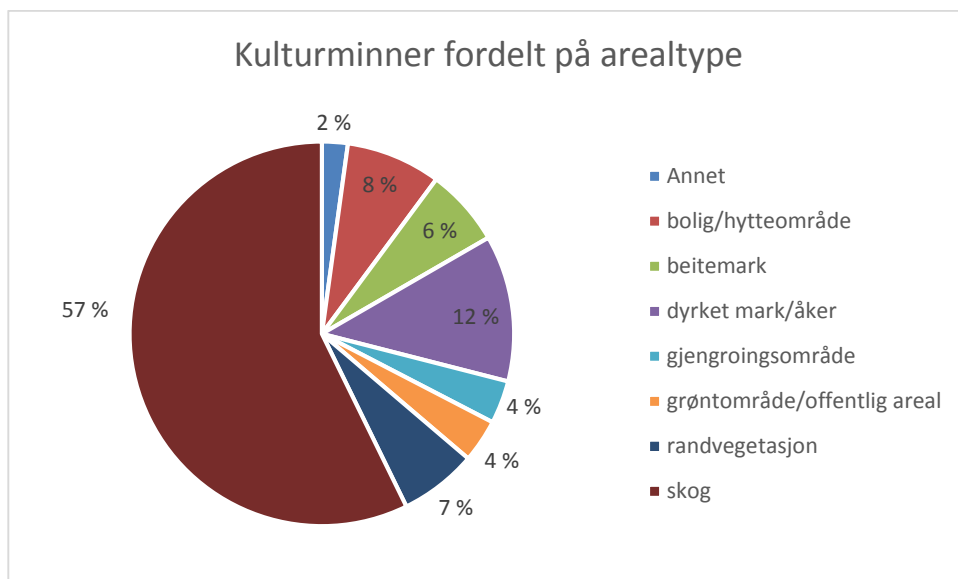
Det er en stor variasjon i typen kulturminnelokaliteter i Modum. En stor del av kulturminnene i kommunen er typiske utmarks-kulturminner. Her finnes en stor mengde fangstanlegg, kullfremstillings- og jernvinneanlegg. Gravfelt og gravminner finnes det også en del av. I tillegg har kommunen en del rydningsrøyslokaliteter, men flere av disse er fra etterreformatorisk tid. Det er også en stor mengde ikke-fredete haug-/groplokaliteter. Dette består i hovedsak av strukturer som kan være naturdannelser. Den kanskje største kategorien er funnsteder for løsfunn, med 105 lokaliteter. I tabellen under (Figur 6) er lokalitetstyper vist for hele kommunen. Funnsteder er ikke inkludert, for å gjøre diagrammet mer lesbart.

Figur 6: Arkeologiske lokalitetstyper i Modum. Funnsteder (105 stk.) er ikke inkludert i diagrammet.

Geografisk er de fleste kulturminnene lokalisert til dalene ved de tre elvene Snarumselva, Simoa og Drammenselva, og i området langs Tyrifjorden. Det er en større konsentrasjon rundt Geithus og Vikersund. I tillegg finnes et større antall kulturminner i området fra Katfoss og nordover til Modum bad.

Fordelingen av kulturminner har i stor grad en kulturhistorisk forklaring, for eksempel ligger kulturminnene gjerne i gode jordbruksområder og områder som er rike på utmarksressurser. Fordelingen av kulturminner er imidlertid også betinget av hvilke områder som har vært registrert tidligere. Arkeologiske registreringer etter §9 er knyttet til utbygging, og det er derfor vi kjenner flest kulturminner i utbygde områder. Det lave antallet kulturminner i enkelte områder, som for eksempel Finnemarka og Holleia, skyldes derfor ikke nødvendigvis at det er mindre kulturminner her, men at det ikke har vært systematiske arkeologiske registreringer i disse områdene.

Figur 7: Kulturminner fordelt på arealtype.

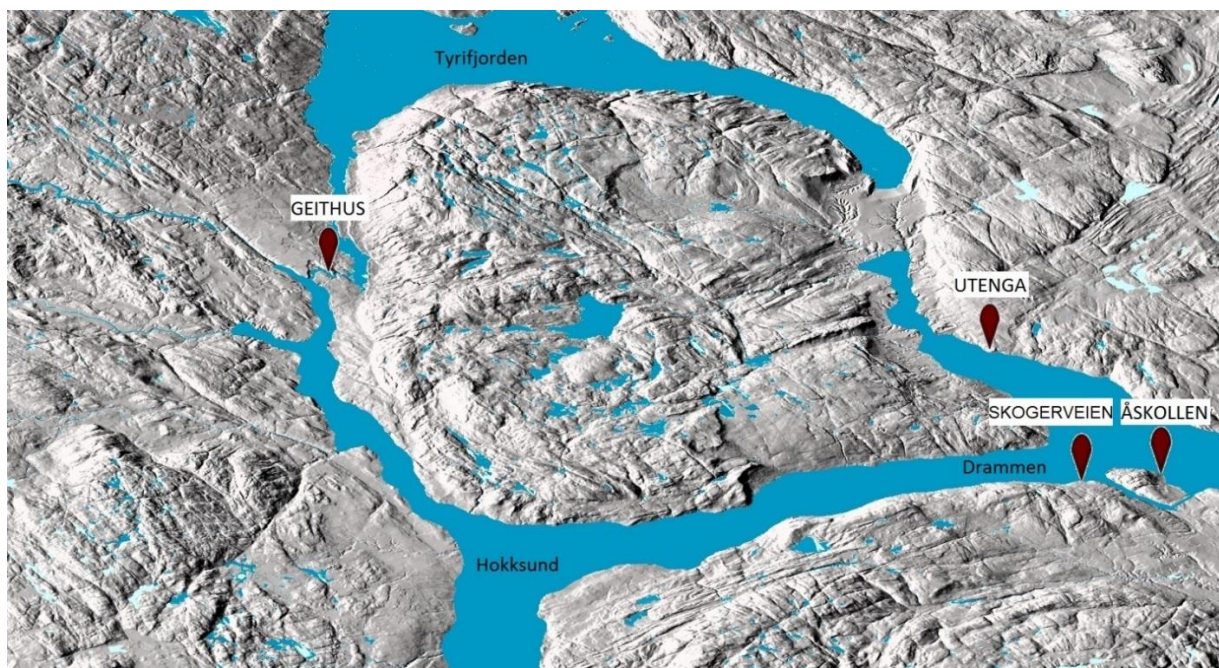
Diagrammet over (Figur 7) viser arealtypen kulturminnene ligger i, for lokaliteter der dette er blitt registrert i Askeladden. Oversikten viser at de aller fleste kulturminnene ligger i skog (57%), eller i dyrket mark (12%), åker eller beitemark (6%).

2.3.1 Steinalder

Steinalderen i Norge regnes fra omkring år 9500-1800 f.Kr, og deles inn i eldre (9500-4000 f. Kr.) og yngre steinalder (4000-1800 f. Kr.) I eldre steinalder livnærte folk seg av jakt, sanking, fangst og fiske. Bosettingsmønsteret var nomadisk, slik at menneskene forflyttet seg til der ressurstilgangen var størst i ulike perioder av året. Av faste kulturminner fra eldre steinalder kjenner vi blant annet boplasser og bergkunst i Norge. Det meste av boplassenes bestanddeler er i løpet av mange tusen år gått i oppløsning, men gjenstander i de mest bestandige råstoffene er bevart. På steinalderboplasser finner vi derfor gjenstander av stein og andre motstandsdyktige materialer, og noen ganger andre konstruksjonsspor, som for eksempel ildsteder (Jacobsen og Follum 2008:26-31).

Utover i yngre steinalder antar man at menneskene ble mer bofaste, noe som trolig har sammenheng med økende grad av dyrehold og tidlig jordbruk. De første sporene etter langhus i Norge dukker opp på slutten av yngre steinalder. Husene var toskipete med en stolperække i midten. Faste kulturminner fra denne perioden er blant annet bergkunst, bosettingsspor og enkelte gravmonumenter (Jacobsen og Follum 2008:32-36).

Det er få arkeologiske kulturminnelokaliteter fra steinalderen i Modum. De eldste, faste arkeologiske kulturminnene er helleristningsfeltene ved Katfoss (ID29055, 49082, 135520 og 135522). Feltene kan trolig dateres til siste del av eldre steinalder, og består av ca. 30 figurer, der de fleste forestiller elg. Ristningene og naturforholdene tyder på at plassen har vært et viktig område for elgjakt i denne delen av steinalderen. På grunn av landhevingen som har foregått etter at iskappen som lå over Norge gradvis smeltet vekk ligger Geithus i dag mye høyere over havet enn i eldre steinalder. Da ristningene ble laget sto antakelig havet helt opp hit, slik at Drammensdalen på denne tiden var en fjordarm (Figur 8).

Figur 8: Kartet viser vannstanden mot slutten av eldre steinalder (kotehøyde 55 m), i den perioden helleristningene ved Geithus ble laget. Kartet viser også lokaliseringen av de andre veideristningsfeltene vi kjenner til i Buskerud, som i dag ligger i innlandet, men som lå ved fjorden på det tidspunktet de ble laget. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

Figur 9: Helleristningsfeltet Katfoss II, under lokalitet ID29055 ved Katfoss, Geithus.

Utenom helleristningene finnes det to andre faste kulturminnelokaliteter fra steinalder i Modum kommune. Dette er ID74958, et bosetningsområde fra steinalder, og ID176756 – et kullblandet aktivitetslag, datert til tidlig neolitikum, det vil si første del av yngre steinalder. ID74958 ligger ved Kjemperud, nord for Geithus. Her er det gjort funn av en stor mengde steinredskaper og produksjonsavfall, som viser at det har vært en boplass i dette området, på omkring 85-90 moh. Redskapstypene tyder på at aktiviteten på lokaliteten stammer fra siste del av eldre steinalder.

Aktivitetlaget som ble funnet på Drolsum er ikke analysert av botanikere, så tolkningen av det er usikker. Kanskje representerer laget avsviing av skog for å tilrettelegge for beite. Dette er kjent fra andre lokaliteter på Østlandet på denne tiden.

Resten av steinalderlokalitetene i Askeladden består av funnsteder for løsfunn. Et stort antall av løsfunnene er steinøkser, og noen er avfall fra redskapsproduksjon av diverse steinredskaper. Øksene stammer både fra eldre og yngre steinalder, og kan indikere spor etter bosetning, graver eller offer. Det er spesielt ett funnsted som skiller seg ut. På gården Spone ble det i 1930 funnet en steinøks sammen med fragmenter av et kjevebein og tenner fra et ca. 2 år gammelt barn (C25354). Dette kan muligens representere en neolittisk grav (ID49084) (Reitan 2005:65).

2.3.2 Bronsealder

Bronsealderen i Norge regnes fra omkring 1800-500 f. Kr. I denne perioden regnes jordbruket for å bli godt etablert, selv om jakt og fangst fortsatt var viktig. Selv om perioden kalles bronsealder er det gjort svært få funn av bronsegjenstander i Norge, totalt er det bare funnet omkring 700 gjenstander i hele landet. Av kjente faste kulturminner fra bronsealderen i Norge har vi blant annet store gravrøyser og jordbruksristninger. I motsetning til steinalderens bergkunst hadde jordbruksristningene motiver som skip, mennesker og abstrakte symboler som spiraler og sirkler. I denne perioden er det en variasjon i utformingen av husene, men enkelte av husene var treskipete, trolig med stråtak og leirklinde flettverksvegger (Jacobsen og Follum 2008:38).

Fra bronsealder er det få faste kulturminner i Modum kommune. En utgravning av tre fangstgroper i Furumo-området i 1992 ga datering til bronsealder (ID135484, 135494, 135510). Det er også registrert en dyrkningsflate ved Kjemperud, øst for Furumo, med dateringer blant annet til bronsealder (ID170921-1). Det er imidlertid mulig at en samling med gravrøyser på Vikerøya, sørøst for Vikersund sentrum kan være fra bronsealder. Funn i en av røysene er fra vikingtid og indikerer en datering av røysene til denne perioden. Lignende røyser i Steinsfjorden antas imidlertid å være fra bronsealder. Røysene vil likevel bli omtalt under kapittel 2.3.3 (jernalder). Det er også registrert en røys på Øde-Rud/Fredtun (108/43 og 108/3), som kan være fra bronsealder eller jernalder.

Av løsfunn er det registrert en flateretusjert pilspiss funnet på Olavsby (ID178182). Denne kan imidlertid også stamme fra siste del av yngre steinalder. 31 steinøkser av typen enkle skafthulløkser kan stamme fra eldste del av bronsealder eller siste del av steinalderen. Det er antatt at slike økser ble brukt til jordarbeid og rydding av skog, gjerne i forbindelse med jordbruk.

I forbindelse med arbeidet med ny bygdebok for Modum fikk Olav Sørensen utført to pollenanalyser fra Vikemyra og Sponevollen i Modum. Pollenanalysen viste at det i bronsealder dukker opp tegn på februk i Modum (se Tabell 4). Korndyrking er ikke påvist i disse analysene før i eldre jernalder. Dette trenger ikke bety at det ikke eksisterte på denne tiden, da det kan ha foregått uten at det har blitt fanget opp i disse prøvene.

Figur 10: Venstre: Skafthullsøks funnet ved Buskerud landbruksskole (C51493). Til høyre: eksempel på flateretusjert pilspiss fra yngre steinalder eller bronsealder. Foto Cf26330_531_C51943 (venstre bilde) og sf88288 (høyre bilde) fra Kulturhistorisk museum, UiO og Universitetsmuseet i Stavanger. © 2015 Kulturhistorisk museum, UiO / CC BY-NC 3.0 og © 2015 Arkeologisk museum, UiS / CC BY-NC-ND 3.0.

Sted	Primære beiteindikatorer	Korn
Vikemyra	Ca. 700 f. Kr./YBA	Ca. 500 e. Kr./EJA
Sponevollen	Ca. 1000 f. Kr./YBA	Ca. 400 f. Kr./EJA

Tabell 4: Utdrag av tabell fra Reitan 2005:82. Tabellen viser pollenanalysenes tidligste tegn på beite og korn.

Det lave antallet funn fra bronsealder i Modum betyr ikke nødvendigvis at det har vært lite aktivitet i kommunen i denne perioden. Dette kan skyldes at mange kulturminner fra bronsealder ofte ikke synes på markoverflaten. Dette kan være dyrkningsspor, stolpehull fra hus og kokegroper/ildsteder. Det er heller ikke utenkelig at flere av gravminnene i kommunen kan være fra bronsealder, selv om sannsynligheten er størst for at de er fra jernalderen.

2.3.3 Jernalder

Jernalderen i Norge kan deles inn i to hovedperioder; eldre (ca. 500 f. Kr.-580 e. Kr.) og yngre jernalder (ca. 580-1030 e. Kr.). I jernalderen ble følgelig jernet introdusert, noe som førte til bedre redskaper og våpen, og en dertil effektivisering av jordbruket. Gjennom jernalderen ekspanderte jordbruket, og utmarksressurser ble tatt i bruk i større omfang enn tidligere. Overskuddet ble brukt til handel og gavebytte. Handelen først med Romerriket og siden kontinentet, var økende. Samfunnet var sannsynligvis lagdelt, og bestod i Norge av flere høvdingdømmer. Bosetningsspor viser at husene fortsatt var treskipete, men hadde nå gjerne trevegger i stedet for flettverksvegger. Når det gjelder antallet faste kulturminner er denne perioden i landets forhistorie den rikeste.

Også i Modum er det store flertallet av faste arkeologiske kulturminner fra jernalderen. Fra denne perioden har vi gravminner, fangstgroper, jernvinneanlegg, kullfremstillings- og tjærebrenningsanlegg, bygdeboger og bosetningsspor. Det er også levert inn en god del løsfunn fra denne perioden, i tillegg til enkelte større gravfunn. Samlet viser kulturminnene en omfattende aktivitet i området. Aktiviteten er i stor grad knyttet til bruken av utmarka.

Som i tidligere perioder var elg en viktig ressurs også i jernalderen, og det finnes flere fangstgroper som trolig kan dateres til denne perioden. Fangstgroperne er gjerne plassert ved gamle trekkveier for elg, og lagt til flaskehalsen i terrenget, områder som elgen må passere under trekket. Fangst av elg er lønnsomt ettersom det er et stort dyr, men også fordi den trekker langs faste ruter og derfor er enkel å fange. Ved hjelp av ledegjerder kunne elgen også ledes til disse fangstgroperne. Fangstgroper finner vi flere steder i kommunen, blant annet i Furumo-området, ved Snarum og ved Gravermoen sør i Holleia. Utgravninger av et fangstanlegg ved Furumo i 1972 og 1992 viser at anlegget kan dateres til perioden bronsealder-førromersk jernalder, og gikk ut av bruk ved Kristi fødsel (Gustafson 1992). Anlegget er altså over 2000 år gammelt. Utgravning av et annet fangstanlegg ved Sysle, viste at også dette må ha gått ut av bruk ved starten av romertid.

Figur 11: Bildet viser en av fangstgroperne på Furumo, som ble utgravd i 1992. Foto Cf22675_07 fra Kulturhistorisk museum, UiO. © 2015 Kulturhistorisk museum, UiO / CC BY-NC-ND 3.0

Et annet typisk kulturminne for denne perioden er kullgroperne. Dette er gravde groper i terrenget der trevirke ble ufullstendig brent og dermed omgjort til trekull. Slike kullgroper finnes over store deler av kommunen, spesielt i skogsområdene ved Furumo og Modum bad. Trekullet kunne brukes til smiing, men i hovedsak kan det sannsynligvis knyttes til jernfremstilling. I motsetning til treverk ga trekullet svært høy varme i jernfremstillingsovnene, noe som muliggjorde en bedre og mer effektiv utvinning av jern fra omkring år 700 e. Kr. I 2006 ble to slike groper arkeologisk undersøkt i forbindelse med utbygging av et boligfelt på Bjølgerud (gnr/bnr 90/8). Begge kullgroperne ble datert til 890-1015 e. Kr., det vil si vikingtid (Bergstøl 2006).

I Modum er det registrert 19 jernvinneanlegg (anlegg der det ble produsert jern), og de fleste befinner seg i området fra sørlig del av Furumo og nordover til Modum bad. I samme område finnes det et relativt stort antall kullgroper. Jernvinneanleggene er ikke arkeologisk undersøkt, men analyser av avfallsproduktet (slagget) fra disse viser at det er representert to faser i jernvinna; en eldre og en yngre fase, før og etter omkring år 700 e. Kr. Det er antatt at de to jernvinnetypene overlapper noe, og at anlegg av den yngre typen også kan gå utover i

middelalder. Dateringer fra enkelte av anleggene gjort i forbindelse med arbeidet med ny bygdebok i Modum, falt innenfor perioden yngre romertid/folkevandringstid, merovingertid/vikingtid og etterreformatorisk tid (1550 e. Kr. og 1680 e. Kr).

De aller fleste jernvinneanleggene som er registrert i Modum er funnet av lokale historieinteresserte, og er ikke resultat av en systematisk arkeologisk registrering. Da slike anlegg ofte er vanskelige å se i terrenget og gjerne oppdages ved tilfeldigheter er det sannsynlig at det finnes en god del uoppdagete slike anlegg i Modum, særlig i området mellom Modum bad og Furumo.

Den omfattende aktiviteten i utmarka må ha krevd ressurser, og trolig vært organisert. Sannsynligvis skal aktiviteten knyttes til enkelte storgårder i Modum. Gravminnene i Modum kan gi oss noen pekepinn om hvilke gårder som var spesielt rike/mektige i jernalderen. Totalt er det bare 12 gravfelt og 21 gravhauger/-røyser i Modum. Trolig har det vært flere gravminner i kommunen som nå er fjernet på grunn av moderne jordbruk og utbygging. Enkelte av gravminnene i Modum utmerker seg, og tyder på en større konsentrasjon av makt og rikdom. Dette er blant annet gravfeltet på Tveiten og Vikerøya (ID77254, 62868, 29050 og 9654). Gravfeltet på Tveiten (ID74947 og 29042) består av 8 hauger fordelt på to lokaliteter. Gravfeltet er ikke arkeologisk undersøkt, men ut fra gravminnenes karakter kan det være fra eldre jernalder. I 1954 ble tre gravhauger på Skjelbredåsen (ID77243) utgravd i forbindelse med utbygging av det som i dag er riksvei 284. Haugene lå på en linje nord-sør. Utgravingen viste at haugene opprinnelig trolig hadde fotkjede og en indre kjernerøys. På grunnlag av det sparsommelige funnmaterialet, med blant annet en beltstein, noe brente bein, keramikkskår og jernfragmenter (C29073-29075), kan gravminnene her også dateres til eldre jernalder (Vibe-Müller 1954).

I 2014 ble det under arkeologiske registreringer ved Vikersund kurbad funnet 32 automatisk fredete kulturminner fordelt på to avgrensede lokaliteter. På de to lokalitetene ble det funnet 11 kokegroper, 11 stolpehull, 5 ildsteder, 4 nedgravninger og 1 grøft/nedgravning (ID176904 og ID176913). En av strukturene ble datert til 385-200 f. Kr., det vil si førromersk jernalder. En registrering i samme område i 2009 påviste 3 kokegroper, der en av dem ble datert til tidlig romertid (ID135001). Samlet viser funnene at det har vært bosetting i dette området i eldre jernalder.

Figur 12: Under utgravningen ved Vikersund kurbad i 2014 ble det funnet 32 automatisk fredete kulturminner. Bildet til høyre viser en av de 11 kokegroperne som ble avdekket under undersøkelsen.

Av andre kulturminner i Modum fra jernalder finnes tre bygdeborger: Brustigåsen, Heggebekkollen og Austadmarka (ID19026, 49059 og 135476). Disse kulturminnene er tradisjonelt tolket som forsvarsanlegg på grunn av plassering og karakter. I nyere tid har man fremhevet variasjonen i slike anlegg, og kommet frem til at enkelte kan karakteriseres som forsvarsanlegg mens andre heller kan være knyttet til kultisk aktivitet eller bosetting. De såkalte bygdeborgene i Modum er ikke arkeologisk undersøkt, men dateringer av andre slike anlegg viser at de trolig var i bruk i yngre romertid (200-400 e. Kr.) og folkevandringstid (400-550 e. Kr.). Ved ferdigstillingen av rapporten er det også blitt klart at en katiss (en fangstinnretning for fisk), som er funnet i et tjern kalt Grunna (ID178651), har blitt datert til vikingtid.

2.3.4 Middelalder

Perioden fra slutten av vikingtiden (1030 e. Kr.) og frem til reformasjonen i 1537 kalles middelalderen. I middelalderen levde størsteparten av befolkningen i landet av jordbruk og fiske. I løpet av perioden vokste det opp byer og handelssteder med håndverkere og kjøpmenn. Handelen økte, og Norge ble en del av det europeiske handelsnettverket gjennom hanseatene. I denne perioden ble også kirken som administrativ maktorganisasjon ordentlig etablert i samfunnet. Mens bønder i vikingtiden trolig i stor grad eide sin egen jord, var store deler av jorda i middelalderen eid av kongen eller kirken. Åkerarealet økte, og husdyrhold og seterbruk var omfattende. I utmarka var omfanget av jernutvinning og fangst av elg og rein betydelig, og dette har trolig vært viktig for økonomien (Jacobsen og Follum 2008:49-51).

Middelalderen er en periode som er sparsomt representert i det arkeologiske materialet i kommunen. Faste kulturminner fra denne perioden er blant annet Vike kirkeruin (ID29045) og Heggen kirke med middelalderkirkegård (ID84519). Opprinnelig var det også kirker på Nykirke og Snarum i denne perioden. Både Vike og Heggen kirker ble bygget en gang på 1200-tallet. Vike er nevnt som sognekirke i 1456, men ble imidlertid trolig nedlagt ved reformasjonen. Heggen var hovedkirke etter reformasjonen. Begge kirkene var opprinnelig romanske steinkirker, med rektangulære skip, og et smalere, rektangulært kor⁸. I dag er imidlertid Vike kirke kun en ruin, og Heggen kirke er forandret i flere omganger (Christie 1986:301). Under en utgravning av Vike kirkeruin i 1969-70 ble det blant annet gjort funn av nøkkelbeslag, bokspenner, keramikkskår, nåler til brosjer eller søljer, forskjellige draktbeslag og perler (C33215-33233). Funn av kalkbiter med rødmalt dekor tyder på at kirken har hatt kalkmalerier på de innvendige veggene.

---

⁸ Prosjekt v/NIKU og Riksantikvaren: Kartlegging av nedlagte middelalderkirkesteder. Referanse v/Jan Brendalsmo

Figur 13: Bildet viser Vike kirkeruin, som ble bygget på 1200-tallet og trolig nedlagt ved reformasjonen.

Flere av kulturminnene i utmark kan sannsynligvis dateres til middelalderen. Røsteplassen ID135513 og jernvinneanlegget ID135517 ble, i forbindelse med arbeidet med bygdebok for Modum, ¹⁴C-datert til ca. 1550, altså bare 13 år etter middelalderen sluttet. Da ¹⁴C-dateringer er noe unøyaktige, og en slik jernvinne kan ha hatt flere faser er det sannsynlig at de også var i bruk i middelalder. Flere kullfremstillingsanlegg stammer trolig fra middelalder. En utgravd kullgrop (ID135488) ved Furumo idrettspark ble datert til senmiddelalder. En del av fangstgropene og kullfremstillingsanleggene stammer trolig også fra denne perioden. Nøkkelhullformete tjæremiler, som det finnes tre av i kommunen (ID19475, 179837 og 179842), er i andre deler av Buskerud datert til 1200-tallet. Basert på dette er en datering av tjæremilene til denne perioden også sannsynlig.

Det er også kjent flere løsfunn fra perioden. Her er det blant annet funnet en armbrøstpil (ID29031) i Holleia, en sigill (ID49069) og pilspiss (ID62861) på Furetangen, et spinnehjul av kleber på Haug gård (ID178630), bronsegryte og kleberkar med skaft på Hovengen (ID178635) et tveegget sverd av jern fra Sønsteby (ID178647) og en øks av jern på Myra, øst i Modum (ID178645).

Figur 14: Kleberkar med skaft (C23054b) funnet på Hovengen (ID178635) og sverd fra Sønsteby (ID178642). Begge fra middelalder. Foto v/Kulturhistorisk museum, UiO.

2.4 Dagens kulturminnebestand – vernestatus, tilstand og kartfesting

I dette kapittelet vil det blir gjort rede for dagens kulturminnebestand i Modum kommune. Arbeidet har tatt utgangspunkt i Riksantikvarens database for kulturminner (Askeladden). For å heve kvaliteten på informasjonen i kulturminnedatabasen har det vært et mål å kontrollregistrere alle kjente arkeologiske kulturminnelokaliteter i Modum. En oppdatert database med presise data fører til en mer korrekt saksbehandling og en mer forutsigbar arealplanlegging. Kvalitetshevingen gjelder først og fremst for tre områder; *avklaring av vernestatus, vurdering av kulturminnenes tilstand og bedre kartfesting*. I tillegg har flere kulturminner fått endret lokalitets- og enkeltminneart. Åpenbare feil og mangler har blitt rettet på, men det har utover det av tidsmessige og økonomiske årsaker ikke blitt gjort mer utførlige beskrivelser av hver enkelt lokalitet og enkeltminne i databasen.

Da kontrollregistreringen startet opp var det 254 arkeologiske kulturminnelokaliteter i Askeladden. Av disse ble 95 kontrollert i felt. I tillegg ble det funnet 10 nye lokaliteter under kontrollregistreringen, slik at det totale antall oppsøkte lokaliteter var 105. Det ble ikke kontrollert lokaliteter med vernestatus «Ikke fredet» eller «fjernet» (totalt ca. 50 stk.), funnsteder for løsfunn (ca. 60 stk.), eller lokaliteter som var utilgjengelige (under vann, på øyer o.l.). I tillegg ble omkring 40 lokaliteter som ble registrert eller kontrollregistrert i 2013-2014 ikke kontrollert, da innmålingen/standarden for registreringene anses som god nok.

2.4.1 Avklaring av vernestatus

Da prosjektet startet opp var det 95 uavklarte lokaliteter i Askeladden, av disse var 60 funnsteder. Da funnsteder på grunn av sin karakter, nettopp skal ha uavklart vernestatus var antallet lokaliteter med behov for avklaring i realiteten 35 stykker. Etter registrering er dette antallet (altså ikke inkludert funnsteder) sunket til 13 uavklarte lokaliteter. De resterende uavklarte lokalitetene er lokaliteter som enten ikke er gjenfunnet, eller der det knyttes usikkerhet til alder på kulturminnet eller om lokaliteten kan være en naturdannelse. Dette er forhold som ikke kunne avklares uten grundigere undersøkelser. Slike undersøkelser anses som forskning og ligger utenfor dette prosjektets rammer.

Det har også blitt gjort endringer på åtte lokaliteter som opprinnelig hadde andre typer vernestatus, slik at kontrollregistreringen har ført til endring på totalt 32 lokaliteter. Av de 95 lokalitetene som ble oppsøkt i felt har likevel det store flertallet (71 stk) uendret vernestatus. Av de uavklarte ble 11 stykker endret til automatisk fredet status.

På tross av at det har blitt avklart et stort antall lokaliteter i løpet av registreringen har antallet lokaliteter med statusen «uavklart» økt i basen fra 95 til 117 lokaliteter. Dette kommer av at det er lagt inn 45 nye funnsteder i basen. I Askeladden er gjeldende praksis å oppføre funnsteder med vernestatus «uavklart».

2.4.2 Vurdering av tilstand

Som en del av prosjektets målsetting, å kvalitetsheve kulturminnedatabasen, ble tilstand på alle oppsøkte kulturminner registrert i felt.

Figur 15: Gravhaugen «Kongehaugen» (ID29032) sør for Kløftefoss. Her er det plassert et lekestativ oppå haugen og anlagt gjerde over haugen.

Tilstandsvurderingen av kulturminnene i Modum kommune har omfattet alle automatisk fredete og uavklarte arkeologiske kulturminnelokaliteter. Unntakene er funnsteder for løsfunn og lokaliteter som har vært utilgjengelige (under vann, på øyer osv). Kulturminner under markoverflaten har vært vanskelig å vurdere, men har blitt vurdert på bakgrunn av endringer på overflaten av lokaliteten. Tilstandsvurderingen gjøres på enkeltminnenivå i Askeladden. I denne rapporten har tilstand for lokalitet blitt basert på en samlet vurdering av enkeltminnene.

Diagrammene vist i dette kapitlet viser altså tilstand på lokalitetsnivå. Tilstandsverdi og eventuelle skadeårsaker er vurdert på bakgrunn av kriterier angitt i Norsk Standard 9450, som angitt i tabellene under (Tabell 5 og Tabell 7). I tillegg har tilstandsgrad (TG) blitt vurdert under kontrollregistreringen. Dette er en kategori i Askeladden som skal angi kulturminnets behov for tiltak. Tilstandsgrad er inndelt i kategorier, som vist i tabellen under (Tabell 6).

Tilstandsverdi	Beskrivelse
Intakt	Kulturminnet og dets sikringssone er intakt, og verken skadet, tildekket eller skjemmet i løpet av de siste 100-200år.
Uendret	Kulturminnet er uendret siden forrige registrering.
Tapt	Kulturminnet er fysisk fjernet, enten med eller uten forutgående dispensasjon, eller tapt som følge av naturlige årsaker (ras, flom etc.)
Skadet	Kulturminnet er påført direkte skade i løpet av de siste 100-200 år, enten som følge av arkeologiske undersøkelse, ulovlig forringelse eller naturlige årsaker (plyndringsgroper eller såkalte haugbrott fra gammel tid er blant skader som regnes til selve kulturminnet).
Tildekket	Kulturminnet er helt eller delvis skjult under jordmasser, grus, stein, kvist eller bygningsmaterialer, men for øvrig uskadet.
Skjemmet	Kulturminnet er ikke skadet i seg selv, men er enten direkte skjemmet eller i form av ulovlige inngrep innenfor sikringssonen.
Ikke gjenfunnet	Kulturminnet kan ikke lokaliseres på grunnlag av foreliggende dokumentasjon.
Dispensasjon, ikke fjernet	Kulturminnet er tillatt fjernet ved dispensasjon, men ikke fysisk tapt.
Omdefinert	Kulturminnet regnes ikke lengre som automatisk fredet eller uavklart.

Tabell 5: Tilstandskategorier og beskrivelse fra NS 9450.

Tilstandsgrad	Beskrivelse
TG 0	Ingen umiddelbare behov – dersom kulturminnet ikke har skjøtselsbehov, eller dersom kulturminnet er omdefinert fra fredet til ikke-fredet.
TG 1	Ordinært behov for tiltak – dersom kulturminnet er intakt, eller ikke har behov for tiltak utover normal skjøtsel.
TG 2	Moderat behov for tiltak – dersom kulturminnet er skjemmet eller har en mindre skade, og det er behov for tiltak.
TG 3	Betydelig behov for tiltak – dersom kulturminnet er skadet, og har stort behov for tiltak.
TG 4	Fjernet – dersom kulturminnet er fjernet.
TG 9	Ukjent – dersom kulturminnets tilstand ikke er kjent.

Tabell 6: Tilstandsgrad: kategorier med beskrivelse

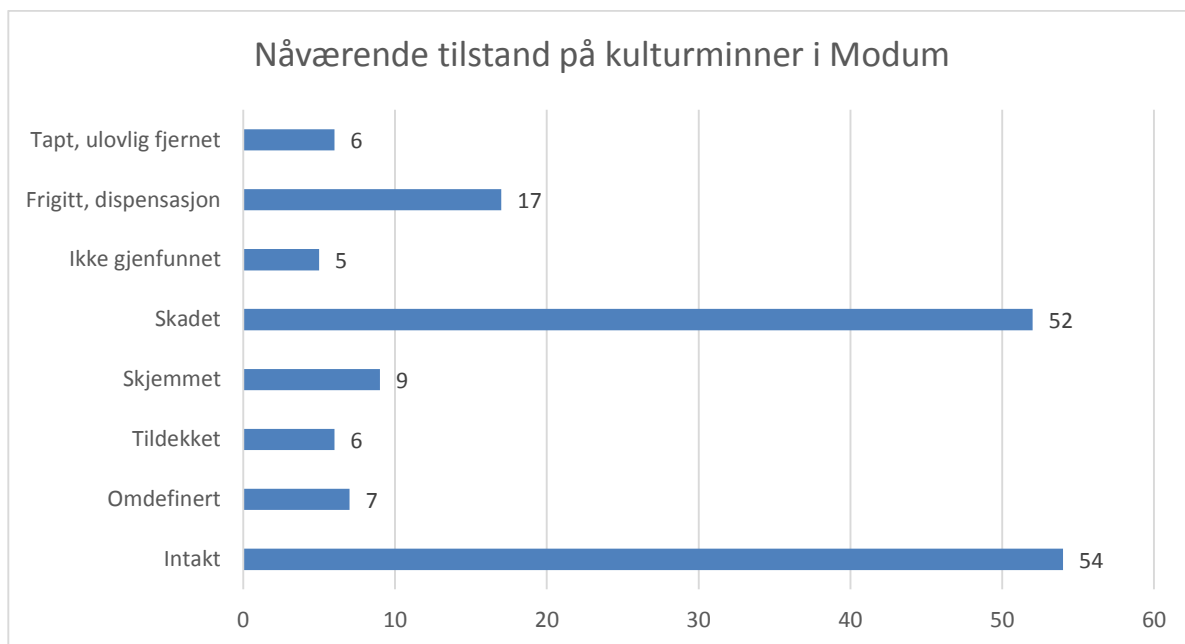

Årsak	Forklaring
Jordbruk	Skade eller tap som kan oppstå som følge av blant annet pløying, dyrking, nydyrking, tildekking, planering, deponering av masse, husdyrhold og opparbeidelse av landbruks- og atkomstveier.
Skogbruk	Skade eller tap som oppstår i forbindelse med skogsdrift, for eksempel nyplanting, markberedning, hogst, bruk av vinsj, kjørespor/slitasje og skogsveier/atkomstveier.
Bygg- og anleggsvirksomhet, industri og veiutbygging	Skade eller tap som følge av større offentlige og private utbyggingsprosjekter.
Byggeaktiviteter	Skade eller tap som følge av blant annet mindre privat nybygging eller utvidelser, for eksempel bolig, campingplass, hytteanlegg, hageanlegg, bryggeanlegg, garasje samt atkomstvei.
Materialuttak	Skade eller tap som følge av blant annet massetak og grustak.
Energiproduksjon	Skade eller tap i forbindelse med vassdragsregulering og kraftproduksjon.
Tilrettelegging	Tiltak i forbindelse med tilrettelegging av kulturminner for publikum.
Skjøtsel	Endringer i forbindelse med vedlikehold og utbedring av kulturminnet.
Sikring	Tiltak for å bevare kulturminnet.
Fritidsaktiviteter	Skade eller tap forårsaket av friluftsliv, for eksempel tråkk, sti, utkikkspunkt, skilting, rasteplass, bål plass og leirplass.
Naturprosesser	Skade eller tap som skyldes naturlige årsaker, for eksempel rotvelt, flom, erosjon, gjengroing, forsumping, skogbrann, ras og nedbryting.
Dyreaktiviteter	Skade eller tap påført av fauna (ville dyr).
Barmarkskjøring	Skade eller tap forårsaket av kjøring utenfor vei, hvor annen skadeårsak ikke kan identifiseres.
Oppdrettsvirksomhet	Skade eller tap som følge av fiskeoppdrettsanlegg.
Militær virksomhet	Skade eller tap som oppstår i forbindelse med militærøvelser eller annen militær aktivitet
Kriminalitet	Skade eller tap som skyldes forsettlig inngrep, for eksempel hærværk/tagging, plyndring og tyveri
Sammensatt skadeårsak	Flere skade- og tapsårsaker finnes og det er vanskelig å identifisere hovedårsaken.
Ukjent	Skade eller tap av ukjent årsak.

Tabell 7: Kategorier og beskrivelse av skadeårsaker fra NS 9450.

Det har blitt registrert tilstand på alle oppsøkte lokaliteter. I tillegg har tilstanden blitt oppdatert i basen der dette kunne leses ut fra beskrivelsen av kulturminnet. Sammen med registreringene gjort i 2013-14 er det totalt kjent tilstand på 156 lokaliteter.

Diagrammet under (Figur 16) viser nåværende tilstand for alle de resterende 156 lokalitetene med automatisk fredet, uavklart eller fjernet (automatisk fredet) status i Modum kommune. Tilstandsregistreringen viser blant annet at av 156 lokaliteter er 54 intakte, 52 er skadet, 17 lokaliteter frigitt på grunn av dispensasjon, og 6 er ulovlig fjernet. Disse tallene danner et sammenligningsgrunnlag for fremtidig kulturminneovervåkning. 75 stykker er altså skadet eller tapt, det vil si nesten 50% av kulturminnene.

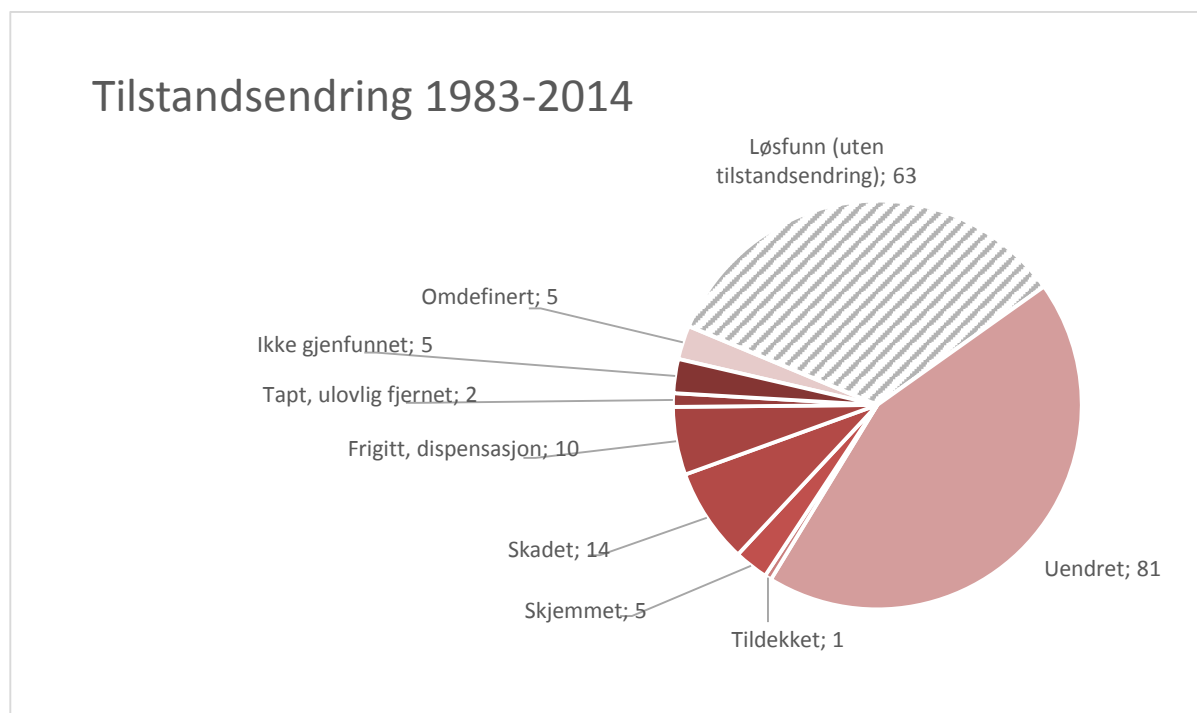
Figur 16: Nåværende tilstand på lokaliteter med automatisk fredet, uavklart eller fjernet (automatisk fredet) status, der dagens tilstand er kjent.

Tabell 8 (under) viser oversikt over de ulike negative påvirkningene på kulturminner, der årsak har kunnet fastsettes. 17 lokaliteter er frigitt ved dispensasjon fra kulturminneloven. 6 lokaliteter er tapt ved ulovlig fjerning av lokaliteten. Årsaken til ulovlig fjerning varierer uten at en enkeltårsak peker seg ut. Av de skadete lokalitetene har flertallet sammensatt skadeårsak, men en stor del av skadene på kulturminner kan knyttes til jordbruk, skogbruk eller fritidsaktiviteter.

Radetiketter	Ikke Gjenfunnet	Skadet	Skjemmet	Frigitt, dispensasjon	Tapt, ulovlig fjernet	Tildekket	Totalt
Bygg/anlegg, industri/veier		3			1		4
Byggeaktiviteter		4	1		1		6
Dispensasjon		2		17			19
Dyreaktiviteter		3					3
Fritidsaktiviteter		7	3			2	12
Jordbruk		11			2		13
Materialuttak		1					1
Sammensatt skadeårsak		12	1		1	1	15
Skogbruk		9	4			3	16
Ukjent	5				1		6
Totalsum	5	52	9	17	6	6	95

Tabell 8: Skader på kulturminner, fordelt på årsaker. Jf. Figur 16, men her er kategoriene «Omdefinert» og «Intakt» av naturlige årsaker ikke inkludert.

Den første systematiske registreringen av automatisk fredete kulturminner i Modum ble gjennomført under registreringene for Økonomisk Kartverk i 1983-84. Figuren under (Figur 17) viser at med unntak av løsfunn har det i løpet av de siste 31 årene forsvunnet 12 lokaliteter (9,7%) og 14 lokaliteter (11,4%) skadet. 5 lokaliteter (4%) er ikke gjenfunnet, men her er årsaken til dette usikker.

Figur 17: Tilstandsending på lokaliteter 1983-2014.

I tabellen under vises statistikk for en samling forsøkskommuner som kontrolleres hvert 5. år av NIKU. I tillegg er kommunene Øvre Eiker og Røyken vist, da disse ble kontrollregistrert av Buskerud fylkeskommune i 2013 og 2014. For å kunne sammenligne Modum med andre kommuner i tabellen under, er tilstanden «skjemmet», «omdefinert» og «tildekket» regnet under kategorien «uendret». Kategorien «ikke gjenfunnet» er regnet som «tapt».

Nivået av skade og tap av kulturminner i kommunen er relativt høyt i forhold til andre kommuner i Norge. Likevel ligger det årlige tapet på 0,45%, så vidt under målet på 0,5% som ble angitt i Stortingsmelding nr.16 (2004-2005).

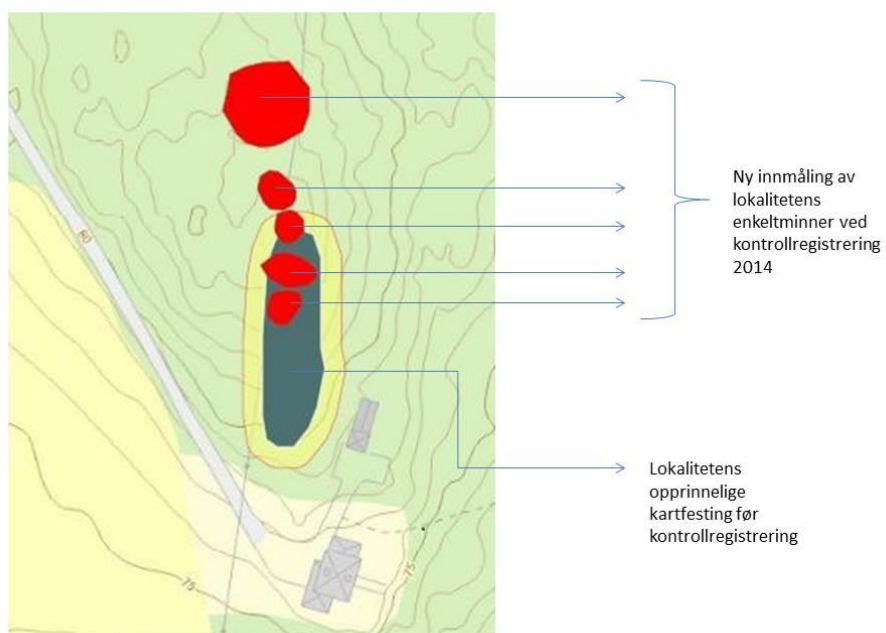
Kommune	Periode	Uendret	Tapt	Skadet
Trondheim	1965-1997	54,90 %	13,30 %	31,80 %
Øvre Eiker	1965-2014	58,30 %	25,00 %	16,70 %
Grong	1972-1999	68,90 %	7,30 %	23,80 %
Røyken	1971-2013	74,00 %	20,00 %	6,00 %
Modum	1983-2014	74,80 %	13,80 %	11,40 %
Kautokeino	1978-2000	75,10 %	5 %	19,90 %
Saltdal	1984-2002	75,20 %	13,90 %	10,90 %
Nord-Aurdal	1991-2000	77,30 %	18,80 %	3,90 %
Skien	1970-1997	77,80 %	6,10 %	16,00 %
Lier	1964-2008	80,00 %	9,60 %	10,40 %
Skjåk	1983-2002	80,60 %	2,20 %	17,20 %
Sarpsborg	1967-2004	82,10 %	9,60 %	8,30 %
Sortland	1976-2003	82,70 %	6,20 %	11,10 %
Bømlo	1987-2003	84,30 %	2,00 %	13,70 %
Eidskog	1985-2002	84,30 %	5,80 %	9,90 %
Tromsø	1968-1977	86,50 %	4,00 %	9,50 %
Fræna	1976-2000	87,80 %	2,80 %	9,40 %
Lillesand	1980-2003	89,90 %	2,90 %	7,20 %
Horten	1976-2003	90,00 %	4,50 %	5,50 %
Sandnes	1990-2002	93,10 %	6,30 %	60,00 %

Tabell 9: Tap og skade på kulturminner i utvalgte kommuner, fra oppstart av ØK-registreringer og frem til kontrolltidspunkt.

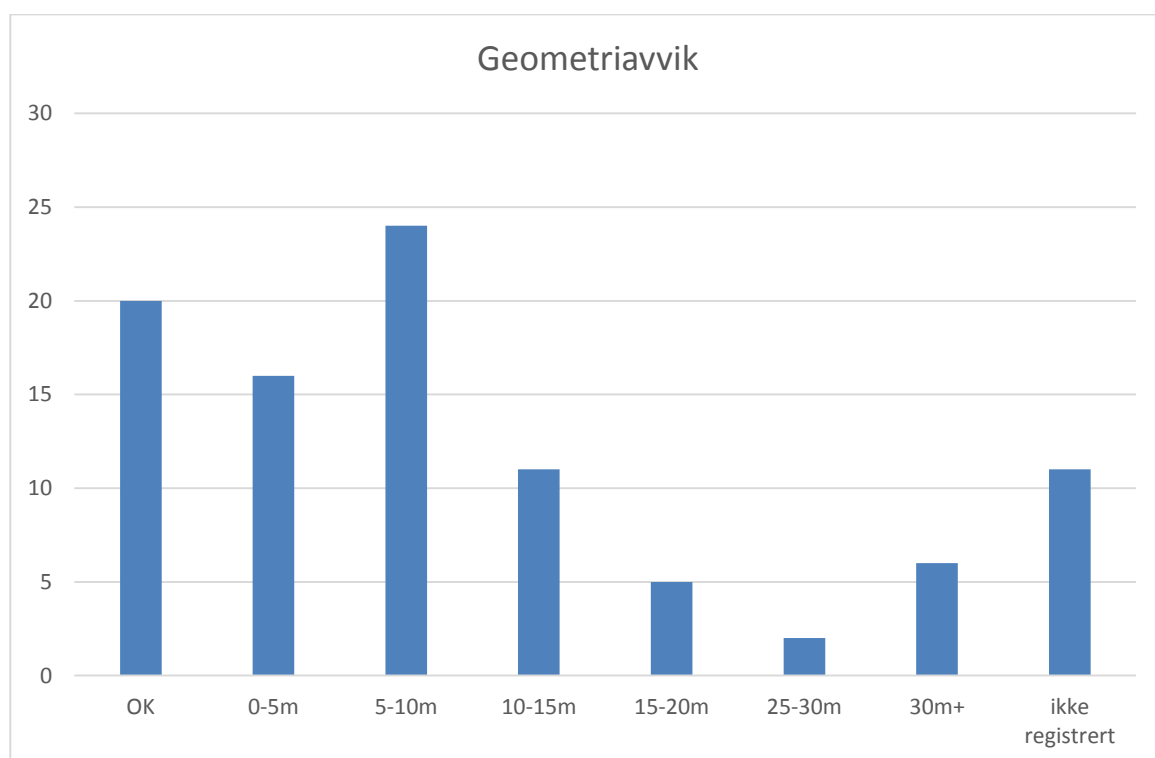
2.4.3 Innmåling og kartfesting

Den siste delen av prosjektets kvalitetsheving av kulturminnedatabasen Askeladden var å forbedre kartfestingen av kulturminnene. Dette er svært viktig for å skape økt forutsigbarhet i forhold til fremtidig planarbeid. Mange av kulturminnene i Modum har hittil vært digitalisert på bakgrunn av data fra ØK-kart. Disse kartavmerkingene har ofte hatt relativt høy feilmargin. På lokaliteter med mange enkeltminner har ofte bare noen få enkeltminner vært lagt inn i Askeladden, og flere har vært uten geometri. Det har derfor vært et stort behov for en oppdatering av kulturminnenes kartfesting i basen.

Som nevnt tidligere har det i felt blitt brukt utstyr med en teoretisk nøyaktighet på 1 cm. På grunn av dette var det forventet at innmålingene skulle gi en bedre kartfesting av kulturminnene enn tidligere. Kontrollregistreringen har understreket nødvendigheten av nye innmålinger. Etter prosjektets avslutning har 76 % av lokalitetenes kartfesting (geometrien) blitt endret med mellom to, og til over 30 meter. Hele 57 % av lokalitetene viste seg å være kartfestet over 5 m feil, det vil si utenfor sikringssonen på automatisk fredete kulturminner (Figur 19).

Figur 18: For flere av lokalitetene i Askeladden er feilmarginen for opprinnelig innmåling svært stor. Her vises gravfeltet på Tveiten (ID74947). Det største avviket ligger her på over 30m.

Figur 19: Oversikt over lokalitetenes avvik i kartfesting.

3. Verneverdige arkeologiske kulturmiljøer i Modum

I dette kapitlet vil det bli gjort rede for 12 verneverdige kulturmiljøer i Modum kommune. Utvalget er basert på dagens kunnskapsstatus om kulturminner i kommunen. Eventuelle nye registreringer i kommende år vil kunne avdekke nye kulturminner, og kunne endre situasjonen noe. Hovedbildet vil trolig likevel være gyldig i mange år fremover. De utvalgte kulturmiljøene vises i tabellen under.

Alle kulturminner fra før 1537 er automatisk fredet, men ved å bevare dem i større kulturmiljøer bevarer man samtidig kulturminnenes forankring til landskapet og andre kulturminner.

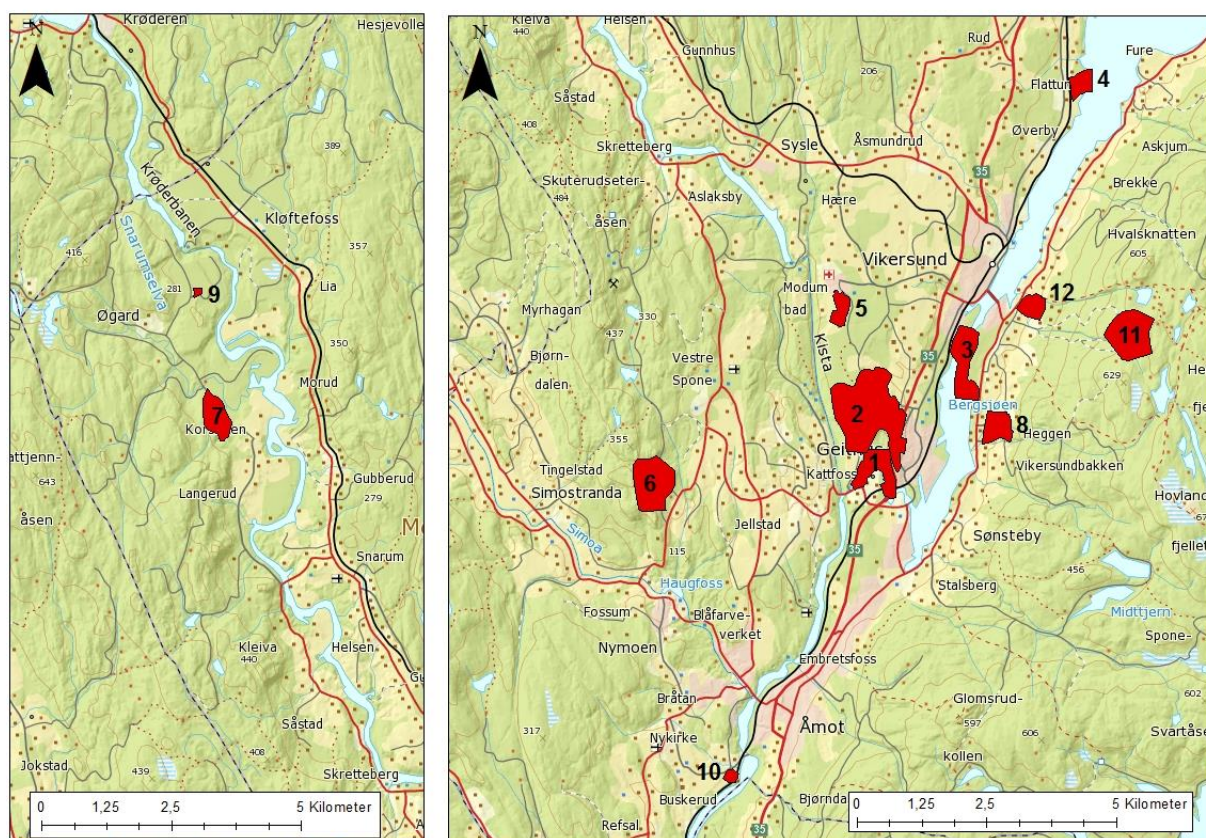
Bakgrunnen for å verne kulturmiljøer er at kulturminnenes opplevelses- og formidlingsverdi er avhengig av at miljøene de inngår i opprettholdes. Moderne inngrep i nærmiljøet rundt kulturminnene virker fragmenterende på landskapet, og bidrar til at opplevelsen og lesbarheten til det enkelte kulturminnet reduseres. For eksempel kan utsynet fra kulturminnenes bli endret og åpenbare sammenhenger i kulturmiljøene kan gå tapt.

Innenfor arkeologisk landskapsanalyse snakker man om kulturmiljø som landskapsrom, med 'gulv' og 'vegger' som avgrensner de ulike rommene. Den romlige avgrensningen avhenger i stor grad av observatørens ståsted og perspektiver. Begrepet henvendelse knyttes til utsynet fra kulturminnet og forholdet til nærliggende landskapsrom. Særlig gravminner, men også kirkesteder fra middelalder har ofte blitt plassert på grensen mellom ulike landskapsrom, og på steder hvor innsynet og utsynet er godt. En bevisst posisjonering (politisk, sosialt og religiøst) ved plasseringen av det som for oss er kulturminner. Kulturminner kan inngå i sammenhenger med hverandre innen en lokalitet, men også mellom flere lokaliteter og kulturmiljøer. Kulturminnene har også relasjoner til landskapet de er en del av. Dette gjelder både synlige og ikke-synlige kulturminner (Gansum, Jerpåsen og Keller 1997).

Nr.	Kulturmiljø	Verdi
1	Katfoss	Svært høy
2	Furumo	Svært høy
3	Vikerøya	Svært høy
4	Tveiten	Svært høy
5	Modum bad	Svært høy
6	Brustigåsen	Svært høy
7	Heggebekollen	Svært høy
8	Skreinhaugen og Heggen kirke	Svært høy
9	Markmoen	Høy
10	Buskerud gård	Høy
11	Austadmarka	Svært høy
12	Vike kirkeruin	Høy

Tabell 10: Vernverdige kulturmiljøer i Modum kommune.

Figur 20: Kart over verneverdige kulturmiljøer i Modum. Utsnittet til venstre viser området Snarum-Kløftefoss. Til høyre vises området fra Åmot til Vikersund. Miljøene er markert i rødt. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

3.1 Kulturmiljø 1: Katfoss

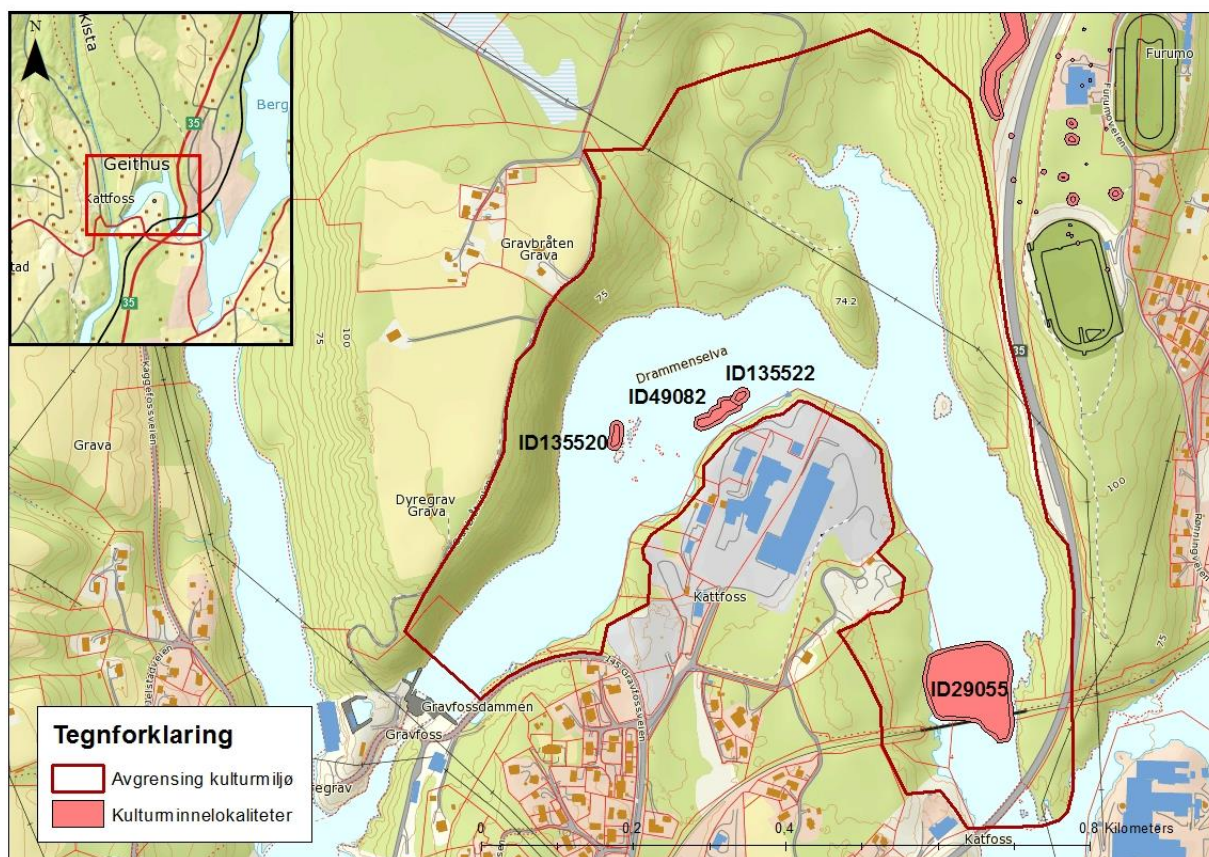
Figur 1: Helleristningsfeltene Katfoss I-III ved Katfoss, Geithus. Ristingene ligger på øyene midt i bildet og på svabergene i skogkanten bakerst til venstre i bildet. Bildet er tatt fra jernbanebroa.

Verdivurdering: Svært høy

Ved Katfoss ved Geithus ligger det flere helleristningsfelt fra eldre steinalder. Kulturmiljøet har svært høy verdi på grunn av sin høye alder, som eneste helleristningsfelt i kommunen. Det er også et av fire veideristningsfelt i Buskerud fylke og ett av 10 veideristningsfelt på Østlandet. Kulturmiljøet omfatter fire lokaliteter (ID 29055, 49082, 135520 og 135522). Helleristingene består hovedsakelig av elgfigurer, både fullstendige og ufullstendige, og alle er hugget på fast berg. Med unntak av deler av ID29055 ligger alle lokalitetene på mindre øyer i elva. Kulturmiljøet strekker seg langs elva fra jernbanebroa ved Katfoss ned til Gravfoss. Ved avgrensingen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare naturlige vegger i landskapet for å beskytte og styrke opplevelsen av kulturminnene.

3.1.1 Landskap og orientering

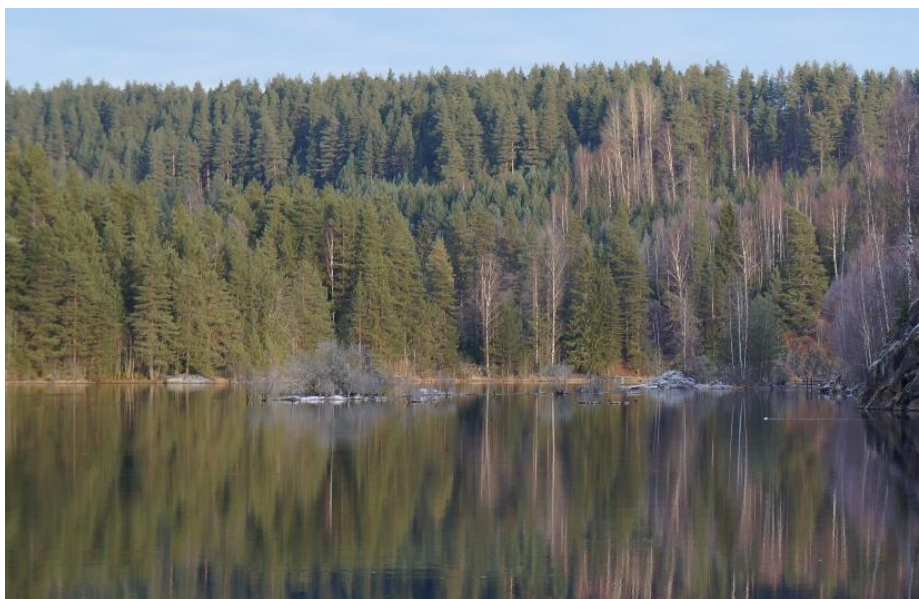
Helleristningsfeltene ligger ved Katfoss i Drammenselva, ved utløpet av Bergsjø, nordvest for der riksvei 35 krysser Drammenselva. Ristningene ligger på omkring 55 moh., og er delvis på land, og delvis på mindre øyer i elva. Elva er i dag oppdemt, og vannstanden er derfor nå høyere enn opprinnelig. Før oppdemningen var det et fossestryk der ristningene ligger. Kontakten med vann har vært et gjennomgående trekk ved den forhistoriske plasseringen av veideristninger. Ofte lå de i overgangen mellom to landskapsrom, for eksempel mellom innlandet og kysten. Ristningene ved Katfoss har fortsatt den viktige kontakten med vannet.

Figur 21: Kartet viser beliggenhet og avgrensning av kulturmiljø 1: Helleristningsfeltene ved Katfoss. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

Helleristningene ligger i nær tilknytning til Furumo (kulturmiljø 2); rett nord for ristningene. Her finnes det et stort antall kulturminner, der flere kan knyttes til fangst av elg i bronsealder, jernalder og middelalder.

Det er et naturlig elgtrekk gjennom området i dag, som sannsynligvis også har vært der i eldre steinalder. Det er sannsynlig å tenke seg at trekket har gått fra furumoen nord for ristningene, nedover høydedraget der riksvei 35 går i dag, og ned til elva og helleristningsfeltet ID29055 (Mikkelsen 1981:49). Det er kjent flere fangstgroper for elg rett nord for elva og en mulig fangstgrop sør for Katfoss.

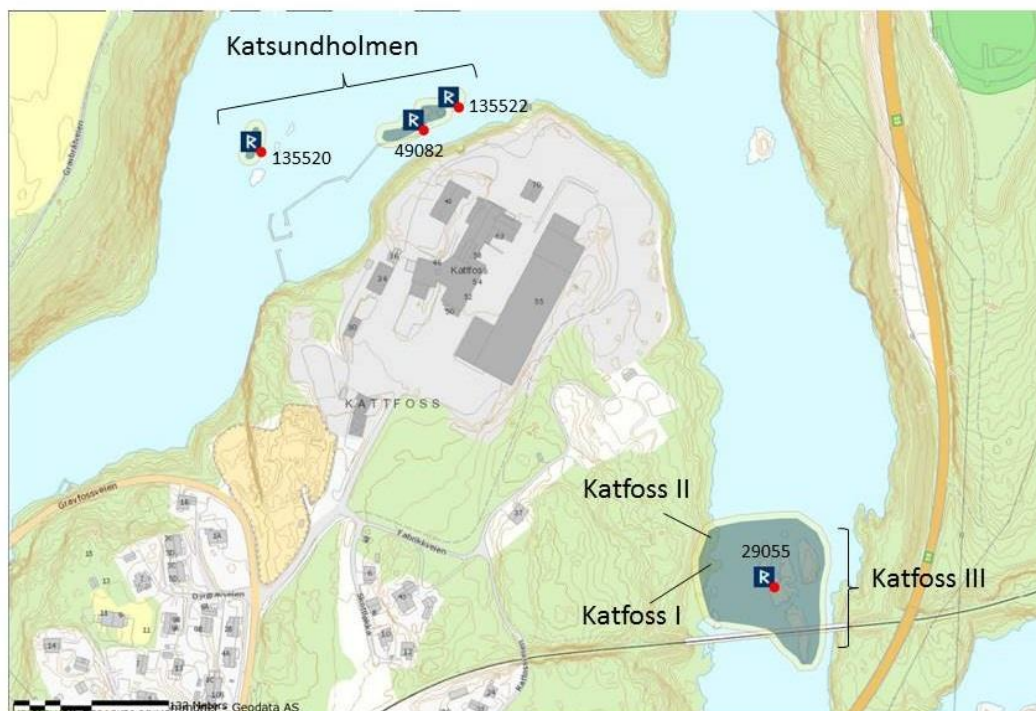

Figur 22: Katsundholmen i Drammenselva er så vidt synlig over vannflaten, midt i bildet. Her skal det ligge et helleristningsfelt med to elgfigurer.

3.1.2 Kulturminnene

Helleristningene ved Katfoss var kjent allerede på 1800-tallet, men ble først undersøkt arkeologisk i 1916 (Mikkelsen 1981: 35). Opprinnelig ble det kun registrert fem figurer ved Katfoss, men gjennom flere nyere undersøkelser er antallet nå kommet opp i 30 figurer. De fleste er elgfigurer. Utformingen av helleristningene og høyden over havet tyder på at de er laget en gang omkring år 4000 f. Kr.

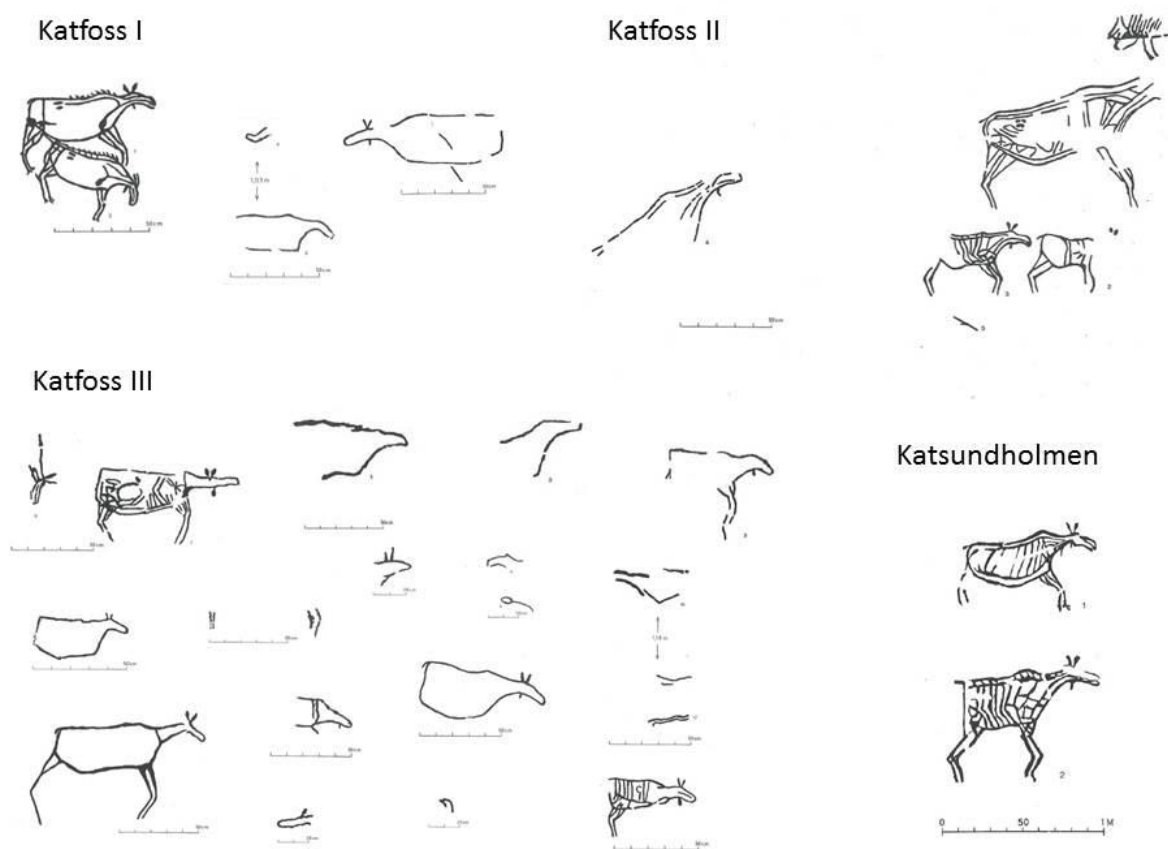
Figurene er fordelt på fire felt (Figur 23): Katfoss I-III (ID29055) og Katsundholmen (ID49082, 135520 og 135522). I arkeologisk litteratur har feltene tidligere blitt betegnet feil som Kløftefoss I-III. Katfoss I-II ligger på land lengst sørøst i kulturmiljøet. Sammen med Katfoss III på øyene rett ved utgjør de lokalitet ID29055. Feltet «Katsundholmen» omfatter to helleristningsfigurer på Katsundholmen, også kalt Djeveløya, som i dag ligger delvis under vann. Øya ligger et stykke nedstrøms fra Katfoss I-III, 0,5 km i luftlinje nordvest for disse (Figur 23). På grunn av motstridende informasjon om lokaliseringen av de to helleristningene på Katsundholmen, ligger de inne som tre lokaliteter i Askeladden.

Figur 23: Kart over lokalitetene i kulturmiljøet, med navn på helleristningsfeltene.

Katfoss I (ID29055) består av fem figurer (Figur 24). To av figurene er hele elgfigurer, av noen tolket som en paringsscene. De tre andre figurene er tolket som et dyrehode, en uferdig dyrefigur og en uferdig elgfigur. Dyrehodet måler ca. 15 cm i lengde, mens de større dyrefigurene har en lengde på 56-88,5 cm. Katfoss II ligger 18 m nord-nordvest for Katfoss I, og også her er det registrert 5 figurer. Dette er fire elgfigurer og en linje med en forgreining på midten. Alle elgfigurene er delvis avskallet og forvitret. Katfoss II:I er den største figuren ved Katfoss, og måler 1,01 m. De andre figurene måler 59-98 cm i lengde, og linjen ca. 15,5 cm.

Katfoss III ligger på det som i dag er flere småøyer i elva, der jernbanebroa krysser over elva. Opprinnelig har dette trolig vært en øy. Her finnes 18 figurer. Et par-tre figurer er nærmest hele elgfigurer, resten av figurene er ufullstendige. Flere av figurene er ufullstendige på grunn av skader oppstått ved forvitring og oppsprekking av berget. Enkelte har imidlertid aldri vært fullført. De to siste figurene i kulturmiljøet skal ligge på Katsundholmen, som i dag står nærmest under vann. Ristningene har ikke vært observert siden 1932. De ble da beskrevet som to nærmest fullstendige elgfigurer på 84 og 85 cm lengde (Figur 24). Under ØK-registreringen i 1983 var deler av holmen skadet av industrivirksomhet, noe som kan være årsaken til at de ikke ble gjenfunnet. I fabrikkområdet på Katfoss, omtrent halvveis mellom Katfoss I-III og Katsundholmen, ble det funnet en spissnakkert steinøks (ID74961, museumsnr. C27869), som kan dateres til samme tidsperiode som helleristningene ble laget.

Figur 24: Figurer på helleristningsfeltene Katfoss I-III og Katsundholmen. Sammensatt av figurer fra Mikkelsen 1981.

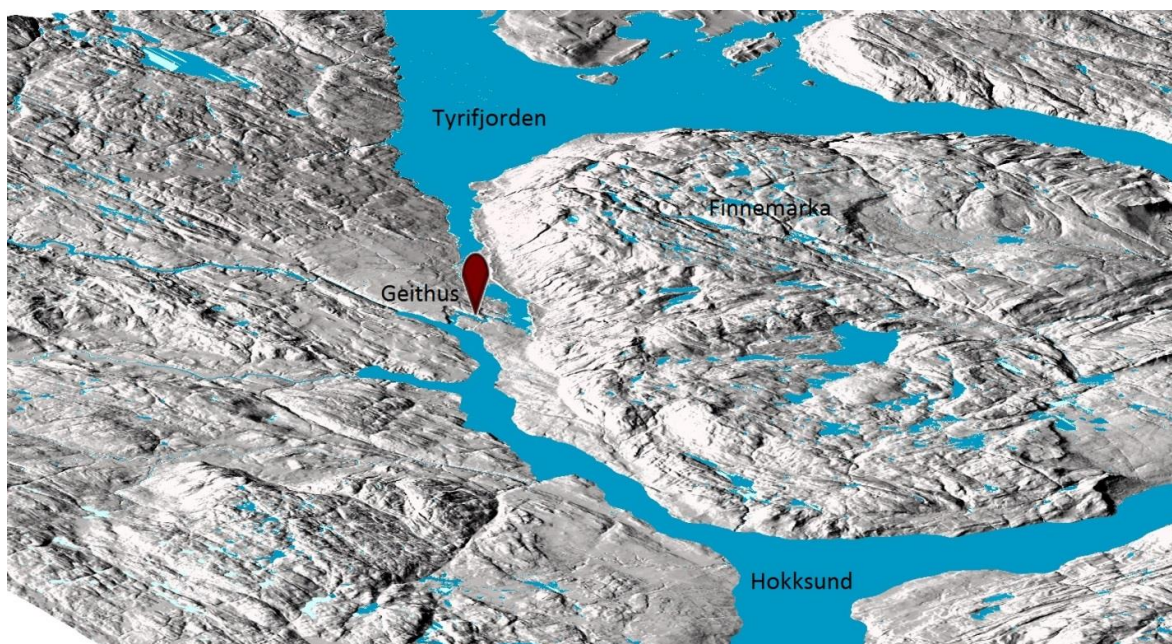
Figur 25: Elgfigurer på feltet «Katfoss I:I-II» (til venstre) og «Katfoss II:I-III og V» (til høyre). Disse bildene er tatt i 2003. I dag er rødfargen falmet bort og ristningene vanskeligere å se.

3.1.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Ristninger av typen som finnes ved Geithus blir ofte kalt veideristninger, etter ordet for å jakte; å veide. Veideristninger finner vi spredt rundt i store deler av landet, men de største konsentrasjonene finner vi på Østlandet, Trøndelagsfylkene og i Nord-Norge. Ristningene stammer gjerne fra eldre steinalder, det vil si at de er 6000 år gamle eller eldre. På den tiden ristningene ble laget levde folk i mobile jeger- og sankergrupper, som flyttet på seg ut fra der ressurstilgangen var størst i ulike deler av året.

Ristningene ved Geithus har ifølge Mikkelsen (1981:48) store likheter med andre veideristninger på Østlandet, som Ekeberg i Oslo, Skogerveien og Åskollen i Drammen. Alle er kystlokaliteter, det vil si at de opprinnelig har ligget ved kysten da de ble laget. Dette gjelder også Geithusristningene. På den tiden sto antakelig havet 50-60 m høyere enn i dag, noe som innebærer at det var en fjord innover hele Drammensdalen og opp til Katfoss. Med bakgrunn i dagens elgtrekk, senere fangstgroper og motivene på ristningene, er det heller sannsynlig at stedet har vært en viktig jakt plass for elg (Ibid.:49).

Fangstanlegg fra siste del av eldre steinalder er svært sjeldent, og slike er ikke påvist i Modum. Ved en utgraving på Alme i Ringerike ble et fangstanlegg datert til 6100-5500 f. Kr., altså faktisk før elgfigurene ved Katfoss ble laget (Bergstøl 2007). Dette viser at det ikke er utenkelig at slik jakt kan ha foregått også ved Katfoss i slutten av eldre steinalder.

Figur 26: Illustrasjon over hvordan vannstanden var da helleristningene ved Geithus ble hugget inn. Fjorden går her helt inn til ristningene. Vannstanden er her rekonstruert ved kotehøyde 55moh.

Tradisjonelt har slike ristninger blitt tolket som et uttrykk for jaktmagi, dvs. at de ble laget for å øke jaktlykken. De kan også ha hatt en annen religiøs betydning. Av alle figurene som er funnet ved Katfoss skal 80% av figurene sannsynligvis forestille elg, og ingen av de mer fragmenterte figurene kan sikkert tolkes som noe annet enn elg. Denne dominansen av elgfigurer er et svært vanlig trekk også ved de andre veideristningslokalitetene på Østlandet (Mikkelsen 1981:47). I jegersamfunn forekommer ofte totemisme, det vil si at en sosial gruppe har et spesielt, rituelt forhold til en type planter eller dyr, som ofte anses som gruppens stamfar (Hylland-Eriksen 1998:127, 323). Enkelte forskere ser den klare dominansen av elg på de østlandske

veideristningsfeltene som et uttrykk for at elgen har vært jegergruppens totemdyr (Mikkelsen 1977:195).

3.1.4 Bakgrunn for verdivurdering

På lokalt, regionalt og nasjonalt nivå har helleristningsfeltet høy verdi. Helleristningsfeltet er det eneste i Modum kommune, og har derfor svært høy verdi i kommunen. I tillegg er det ett av fire veideristningsfelt i Buskerud og ett av 10 veideristningsfelt på Østlandet. Helleristningene er de eldste kulturminnene vi har i Modum, og ristningstypen av de eldste faste kulturminnetypene i Norge.

Relasjonen mellom helleristningene og miljøet rundt er tydelig, selv om den er noe forstyrret av oppdemmingen av elva og industriutbygging, vei og jernbane i nærheten. På tross av forstyrrelsene er kulturmiljøet det stedet i fylket der veideristninger best kan oppleves i sitt opprinnelige miljø. Det er viktig at bergkunstfeltene kan oppleves intakt i landskapet. Dette gir kulturmiljøet en høy kildeverdi, da ristningene er unike kilder til kunnskap om fortiden, og denne bergkunsten fortsatt har stor betydning i forskningssammenheng. Sammen med fangstgropene for elg fra bronsealder-jernalder-middelalder i området nord for Katfoss viser helleristningsfeltene kontinuitet i bruk av landskapet over mange tusen år. Fordi området ikke er systematisk undersøkt under vann, kan det ennå finnes uoppdagete helleristninger i området.

Kulturmiljøet er vurdert som å ha svært høy opplevelsels- og formidlingsverdi. Kanskje er slike helleristninger det nærmeste en kommer tankene til menneskene i fortiden. Det trengs ikke mye forkunnskap for å forstå figurene, verken for barn eller voksne. Kulturminnet er godt egnet for formidling, og er allerede innlemmet i turstien «Modum på langs». Det er også tilrettelagt for besøkende med en liten parkeringsplass like ved, og det er skiltet både ved parkeringsplassen og nede ved hovedfeltet. Fra turstien over jernbanebroa er det flott utsikt mot lokalitet ID29055. Det kunne vært ideelt å hatt et skilt midt på jernbanebroa der en har et godt overblikk over hele lokaliteten. På denne måten vil en kunne skape større interesse for kulturminnene for forbigående, og gi en god oversikt over bergkunsten i området.

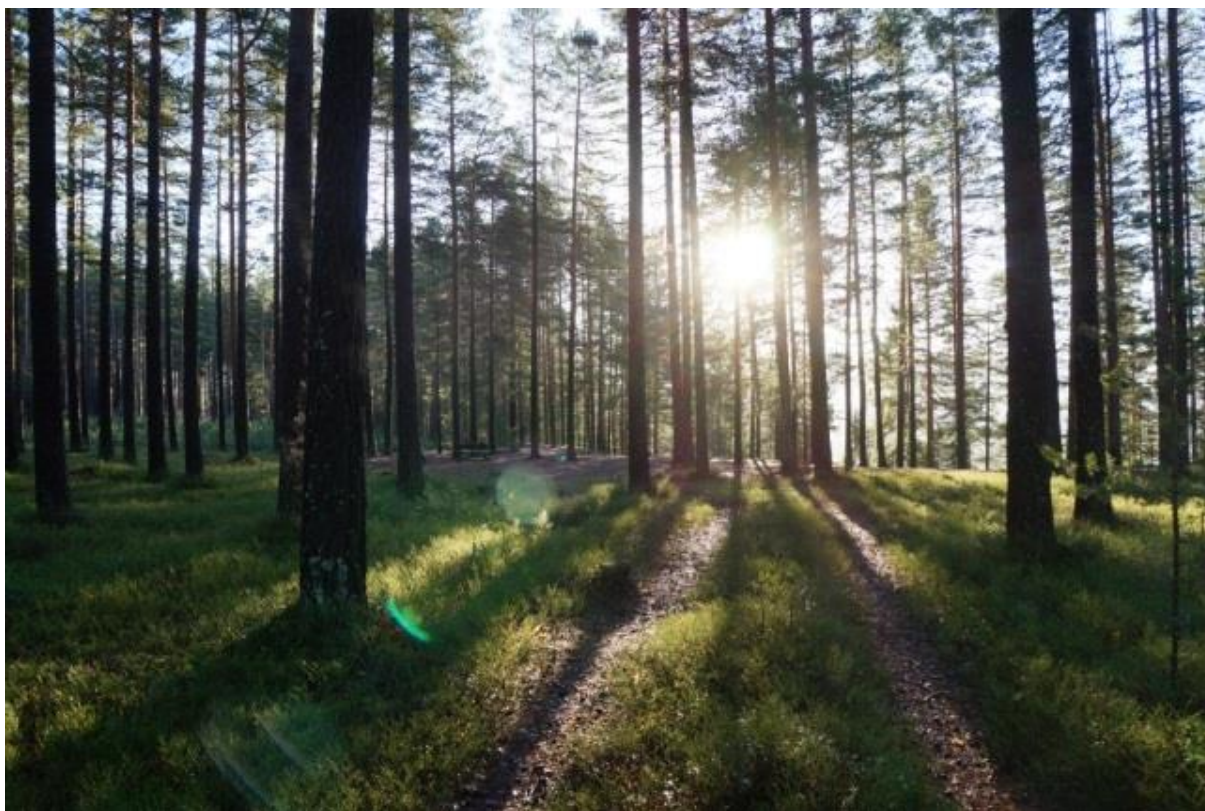
3.1.5 Kulturmiljøets avgrensning

Flere forhold har spilt inn på avgrensingen av kulturmiljøet. For det første var det viktig å inkludere alle helleristningsfeltene innenfor kulturmiljøet. Det er også lagt vekt på å bevare sammenhengen mellom ristninger og landskap.

Det er viktig å beholde landskapselementer som rammer inn ristningene og gir inntrykk av et så opprinnelig og uforstyrret landskap som mulig. Dersom vegetasjonen fjernes, eller det bygges ut i dette området, vil opplevelsen av kulturmiljøet kraftig forringes. Det vil være spesielt viktig å bevare vegetasjonen langs yttergrensene av kulturmiljøet. Spesielt vil dette være viktig ved grensen mot riksvei 35, så veien ikke er godt synlig fra selve helleristningene. Av samme grunn er det særlig viktig at vegetasjon mellom bergkunstfeltene og industriområdet bevares. Det vil også være avgjørende å unngå inngrep mellom ID29055 og toppen av kollen vest for ristningene.

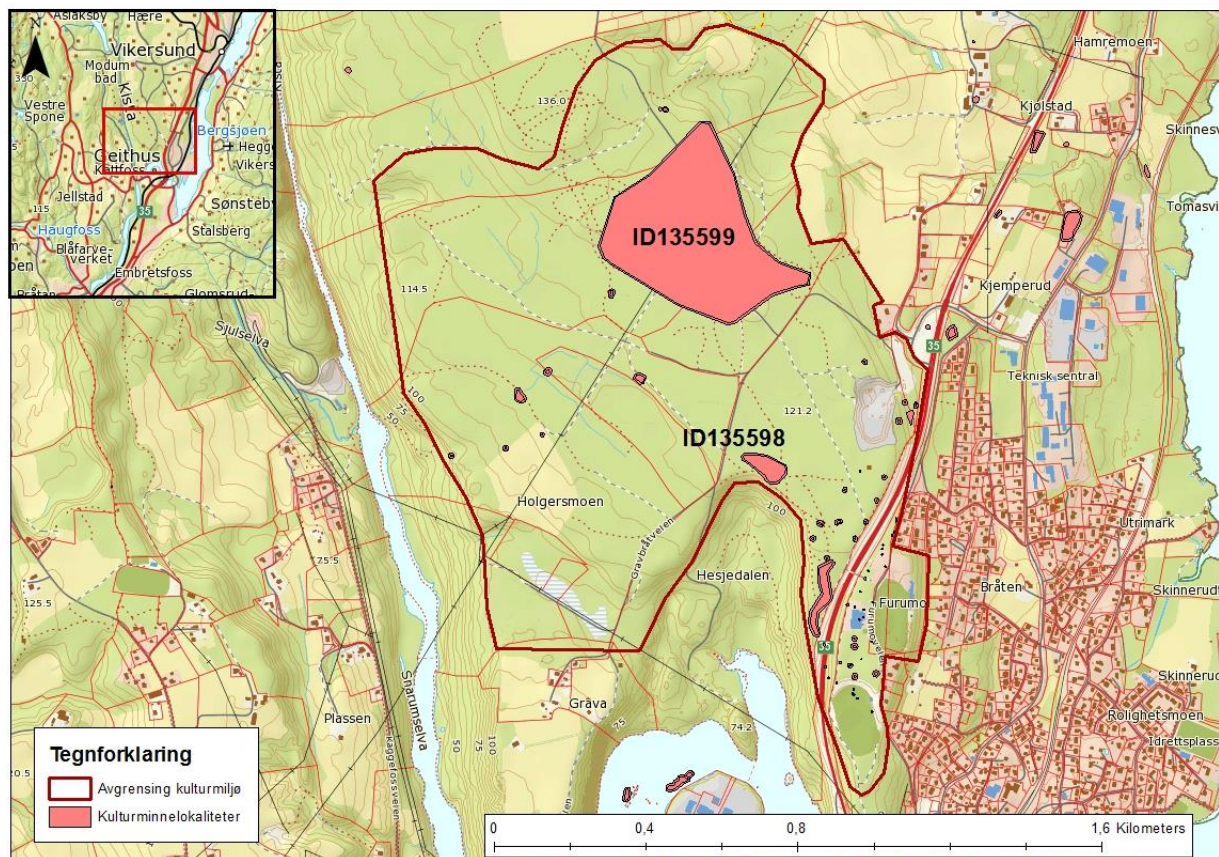
3.2 Kulturmiljø 2: Furumo

Figur 27: På Furumo finnes et stort antall kulturminner knyttet til fangst av elg og til kullfremstilling og jernutvinning

Verneverdi: Svært høy

På furumoene vest for Geithus sentrum og riksvei 35 finnes det et stort antall kulturminner knyttet til fangst, kull- og jernfremstilling i forhistorisk tid. Kulturmiljøet har svært høy verneverdi. Ingen andre steder i lavlandet har så stor forekomst av jernvinneanlegg som her, og området er derfor unikt i Norge. Området har også høy miljøverdi på grunn av den godt bevarte sammenhengen kulturminnene seg imellom, kulturminnenes relasjon til landskapet og kulturmiljøets opplevelsesverdi.

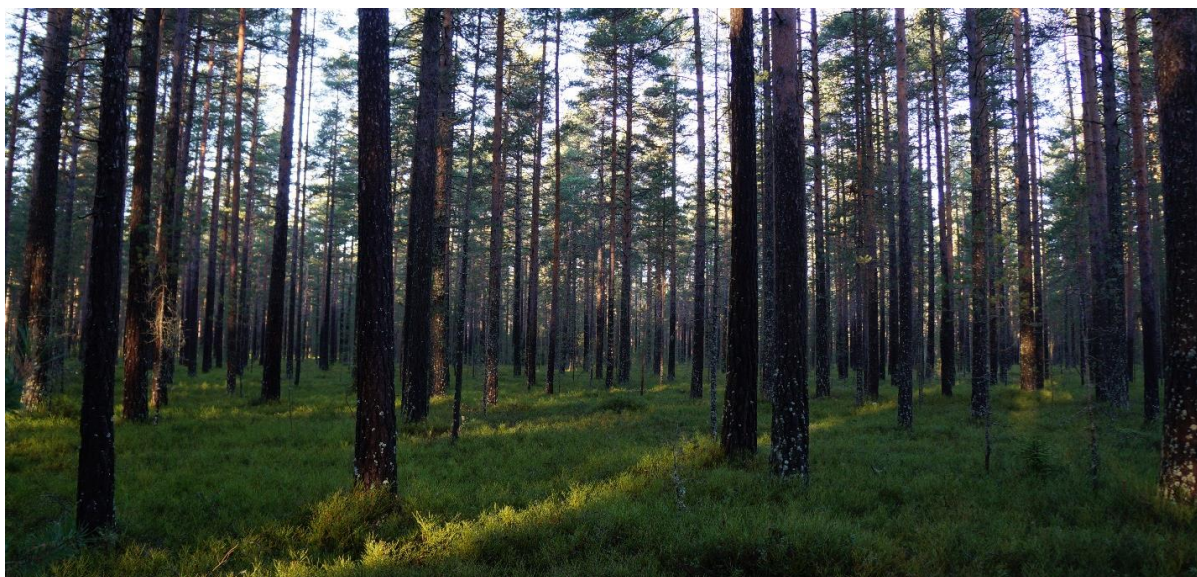

Figur 28: Kartet viser kulturmiljøets avgrensning og beliggenhet. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden (her er bare de største lokalitetene angitt). Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

3.2.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger på furumoene vest for Geithus, i områdene kalt Holgersmoen og Kjølstadmoen. Et mindre område rundt idrettsanleggene øst for riksvei 35 er også inkludert i miljøet. Landskapet består av relativt flate sand- og grusplatåer, bevest med lyng og relativt åpen furuskog. I enkelte områder er skogen hugget ned, og i enkelte hogstfelt er det kommet opp ny, tett, ung furuskog. Undergrunnen består av sand- og grusmasser som har vært enkel å grave i.

Kulturminner av ulike typer ligger spredt rundt i hele området. I den sørlige delen av kulturmiljøet er det en større konsentrasjon av fangstgroper, i nord en stor mengde kullgroper og i vestlig del av området ligger flere jernvinneanlegg. I sør grenser kulturmiljøet til kulturmiljø 1: Helleristingene ved Katfoss.

Figur 29: Landskapet på Furumo består av åpen furuskog med lyng i bunnsjiktet.

3.2.2 Kulturminnene

Det er i dag kjent 6 jernvinneanlegg, 10 fangstgroper og 23 kullfremstillingsanlegg innenfor kulturmiljøet. 10 av lokalitetene (5 fangstgroper og 5 kullgroper) er imidlertid fjernet i forbindelse med etablering av veianlegget riksvei 35 og idrettsområdet på Furumo. Med unntak av området berørt av riksvei 35 og ID135598-135599 er det ikke foretatt systematiske arkeologiske registreringer i området i nyere tid. Da tettheten av kulturminner på tross av dette er svært høy, er det svært stor sannsynlighet for at det finnes flere kulturminner innenfor kulturmiljøets grenser.

Figur 30: Kullgroper av ulik størrelse i Furumo-området.

Av alle lokalitetene er ID135598-135599 de to største. Her er det registrert til sammen 32 kullgroper og en fangstgrop. Enkelte av kullgropene kan være fangstgroper, som sekundært er tatt i bruk som kullgroper. En annen stor lokalitet er ID135486, i sørlig del av kulturmiljøet, med 6 fangstgroper og 2 kullgroper. De gjenstående lokalitetene består gjerne av 1-2 kulturminner, og kullgropene er spredt rundt i området.

Kullgropene på Furumo har ofte oval eller rund form, og måler gjerne 1,5-4 m i (indre) diameter og 0,3-0,6 m i dybde. Enkelte av gropene er markert med voller. Ved en utgravning i 1992 ble en oval kullgrop og en rektangulær kullgrop undersøkt og datert. ¹⁴C-Prøvene viste at den førstnevnte gropa var laget i vikingtid, og den sistnevnte i middelalder, eventuelt 1600-tallet (Gustafson 1992).

Figur 31: Fangstgrop 135599-1 er tydelig markert i terrenget.

Fangstgroperne er vanligvis runde eller ovale, og måler ca. 3-5 m i diameter og er omkring 0,5-0,7 m dype. To fangstgroper innenfor kulturmiljøet ble utgravd i 1972, og ytterligere tre i 1992. De fem gropene har tilhørt samme fangstsystem, og vært plassert etter hverandre i en nordvest-sørøstgående rekke langs furumoens bratte skråning mot sør. Utgravningene viste at gropene opprinnelig hadde vært ca. 2 m dype. I løpet av et par tusen år har altså gropene blitt svært sammenraste. Dette innebærer at det kan skjule seg et større antall fangst- og kullgroper i området enn det som er synlig på overflaten i dag. Ti ¹⁴C-dateringer fra gropene plasserer anleggets brukstid i bronsealder og tidlig jernalder (Mikkelsen 1981:49, og Gustafson 1992). Jernvinnelokalitetene er ikke synlige på overflaten, og utstrekningen på lokalitetene er ikke sikker, da dette krever grundigere undersøkelser i felt.

3.2.3 Kulturhistorisk bakgrunn

De fleste kulturminnene innenfor kulturmiljøet stammer sannsynligvis fra jernalder eller middelalder. Med utgangspunkt i dateringene fra utgravningen i 1992 kan enkelte av fangstgropene gå så langt tilbake som til yngre bronsealder.

Som nevnt i innledningskapitlet er fangstgropene gjerne plassert ved gamle trekkveier for elg. Elgen foretrekker gjerne høyder i terrenget med god oversikt over det omkringliggende landskapet. Ved Furumo er det sannsynlig at elgen har trukket sørover ryggen som strekker seg fra idrettsbanen på Furumo til Katfoss (kulturmiljø 1). Den smale ryggen har fungert som en flaskehals i terrenget og vært enkel å stenge av med fangstgroper og eventuelle ledegjerder. Slike ledegjerder ble det ikke funnet spor av under utgravningene på Furumo, trolig fordi de har vært laget av organisk materialet som har gått i oppløsning i årenes løp. Det er også mulig at vegetasjon har blitt brukt som naturlig stengsel for elgen.

Kullgropene på Furumo er gravde groper i terrenget der trevirke ble ufullstendig brent og dermed omgjort til trekull. Trekullet kunne brukes til smiing, men i hovedsak kan det sannsynligvis knyttes til jernfremstilling.

De 6 jernvinneanleggene registrert innenfor kulturmiljøet er ikke arkeologisk undersøkt. Slagget fra anleggene viser at de har vært i bruk etter år 700 e. Kr., trolig i vikingtid eller middelalder. Da de ikke er utgravd kan det heller ikke utelukkes at noen av anleggene har en eldre fase. De fleste jernvinneanleggene som er registrert i Modum er funnet av lokale historieinteresserte, og er ikke resultat av en systematisk arkeologisk registrering. Da slike anlegg ofte er ikke er mulige å se i terrenget og gjerne oppdages ved tilfeldigheter er det sannsynlig at det finnes en god del uoppdagete jernvinneanlegg i Modum. Det store antallet kullgroper kan tyde på at dette er tilfelle.

Figur 32: Jernvinneanlegg er som regel ikke synlig på overflaten. Her ligger jernvinneanlegget med ID135538 midt i bildet Jordborret markerer midten av feltet.

3.2.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har svært høy verdi som ett av svært få områder med omfattende spor etter jernutvinning i lavere strøk på Østlandet. Her står Modum i en særstilling. Ingen andre plasser i lavlandet er det så stor forekomst av jernvinne som her (pers. medd. Bernt Rundberget 2015). Sammen med Modum bad (kulturmiljø 5) utgjør dette et unikt område, og kulturmiljøet har derfor en svært høy historisk kildeverdi. Hvorfor dette er så sjeldent i lavlandet kan muligens knyttes til myrmalmen som er råstoffet for jernutvinning. Det er sjeldent å finne god myrmalm under marin grense. Trolig ligger spesielle geologiske forhold til grunn for forekomstene i Modum.

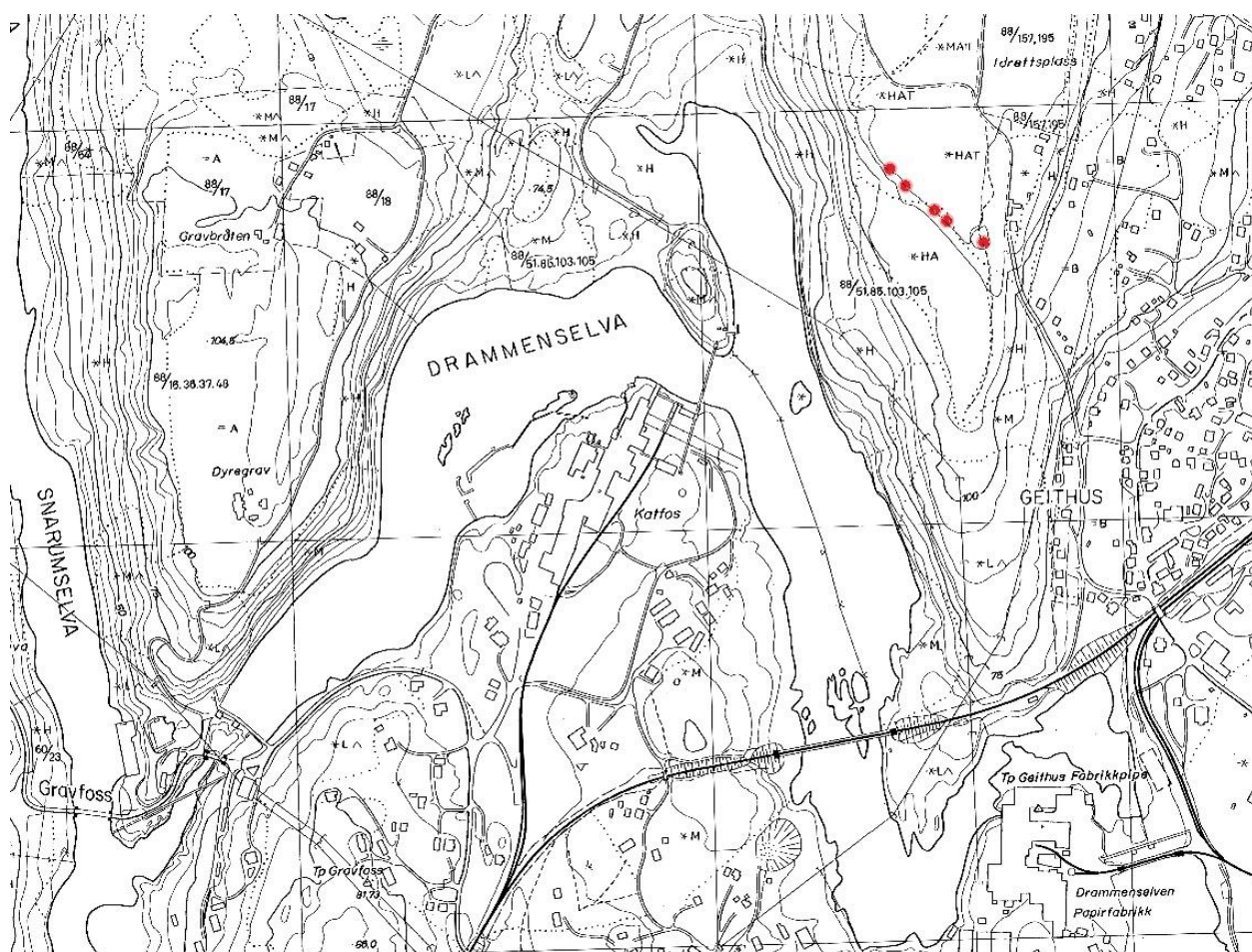
Kulturmiljøets svært høye verdi knytter seg også til den tydelige relasjonen mellom landskapet og kulturminnene, som er viktig å ta vare på. Kullgroper er for eksempel gjerne plassert under tregrensen, i skogen der tilgangen på trevirke har vært god. De har samtidig ligget nær røsteplassene og jernvinnene, der kullet skullet brukes. Røsteplassene igjen ligger i nær tilknytning til områder med tilgang på jernmalm og jernvinnene er ofte plassert på toppen av morenerygger, som er lette å grave i.

Fangstgropene er plassert på strategiske plasser i terrenget i forhold til elgens trekkveier. Fangstgropene kan også sees i sammenheng med bergkunsten ved Katfoss. Sammen viser de at elgen har vært en viktig ressurs i flere perioder av forhistorien.

I dag er Furumo-området hyppig brukt som rekreasjons- og friluftsområde. På grunn av dette kan kulturminnene lett formidles til en stor del av lokalbefolkningen og turister. Kulturmiljøet utgjør et godt «utstillingsvindu» for noen av de mest typiske utmarksminnene i Modum kommune. Området har allerede en estetisk verdi, og kan med en bedre formidling også gi en ekstra historisk dybde i publikums oppfatning av landskapet. Tilstanden på kulturminnene er også god, og med unntak av i sørøst er miljøet i svært liten grad berørt av moderne forstyrrelser. Å bevare kulturminnene i sitt naturlige miljø med en god formidling kan også føre til færre skader på kulturminnene. Å bevare større områder, slik som det er tenkt her, medfører også at sårbare kulturminner blir utsatt for mindre direkte inngrep og slitasje. Erfaring viser at jo større område som bevares, jo bedre er dette for de enkelte kulturminnene.

3.2.5 Kulturmiljøets avgrensing

Kulturmiljøets areal er relativt stort. Bakgrunnen for dette er at kulturminnene innenfor kulturmiljøet ligger spredt over et større område. Det store antallet kulturminner på tross av den lave registreringsgraden i området sannsynliggjør at det totale antallet kulturminner i området er svært høyt. Området har ingen naturlige avgrensende elementer inne på moene. Det flate terrenget gjør det nødvendig å flytte grensene for miljøet langt ut, da inngrep i området vil være synlig på lang avstand. Kulturmiljøet strekker seg over store deler av det sørlige Furumo, der det er kjente arkeologiske kulturminner. I stedet for å verne mange mindre områder rundt i kommunen er det prioritert å verne et par slike relativt store sammenhengende områder. Dette er gjort fordi det karakteristiske flate landskapet utmarksminnene gjerne ligger i innenfor kommunen krever store arealer for å gi inntrykk av opprinnelighet og uberørt natur.

Figur 33: Øk-kart, som viser hvordan området så ut før riksvei 35 ble utbygd. De røde punktene viser hvordan fangstanlegget som ble utgravid i 1972 og 1992 lå plassert i terrenget.

Ved avgrensingen har det blitt lagt vekt på å trekke grensen noe ned i skråningene langs kanten, slik at det visuelt viktige landskapet blir opprettholdt med vegetasjon og naturlige elementer. Det vil være viktig å beholde vegetasjonen/vollen rundt sandtaket øst på moen, og mot riksvei 35 for å beholde inntrykket av et mest mulig opprinnelig og uberørt landskap. Samlet vil dette styrke kulturminnenes lesbarhet og bidra til å hegne om deres verdi. Det har vært naturlig å sette grensen ved kulturmiljøet ved overgangen til boligbebyggelsen i øst og de større jordbruksarealene i sør og nordøst.

Årsaken til at idrettsområdet øst for riksvei 35 er inkludert er fordi kulturmiljøet er så knyttet til landskapet og terrenget som her strekker seg ned mot Kattfoss. Langs denne ryggen har elgen trukket, noe som forklarer beliggenheten av fangstgropene på toppen av skråningen. Selv om mange av kulturminnene her er fjernet i dag forteller likevel landskapet en viktig historie knyttet til kulturmiljøet.

3.3 Kulturmiljø 3: Vikerøya, Bergsjø

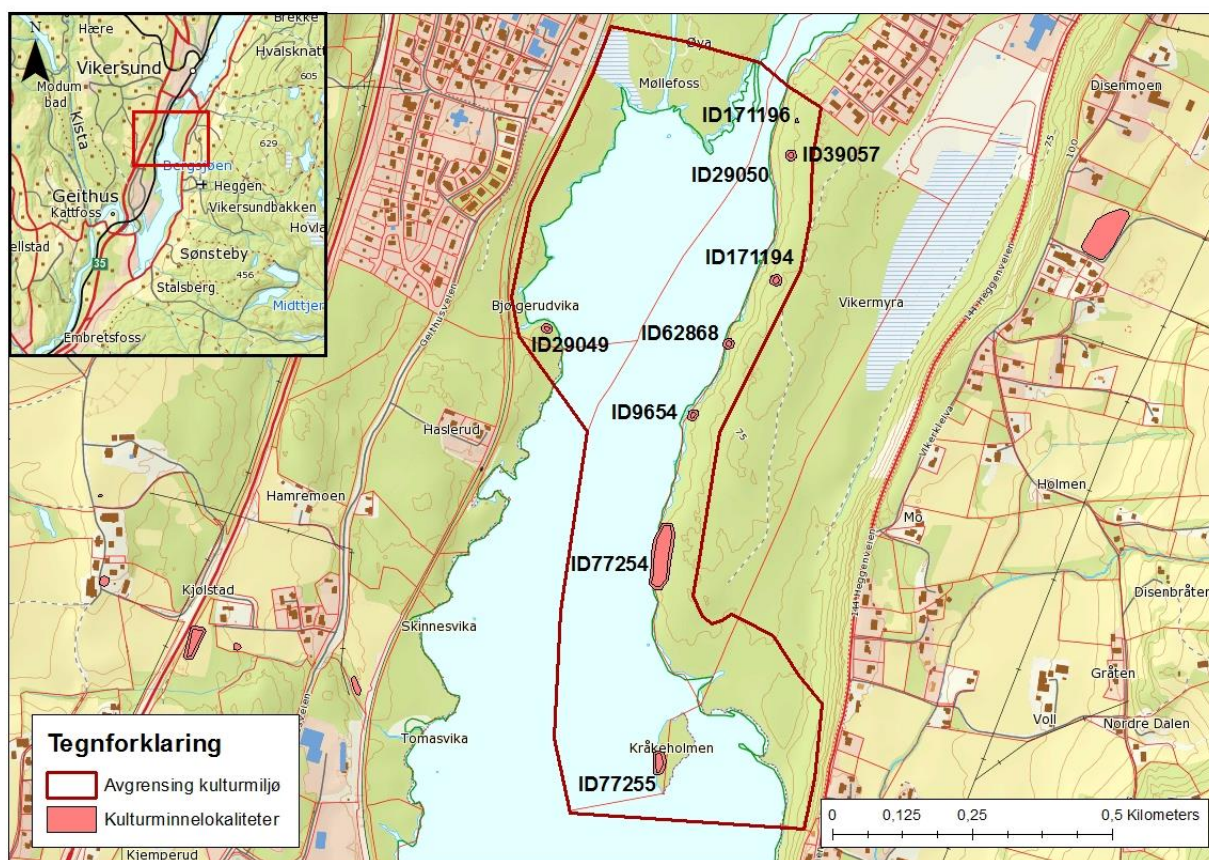

Figur 34: Røys på Vikerøya. Bergsjø i bakgrunnen.

Verneverdi: Svært høy

På Vikerøya, øst for Vikersund sentrum, ligger et større antall gravrøyser langs Bergsjøs østlige bredd. Gravminnene er trolig fra jernalder eller bronsealder, og er viktige vitnesbyrd om fortidens gravskikk. Kulturmiljøet har svært høy verdi på grunn av kulturminnenes sjeldenhet i kommunen, områdets opplevelsesverdi og kulturminnenes sterke tilknytning til landskapet de ligger i.

Figur 35: Beliggenhet og avgrensning av kulturmiljø 3: Vikeroya. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

3.3.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger sørøst for Vikersund sentrum, langs Bergsjøens østlige og vestlige bredd. De fleste av gravrøysene befinner seg på land på Vikeroya, men det ligger også et par på Kråkeholmen og en ved Bjølgerudvika på vestsiden av Bergsjø. Røysene ligger alle et par meter fra vannkanten, og er spesielt godt synlig fra vannet. Vegetasjonen i området er relativt åpen blandingsskog med skrint jordsmonn og åpne bergflater i dagen.

3.3.2 Kulturminnene

Det ligger 8 gravrøysere, og rester etter minst 1 til, innenfor kulturmiljøet. De fleste er forholdsvis godt bevart, men enkelte er skadet. Stein fra røysene har trolig blitt brukt til bygging av lensekarr i Bergsjø. Gravrøysene er runde eller ovale og består av bruddstein med størrelse på ca. 0,1-0,7 m (gjennomsnittlig 0,3-0,5 m). Diameter på røysene varierer mellom 5-14 m, flertallet ligger mellom 5-9 m. Høyden varierer mellom 0,3 og 1 m.

Figur 36: Gravrøys på Vikerøya.

På land på Vikerøya finnes 6 gravrøysler fordelt på 4 lokaliteter. Lengst i sør ligger lokalitet ID77254, med 3 røysler og en mulig kullgrop. Om lag 190 m lenger nord ligger en gravrøys med ID9654, 125 m nord for dette er gravrøysa med ID62868. Lengst i nord ligger en siste gravrøys (ID29050), 340 m unna. Mellom ID62868 og ID9654 er det registrert en kullgrop (ID171194).

På Kråkeholmen finnes det minst to røysler (ID77255). Disse ble ikke oppsøkt i felt, da de ikke var tilgjengelige uten båt. Den ene røysa her skal bestå av bruddstein, måle ca. 5 m i diameter og ha en høyde på ca. 0,3 m. Trolig har den opprinnelig vært ca. 8-10 m i diameter. Om lag 25 m sør for denne skal det være rester etter en eller flere røysler i form av bruddstein over et ca. 20x20 m stort område. I den ene av røysene her (ID77255) ble det i bunnlaget funnet flere gjenstander fra vikingtid, blant annet en celt, to kniver, syv pilspisser, fragmenter av en ljà, en sigd og et bittel av jern (C33251).

Gravrøysa ved Bjølgerudvika (ID29049) er delvis ombygd til et skjul for andejakt, men har fortsatt karakter av en gravrøys. Trolig har den opprinnelig vært av samme type som røysene på Vikerøya. Røysa henvender seg til folk som ferdes på Bergsjø, og samtidig også til de andre røysene på østbredden.

I tillegg til gravrøysene ligger det også rester etter en etterreformatorisk bygning (ID171196) nord i området. I vannet rett ved er det registrert funn av en skafthullsøks av bergart fra steinalder (ID29050) på 4 m dyp.

Figur 37: Venstre bilde: Røysa på vestsiden av Bergsjø (ID29049) er ombygd til et skjul for andejakt. Høyre: Gravfunn fra vikingtid fra en av røysene på Kråkeholmen (C33251). Våpensett og hesteutstyr er typiske gjenstander knyttet til mannsgraver. Foto Cf15741 fra Kulturhistorisk museum. © 2015 Kulturhistorisk museum, UiO / CC BY-NC 3.0

3.3.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Funnet gjort i den ene røysa på Kråkeholmen antyder en datering av røysene til jernalder, nærmere bestemt vikingtid (ca. 800-1030 e. Kr.). Da flere, lignende røysere på land og på mindre øyer i Steinsfjorden i Hole antas å stamme fra bronsealder er det også en mulighet for at røysene på Vikerøya kan være fra denne perioden. Gravgodset fra røysa på Kråkeholmen er imidlertid typisk for mannsgraver fra vikingtid. I denne perioden ble de døde gravlagt både ubrent og brent. I mannsgraver var det vanlig at den døde fikk med seg våpen og andre redskaper som trengtes i «etterlivet». Kvinner ble ofte gravlagt med smykker, nøkler, tekstilredskaper og husgeråd.

Fortidens gravminner ble ikke tilfeldig plassert i landskapet, noe som også vises tydelig i kulturmiljøet på Vikerøya. Gravhauger og gravrøysere ligger ofte plassert langs gamle ferdselsveier, på plasser med god utsikt over landskapet. Antakeligvis skulle de døde «holde oppsyn» med folk som kom og gikk i området. På samme tid var gravminnene godt synlige for folk som passerte, og fungerte som markører av en slekts eiendom, status og makt. På Vikerøya er det påfallende at alle røysene ligger godt synlig og med god utsikt mot Bergsjø, som har vært en viktig ferdselsåre i fortiden. Man kan si at gravene henvender seg til forbigående langs vannet. Røysene signaliserte at det var en mektig slekt i området, som kanskje kontrollerte den smale passasjen mellom Bergsjø og innløpet til Tyrifjorden.

3.3.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har svært høy verdi, da det er et av svært få sammenhengende områder i Modum med godt bevarte gravrøysere fra jernalder og et lite berørt landskap. Gravrøysenes karakter og plassering er også typisk og illustrerer fortiden gravskikk på en svært god måte. Kulturmiljøet har også høy verdi på grunn av den klare sammenhengen røysene imellom, og røysenes tilknytning til landskapet de ligger i.

Figur 38: Det går en tursti gjennom området på Vikørøya. Gravrøys i bakgrunnen.

I tillegg har kulturmiljøet høy formidlings- og opplevelsesverdi. Gravrøysene og beliggenheten i landskapet vil, med litt bakgrunnsinformasjon, være lette å forstå og formidle. Kulturmiljøet er lett tilgjengelig for befolkningen i Modum på grunn av nærheten til Vikersund. Det er allerede anlagt en tursti gjennom området. Kulturminnene i området bør skiltes, og markeres bedre enn de er i dag. Skader som ble observert på disse gravrøysene i felt, som for eksempel bålplasser i røysene, skyldes for en stor del uvitenhet. Ved å gjøre publikum klar over at dette er kulturminner vil slike skader lett kunne unngås.

Sammen med en bedre formidling av kulturminnene vil kulturmiljøet bli svært verdifullt for kommunen som et kombinert friluftsområde og en arena for formidling av fortiden.

3.3.5 Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøets avgrensning mot øst er lagt til toppen av det nord-sørgående bergdraget øst for gravrøysene. Ideelt sett burde grensen for kulturmiljøet gått på østsiden av kollen. Dette er i konflikt med eksisterende reguleringsplan i nordlig del av kulturmiljøet. Grensen ble derfor tilpasset denne planen, også på sørlig del av Vikørøya. Ved bukta sør på Vikørøya er avgrensingen satt et stykke inn på land for å bevare vegetasjon og dermed inntrykket av et urørt landskap.

Kulturmiljøet strekker seg videre over Kråkeholmen i sør. Mot vest er grensen lagt til eiendomsgrensen til Tangen (gnr/bnr 25/7). Dette er gjort for å hindre tiltak langs sjøen, som kraftig vil forringe opplevelsen av røysenes opprinnelige miljø. I nordvest strekker kulturmiljøet seg over odden ved Bjølgerudvika, der ID29049 ligger. Nord for dette er området mellom jernbanelinja og Bergsjø inkludert for å ramme inn gravrøysa og bevare et så urørt landskapsrom som mulig. På samme tid sikrer man at utsynet fra røysene på Vikørøya er så lite forstyrret av moderne elementer som mulig. Fra ID29049 er det god utsikt mot Vikørøya, og her vises det godt at røysene henvender seg til dem som ferdes på Bergsjø. Videre nordover er grensen satt til sørlig del av Øya på vestsiden av Bergsjø. I nordøst er grensen satt noe nord for ID39057 så vegetasjonen skal skjerme kulturmiljøet mot boligområdet like bak.

Figur 39: Kråkeholmen, sør for Vikørøya, utgjør sørligste del av kulturmiljøet. Foto mot vest.

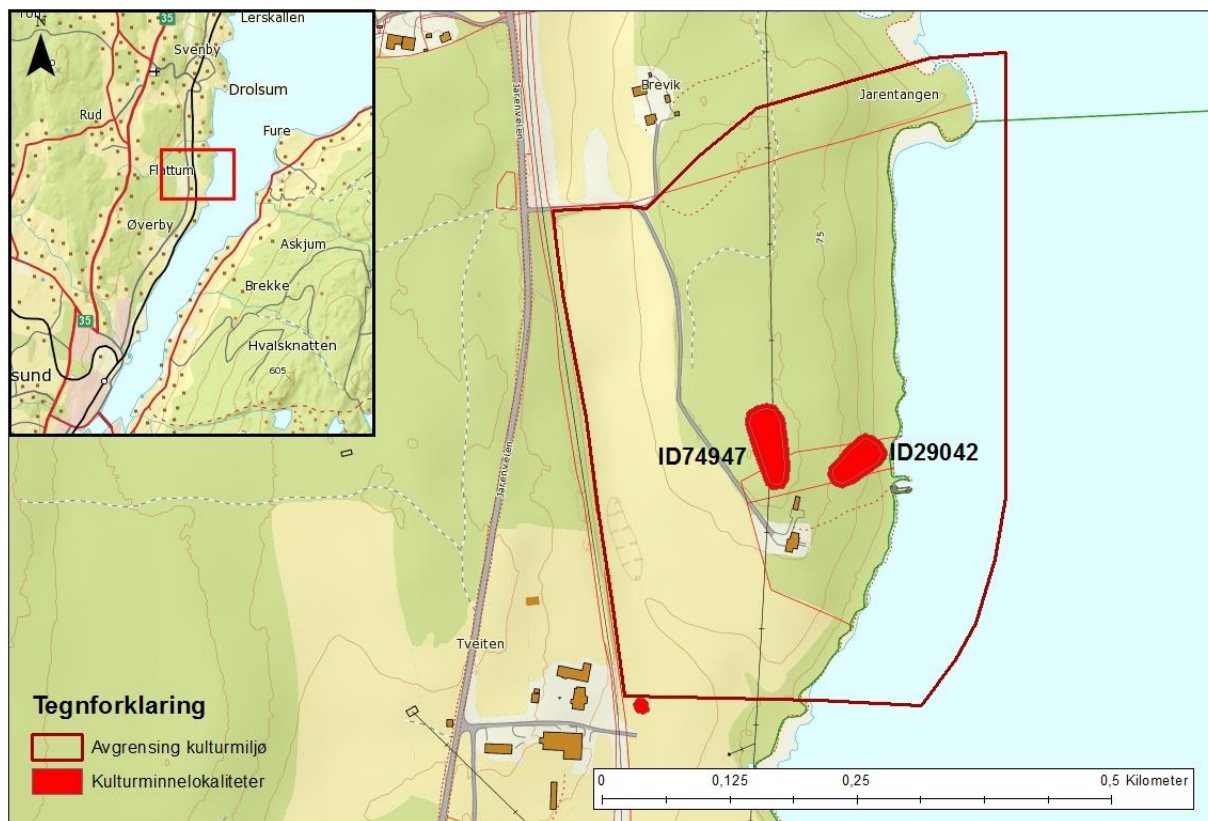
3.4 Kulturmiljø 4: Tveiten

Figur 40: Venstre bilde: Utsikt fra kulturmiljøet på Tveiten mot Fure og Ullhaugtoppen. Til høyre: Den største gravhaugen i Modum kommune; ofte kalt «Pengehaugen», måler hele 20 m i diameter og er nærmere 3 m høy.

Verdivurdering: Svært høy

På gården Tveiten ligger det åtte gravhauger med utsikt mot utløpet av Tyrifjorden. Kulturmiljøet har svært høy verdi da det omfatter ett av få godt bevarte gravfelt i kommunen. Det ligger i et landskap lite berørt av moderne aktivitet. Flere av gravene er karakteristisk plassert på en høyde i terrenget, med utsikt mot datidens viktigste ferdselsvei; vannet. Den klare sammenhengen kulturminnene seg imellom og mellom kulturminnene og det omkringliggende landskapet, gir området en svært høy verdi.

Figur 41: Kulturmiljø 4; avgrensning og beliggenhet. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.4.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger på vestsiden av Tyrifjorden, ca. 3 km nord for sentrum av Vikersund på eiendommene Tveiten og Strandhaugen (98/1 og 98/8 og 98/10). Begge gravfeltene ligger 50-65 m NNV og NØ for bolighuset på Strandhaugen.

Opprinnelig har vegetasjonen i området som gravrøysene ligger i, trolig vært mindre. Fra gravminnene har det vært godt utsyn mot og ikke minst innsyn fra Tyrifjorden. De fem vestligste gravhaugene ligger på et nord-sørgående bergdrag. Det går en kraftledning i samme retning over bergryggen, og vegetasjonen på gravhaugene er holdt nede på grunn av dette. Vegetasjonen her består av bartrær, med innslag av mindre løvtrær. I bunnsjiktet vokser einer, lyng og gress. De tre østligste gravminnene ligger ca. 50 m øst for de andre. Her er det forholdsvis tettbevokst med kratt og blandingskog.

3.4.2 Kulturminnene

Kulturmiljøet omfatter to lokaliteter, begge gravfelt. ID74947 består av fem gravhauger lengst vest i kulturmiljøet og ID29042 består av tre gravhauger øst for førstnevnte. Den nordligste av haugene under lokalitet ID74947 er svært stor, den måler ca. 20 m i diameter, og har en høyde på ca. 3 m. Det er et stort plyndringskrater i haugen, med en diameter på 9 m og en dybde på 1,8 m. I bunnen av krateret skal det tidligere ha vært rester av en murt gravkiste på 4,5 x 2 m. Denne er

ikke tydelig markert i dag. Opprinnelig skal haugen ha blitt kalt «Pengehaugen». De andre gravhaugene innenfor kulturmiljøet ligger sør for den største og har en diameter på 7-8 m og høyde på 0,3-0,4 m. De tre gravhaugene under lokalitet ID29042 måler 11-15 m og har en høyde på 0,5-1,8 m. Den ene haugen ligger i skråningen nedenfor ID74947, og de to andre haugene er plassert på et flatere parti 15-20 m fra bredden av Tyrifjorden.

Figur 42: Den største gravhaugen i kulturmiljøet, Pengehaugen, vises godt på LIDAR-skanning av området. Her er til og med plyndringskrateret i midten kommet tydelig frem.

3.4.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Som gravrøysene i kulturmiljø 3 på Vikørøya, kan gravhaugene på Tveiten også trolig dateres til jernalderen. Dimensjonene og at det tidligere skal ha vært synlig en gravkiste i samme haug gir imidlertid den største røysa fellestrekk med graver fra eldre bronsealder. Uten en ordentlig utgravning vil det ikke være mulig å avgjøre dette. I bronsealderen og jernalderen symboliserte gravminnene makt, status og eiendom. Som på Vikørøya ligger gravrøysene på Tveiten plassert slik at de opprinnelig hadde god utsikt *mot* ferdselsveien over vannet, og samtidig var de godt synlige *fra* Tyrifjorden. Man kan si at gravrøysene henvender seg mot fjorden.

Gravfeltet henvender seg også til en annen gravhaug på motsatt side av fjorden. Litt forvirrende er denne haugen også kalt «Pengehaugen» (ID39043) og ligger på Ullhaugtoppen, rett øst for Tveiten. I nærområdet rundt denne haugen har det også vært flere gravminner tidligere, blant annet er det rester av en langhaug på gården Fure, ytterst på neset. Sammen gir gravene inntrykk av å «vokte» innløpet til Tyrifjorden fra hver sin side. Her var det tydelig at mektige folk hersket.

Figur 43: Skjermdunda fra kulturminnedatabasen Askeladden. Kulturmiljøets to gravfelt ligger til venstre i bildet, markert med røde sirkler og rune-R. Gravhaugen på Ullhaugtoppen er markert på samme måte nederst til høyre i bildet, og langhaugen på Fure øverst til høyre. Tyrifjorden deler de to områdene fra hverandre, men knytter de også sammen på grunn av vannets viktige funksjon som ferdsselsvei.

Gravene på Tveiten/Strandhaugen ID74947 henvender seg også til jordbrukslandskapet på vestsiden av bergryggen, og må også sees i relasjon til dette. Gode jordbruksområder ga grunnlag for status, makt og rikdom, her symbolisert gjennom gravminnene.

3.4.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har høy verneverdi fordi både gravhaugene og området rundt er forholdsvis godt bevart, noe som er sjeldent for gravfeltene i Modum. Den sterke relasjonen mellom kulturminnene og landskapet, og kulturminnene seg imellom, gir området høy verdi.

Sammenhengen med den andre «Pengehaugen» på motsatt side av fjorden er også illustrerende. Miljøet har en stor formidlingsverdi, særlig på grunn av gravfeltets plassering og dimensjonene på den største gravhaugen. Her er det lett å forestille seg at en mektig slekt har hersket. Den store gravhaugen er trolig den største i Modum, både i diameter og høyde. Den er en av få virkelig store gravhauger i Modum, sammen med blant annet Kongehaugen (diameter 17 m og høyde 1 m) 1 km sørøst for Kløftefoss og den allerede omtalte «Pengehaugen» på Ullhaugtoppen.

I forbindelse med formidling er det viktig at vegetasjonen i området tynnes og holdes nede gjennom jevnlig skjøtsel, slik at gravhaugene kommer tydeligere frem i landskapet, og utsynet fra haugene mot Tyrifjorden blir bedre.

3.4.5 Kulturmiljøets avgrensning

Ved avgrensningen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare sammenhengen gravene imellom og gravenes tilknytning til Tyrifjorden og jordbrukslandskapet. Den østlige grensen er derfor

trukket et stykke ut i fjorden. For å ramme inn landskapet rundt kulturminnene er grensen trukket nord til Jarentangen. Herfra går grensen nord for stien til den gamle badeplassen på Jarentangen, slik at en eventuell ny sti til gravfeltene enkelt kan knyttes sammen med denne. Jarentangen er en naturlig plass for å legge til med båt, og kan ha vært brukt som dette også i fortiden.

I vest strekker kulturmiljøet seg bort til jernbanen, da denne bryter opp og markerer grensen for jordbrukslandskapet vest for gravfeltet. I sør avgrenses er det ingen naturlige vegger i landskapet, og kulturmiljøet er derfor avgrenset der jorden smalner inn, og terrenget hever seg noe.

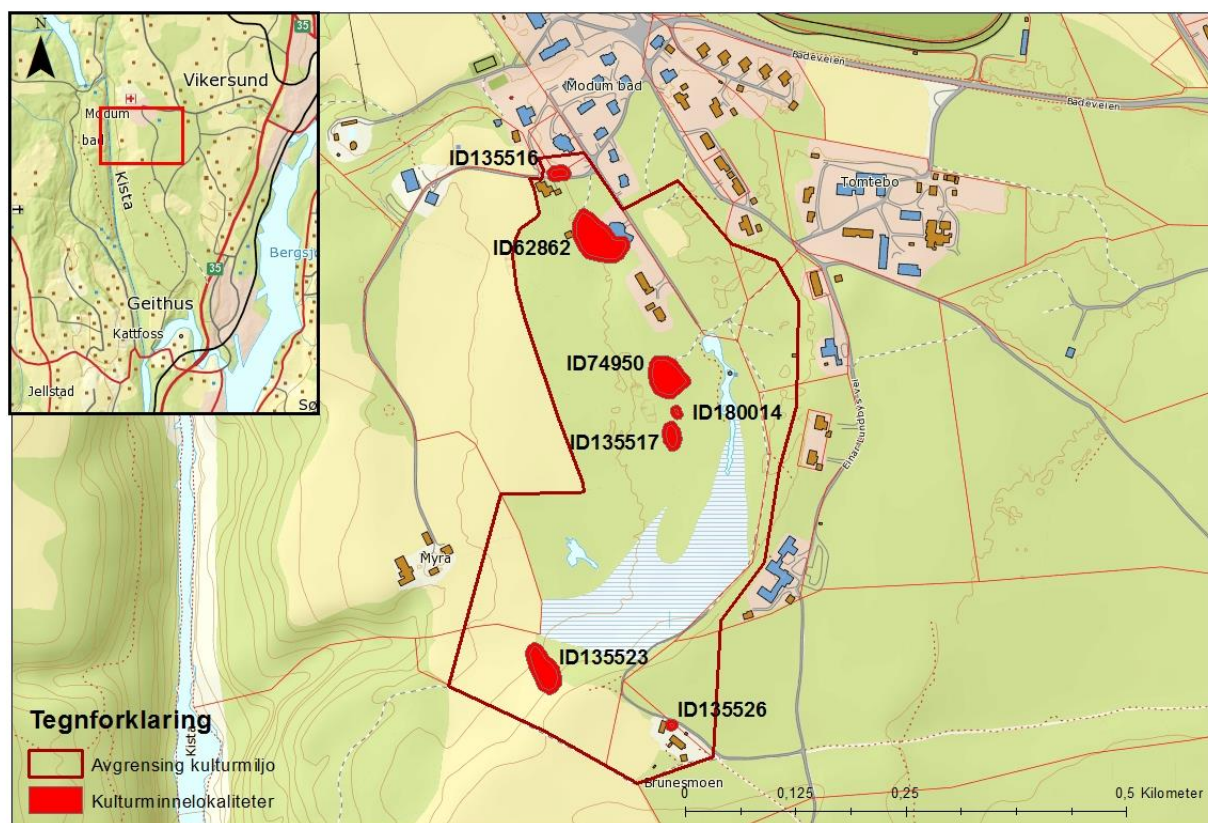
3.5 Kulturmiljø 5: Modum bad

Figur 44: Jernvinneanlegg ved Olavskirken, Modum bad. I skråningen ned fra kirken ligger det en stor mengde slagg, som er avfallsstoffet fra jernutvinningen.

Verdivurdering: Svært høy

Ved Modum bad er det registrert en stor mengde kulturminner knyttet til fremstilling av jern i jernalder og middelalder. Sammen med Furumo (kulturmiljø 2) er dette eneste plass i lavlandet med så stor forekomst av jernvinne. Dette gjør kulturmiljøet unikt og viktig å ta vare på. Kulturmiljøet har også høy verdi på grunn av kulturminnenes formidlingsverdi og sterke tilknytning til landskapet de ligger i. Sammen med to jernvinneanlegg på Brunnes utgjør disse anleggene de eldste kjente jernvinneanleggene i kommunen. Det er registrert syv lokaliteter innenfor kulturmiljøet (ID62862, 74950, 135516, 135517, 135523, 135526 og 180014).

Figur 45: Kulturmiljø 5; avgrensing og beliggenhet. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.5.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger delvis sør for og delvis innenfor grensene til Modum bad. Området består av flate furumoer i øst, og en brink i terrenget vest for disse, som strekker seg nærmest i en halvsirkel fra bebyggelsen på Modum bad, via «Institutt for sjelesorg», og sørvestover mot Kista (Snarumselva).

Vest for denne brinken har det opprinnelig vært mer myrlendt, noe gårdsnavnet «Myra» tyder på. Andre stedsnavn i området tyder også på at det har vært mye jernutfelling i området. Myra som lå vest for kildehuset på Modum bad skal ifølge Olav Sørensen være kalt «Jønnmyra» (Jernmyra), og bekken ved Modum bad skal ha hatt navnet «Raubekk». Raubekk kan komme av den nordiske betegnelsen på myrmalm «Rauð», eller av den karakteristiske røde fargen som god myrmalm gjerne har (Larsen 2009:13-15). I en grøft langs den østlige ytterkanten av jordet er jernutfellingen så stor at grøfta må renses opp med mindre enn 20 års mellomrom⁹.

3.5.2 Kulturminnene

Innenfor området er det 7 lokaliteter (ID62862, 74950, 135516, 135517, 135523, 135526 og 180014). Til sammen utgjør kulturminnene minst 8 slagghauger og et par større slaggblokker, 3

⁹ I følge upublisert manuskript til bygdebok for Modum av Olav Sørensen.

kullgroper og 3 områder med røstemalm. Det ene jernvinneanlegget (ID135523) ligger i åkeren lengst sørvest i kulturmiljøet. Lokaliteten er omrotet av pløying, og det ligger store mengder slagg spredt utover dyrkningsjorda.

Ved kontrollregistreringen ble det påvist en slagghaug innenfor ID74950s grenser. Denne mente finneren Olav Sørensen, kunne være lokaliteten ID135517. Da geometriavviket var så stort, og det var usikkert om slagghaugen faktisk var ID135517, ble slagghaugen lagt inn som enkeltminne under ID74950, og lokalitet ID135517 beholdt. Det kan imidlertid hende at ID135517 og slagghaugen på ID74950 er samme lokalitet.

Figur 46: Jernvinneanleggene er ikke godt synlige på overflaten. Haugene omtrent midt i bildet er slagghaugene på lokaliteten med ID 74950.

Figur 47: Venstre bilde: Jernvinneanlegget på ID135523 ligger i åkerkanten til høyre i bildet. Høyre bilde: Slagg i åkerjorda.

3.5.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Som på Furumo har det også her foregått utvinning av jern i stort omfang. Det som skiller området fra Furumo er at flere av anleggene her med sikkerhet er av den eldste typen jernvinneanlegg, som kan dateres til før år 700 e. Kr.

Figur 48: Eksempel på slag fra jernvinneanlegg av den eldste typen, som var i bruk før år 700 e. Kr. Slagglumpene fra denne ovnstypen er gjerne store og tunge med avtrykk etter veden som ble brukt til å fyre opp ovnene.

De mest tydelige restene etter anlegg av denne typen er avfallsproduktet, slagget. Slagget fra ovner der denne tidlige teknologien ble brukt består ofte av svært store, tunge slaggblokker med avtrykk etter trebiter. Dette er funnet helt nord i kulturmiljøet. Her er to store blokker med en vekt på ca. 20-40 kg (ID135506). Trolig kan også anlegget ved ID62862 og ID135523 ha vært i bruk i denne tidlige fasen.

3.5.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har svært høy verdi som ett av svært få områder med omfattende spor etter jernutvinning i lavere strøk på Østlandet. Her står Modum i en særstilling. Ingen andre plasser i lavlandet har så stor forekomst av jernvinne som her (pers. medd. Bernt Rundberget 2015). Sammen med Furumo (kulturmiljø 2) utgjør dette et unikt område, og kulturmiljøet har derfor en svært høy historisk kildeverdi.

Kulturmiljøet har svært høy verdi, da det innen kulturmiljøet er en tydelig relasjon mellom landskapet og kulturminnene. Jernvinneanleggene ligger alle i tilknytning til den halvsirkelformete skrenten i kanten av grusterrassen. Miljøverdien er også knyttet til sammenhengende kulturminnene imellom. Alle jernvinneanleggene kan knyttes til den samme aktiviteten og viser at det har vært omfattende aktivitet i området i jernalderen.

I dag er den nordlige delen av området disponert av Modum bad. I sørlig del er det tilrettelagt for turgåing gjennom Furumo-løypene. Kulturminnene kan derfor lett formidles til en stor del av lokalbefolkningen og også til pasienter og ansatte ved Modum bad. Dette krever en bedre

formidling i form av skilt og skjøtsel som vil vise at området har en historisk dybde. Ved at publikum er oppmerksomme på kulturminnene, vil dette også kunne føre til færre skader på disse.

3.5.5 Kulturmiljøets avgrensning

Alle kjente kulturminner i området er inkludert i kulturmiljøet. Grensen i nord er satt rett nord for ID135516, da området utenfor dette er preget av boligbebyggelse og landskapet her er svært endret fra sin opprinnelige karakter. Mot øst er grensen satt på toppen av en brink i terrenget, som danner en naturlig «vegg» i landskapet. Denne vil føre til at utsynet fra kulturmiljøet i mindre grad blir forstyrret av moderne inngrep. Mot sør er grensen lagt rett sør for ID135526. I sør er platået og skråningen ned mot ID135523 bevart, da avgrensingen av denne lokaliteten mot sør og sørvest ikke er kjent. Videre nordover følger grensen østlig ytterkant av jordet på gårdseiendommen Kaggestadudsigten (gnr. 77/18).

3.6 Kulturmiljø 6: Brustigåsen

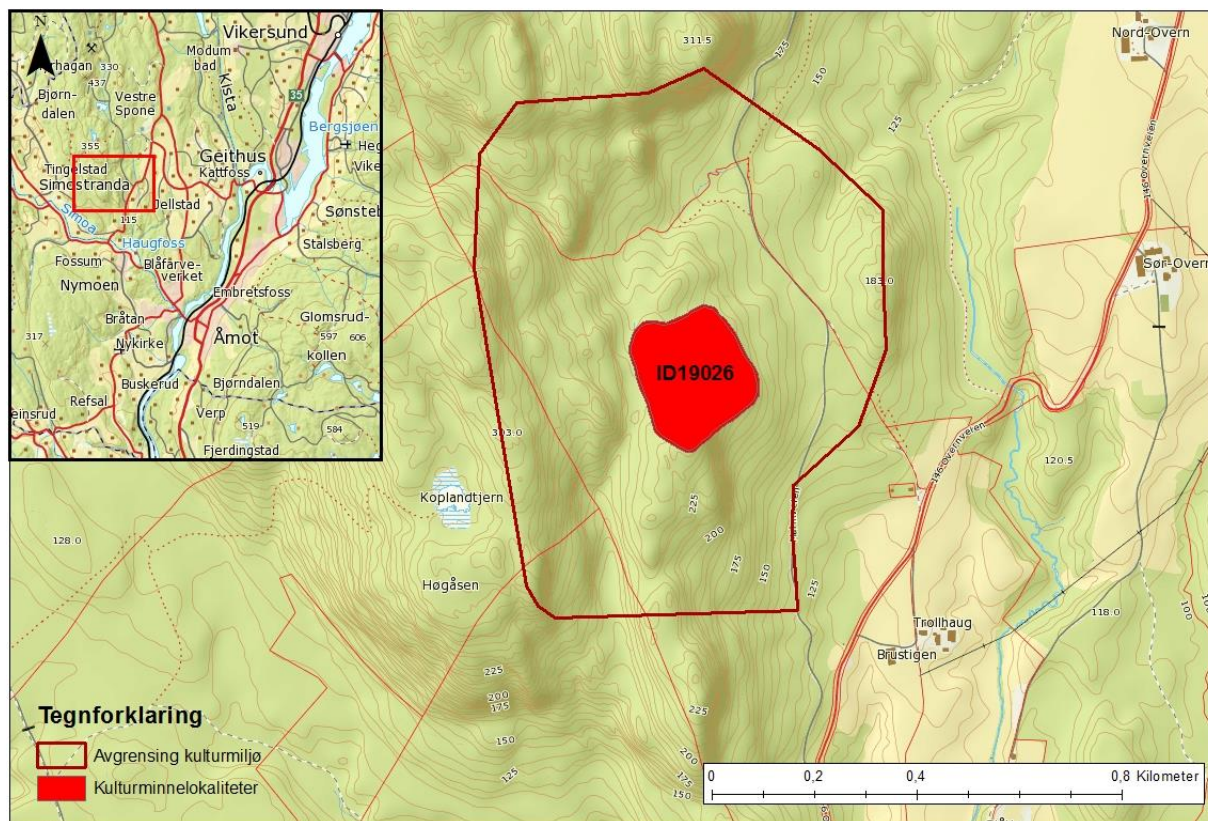

Figur 49: Venstre bilde: Utsikt fra bygdeborgen mot Haugfoss og Simoa i sør. Høyre bilde: Den store muren som stenger passasjen opp til borgen.

Verdivurdering: Svært høy

På Brustigåsen, 2 km nord for Blaafarveværket ligger restene etter en 1500 år gammel bygdeborg i et kupert, skogkledd landskap. Kulturmiljøet her har svært høy verdi på grunn av sin sjeldenhet i kommunen, sin formidlings- og opplevelsesverdi og sin sterke relasjon til landskapet den ligger i. Det er kun registrert tre bygdeborger i Modum, og alle er foreslått som kulturmiljøer. Totalt er det kjent ca. 300 bygdeborger i Østlands-området og Agderfylkene (Østmo og Hedeager 2005).

Figur 50: Beliggenhet og avgrensing av kulturmiljø 6: Brustigåsen. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartdata.no.

3.6.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger ca. 2 km nord for Blaafarveværket, og nås via Malmveien som tar av fra Overnveien mot Gruveåsen. Miljøet består av ett kulturminne; en bygdeborg (ID19026) og landskapet rundt. Kulturminnet ligger på toppen av Brustigåsen, som er avgrenset i nord, vest og øst av svært bratt terreng. I sør er det en noe slakere skråning opp til toppen. Kollens høyeste parti er relativt flatt. Det ligger på ca. 275 m.o.h, og måler ca. 70 m nord-sør og 20-60 m øst-vest. Vegetasjonen på toppen av kollen består hovedsakelig av relativt åpen furuskog med et skrint jordsmonn bevokst med lyng og mose. På mye av området er det berg i dagen. I området rundt kollen er det tett blandingsskog med lyng i bunnsjiktet. Fra toppen av kollen er det vid utsikt mot nordøst, sørvest, sør og øst.

3.6.2 Kulturminnene

Kulturmiljøet omfatter kun én lokalitet (ID19026) bygdeborgen på toppen av kollen. Den største muren ligger ved sørenden av platået, og har sperret den eneste passasjen opp til toppen. Muren er orientert øst-vest og består av bruddstein med diameter 10-70 cm. Bredden på muren varierer fra 2,5-5 m. Muren er ca. 0,5 m høy, men medregnet berget muren ligger på er høyden 2 m enkelte steder. Innenfor lokaliteten er det registrert enkelte andre mulige rester etter murer, men disse kan være et resultat av naturlig oppsprekking av berget eller moderne aktivitet. Det var ikke mulig å avklare dette i felt på grunn av bunnvegetasjon.

Figur 51: En stor mur stenger den eneste passasjen opp til toppen av bygdeborgen på Brustigåden (ID19026).

3.6.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Bygdeborger finnes det flere hundre av i Norge, i Buskerud er det omkring 30 registrerte borger. Som ved de andre, er denne også tolket som forsvarsanlegg eller kontrollpost. Borgene dateres gjerne til romertid eller folkevandringstid, noe som vil si at de er omkring 1500-2000 år gamle. Begrepet bygdeborg er egentlig et diffust og lite differensiert samlebegrep, som i realiteten kan dekke anlegg med ulik funksjon. Fellestrekket for disse kulturminnene er at de gjerne ligger på svært bratte terrengformasjoner, som har vært lette å forsvare. Ofte er det få eller bare én vei opp til toppen, og adkomsten er sperret av med murer. Nyere forskning viser imidlertid at flere av bygdeborgene bør tolkes som kultsteder og/eller boplasser, enn som forsvarsanlegg. Pollenundersøkelser ved en bygdeborg i Øvre Eiker støtter opp om dette. Her ble det påvist spor etter fredeligere aktiviteter, som dyrehold og oppdyrking, fra den perioden man antar borgene var i bruk. Dette kan indikere at anlegget primært har hatt en annen funksjon enn forsvar. Det er gjort svært få undersøkelser av norske bygdeborger, men utgravninger fra Sverige viser at flere slike anlegg har hatt trepalisader forankret i steinmurene (Østmo og Hedeager 2005: 70-72).

Bygdeborger har ligget både i det som i samtiden var jordbruksområder og i utmark. Borgene ligger gjerne på strategiske plasser i forhold til ferdsel eller utsiktspunkter i terrenget (Jacobsen og Follum 2008:204-205). Bygdeborgen på Brustigåsen er derfor et klassisk eksempel på slike kulturminner.

3.6.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har svært høy verdi, da kulturminnetypen er relativt sjelden i fylket, det vil si tre av ca. 30 borger (se s.79). Som kulturminnetype er bygdeborgene også svært sjeldne i kommunen, da det bare utgjør tre av 319 kulturminnelokaliteter. Det er bare imidlertid bare fire kommuner i fylket med mer enn en bygdeborg. Dette er Øvre Eiker (med 10 bygdeborger), Ringerike (med 5-6 borger), Modum og Kongsberg med 3 borger hver. Modum er altså en av få kommuner med flere bygdeborger. Bygdeborgene kan derfor anses som noe av det som særpreger Modum, og skiller kommunen fra de fleste andre kommuner i fylket. Fordi begrepet «bygdeborg» kan representere forskjellige ting er hver og én viktig i seg selv.

Bygdeborgens karakter og plassering gjør at den har høy formidlings- og opplevelsesverdi. Med litt bakgrunnsinformasjon formidlet via skilt eller lignende er det lett å forstå kulturminnet og dets funksjon. Relasjonen mellom kulturminnet og landskapet rundt er svært viktig for å forstå kulturminnet, og bør bli ivarettatt i sin helhet. Terrengformasjonen som bygdeborgen ligger på utgjør en viktig del av kulturminnet, og har vært en forutsetningen for at anlegget ble plassert akkurat her.

Kulturmiljøet er lett tilgjengelig via Malmveien og en liten skogsvei videre derfra. Ved starten av skogsveien er en liten åpen plass med mulighet til å parkere et par biler. Malmveien går også videre innover til kulturstien til de gamle boplassene ved Gruveåsen, som var tilknyttet gruvedriften i området. Dette gjør at utflukter til begge områder lett kan kombineres. Ved tilrettelegging av kulturmiljøet bør man være oppmerksom på at jordsmonnet på bygdeborgen er svært skrint, så mye besøk kan føre til slitasje og skade på kulturminnet hvis dette ikke reguleres.

3.6.5 Kulturmiljøets avgrensning

Avgrensingen av miljøet er gjort med tanke på å bevare opplevelsen av kulturminnet i landskapsrommet som det er en del av. Det er derfor forsøkt å legge til rette for å bevare området så uberørt av moderne aktivitet som mulig. Grensen er derfor strukket fra kulturminnet til nærmeste naturlige «vegg» i landskapet. Veggene i landskapsrommet utgjøres her i dette tilfellet av bratte koller/åser som omkranser lokaliteten. I nordøst og sørøst er det ingen naturlige «vegger» og grensen er derfor satt til Malmveien i sørøst, og til en tenkt linje mellom åsen Skreia i nord og åsen rett øst for bygdeborgen.

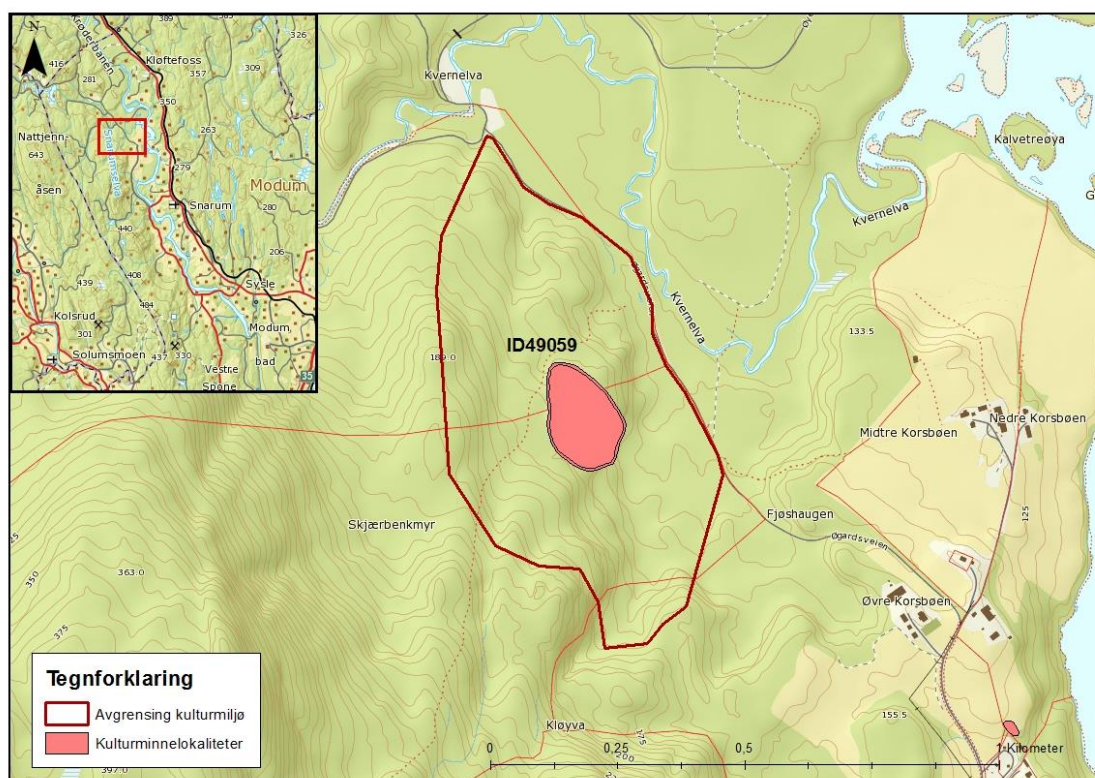
3.7 Kulturmiljø 7: Heggebekkollen

Figur 52: Stor mur på nordsiden av Heggebekkollen.

Verdivurdering: Svært høy

I et kupert skogsområde på Snarum, 700 m vest for Korsbøen, på vestsiden av Snarumselva, ligger en bygdeborg fra eldre jernalder (ID49059). Kulturmiljøet omfatter bygdeborgen og omkringliggende landskap, og har svært høy verneverdi på grunn av kulturminnets sjeldenhet i kommunen, områdets formidlings- og opplevelsesverdi og kulturminnets sterke relasjon til landskapet rundt.

Figur 53: Kulturmiljø 7; Heggebekken: Beliggenhet og avgrensing. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.7.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger på Snarum, på vestsiden av Snarumselva, ca. 700 m nordvest for gården Øvre Korskjøen (gnr/bnr 146/1). Miljøet omfatter bygdeborgen på åsen Heggebekken og omkringliggende landskap. Toppen av kollen ligger på ca. 175 moh., med bratte sider mot sør, vest og øst, og en noe slakere side mot nord. Vegetasjonen på lokaliteten består av relativt åpen furuskog, mens det ved foten av kollen er tettere blandingsskog. På toppen av kollen er også jordsmonnet skinnere med et tynt lyng- og mosedekke og enkelte steder bart berg. Kulturminnet ligger i et kupert skogsområde, 400-500 m vest for jordbrukslandskapet ved Korskjøen. Fra toppen av kollen er det god utsikt i alle himmelretninger.

3.7.2 Kulturminnene

Kulturmiljøet inneholder én lokalitet; bygdeborgen med ID49059. Innenfor lokaliteten er det registrert fire murer og en hustuft. Tuften er et nyere tids kulturminne, og er ikke fredet. Den største muren ligger ved nordenden av kollens topp, og har sperret den eneste enkle adkomstveien opp til toppen. Muren er orientert øst-vest og er ca. 25 m lang, 2 m bred og ca. 0,5 m høy. De andre mulige murene er mindre tydelig markert og mindre i størrelse, og det kan ikke utelukkes at flere av dem kan være naturlige ansamlinger av stein. De kan være et resultat av naturlig oppsprekking av berget eller moderne aktivitet. Det var ikke mulig å avklare dette i felt på grunn av bunnvegetasjon.

3.7.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Bygdeborger finnes det flere hundre av i Norge, i Buskerud er det 30 registrerte borger. Bygdeborgene er vanligvis tolket som forsvarsanlegg eller kontrollposter. Disse dateres gjerne til romertid eller folkevandringstid, noe som vil si at de er omkring 1500–2000 år gamle. Begrepet bygdeborg er egentlig et diffust samlebegrep, som i realiteten kan dekke anlegg med ulik funksjon. Fellestrekket for disse kulturminnene er at de gjerne ligger på svært bratte terrengformasjoner, som har vært lette å forsvare. Ofte er det få eller bare én vei opp til toppen, og adkomsten er sperret av med murer. Nyere forskning viser imidlertid at begrepet bygdeborg er for lite differensiert, da flere av anleggene heller enn forsvarsanlegg, bør tolkes som kultsteder og/eller boplasser. Pollenundersøkelser ved en bygdeborg i Øvre Eiker støtter opp om dette. Her ble det påvist spor etter fredeligere aktiviteter, som dyrehold, i perioden man antar borgene var i bruk. Dette kan indikere at anlegget primært har hatt en annen funksjon enn forsvar. Det er gjort svært få undersøkelser av norske bygdeborger, men utgravninger fra Sverige viser at flere slike anlegg har hatt trepalisader forankret i steinmurene (Østmo og Hedeager 2005: 70-72).

Bygdeborgene er gjerne plassert på svært bratte steder i terrenget, gjerne på små bergtopper, som var lette å forsvare. Ofte er det få eller bare én vei opp til toppen, og denne ble sperret av med murer. Bygdeborger har ligget både i det som i samtiden var jordbruksområder og i utmark. Ofte ligger de på strategiske plasser i forhold til ferdsel eller utsiktspunkter i terrenget (Jacobsen og Follum 2008:204-205). Som bygdeborgen på Brustigåsen er også Heggebekollen en typisk representant for slike kulturminner. I tillegg til selve anleggenes karakter er det likhetstrekk ved borgenes plassering i landskapet. Begge ligger under en kilometer fra nærmeste gårdsbebyggelse, og på vestsiden er begge borgene skjermet av en «vegg» av høye åser og mer kupert terreng, mens de mot øst har god utsikt over det flatere jordbrukslandskapet og gårdene rundt.

3.7.4 Bakgrunn for verdivurdering

Som kulturmiljø 6 Brustigåsen, har også kulturmiljø 7 svært høy verneverdi på grunn av sin sjeldenhet i kommunen, sin sterke relasjon til landskapet det ligger i, og sin formidlings- og opplevelsesverdi. I tillegg er Modum som nevnt i forrige kapittel en av få kommuner i fylket med flere bygdeborger. Bygdeborgene kan derfor anses som noe av det som særpreger Modum, og skiller kommunen fra de fleste andre kommuner i fylket.

Bygdeborgen er vanskeligere tilgjengelig enn bygdeborgen på Brustigåsen på grunn av tett skog og fordi det mangler en klart markert sti til kulturminnet. For å sikre god formidling av kulturmiljøet kan det for eksempel skiltes ved Øgårdsveien, og det bør anlegges en merket sti fra bilveien og opp til kulturmiljøet.

3.7.5 Kulturmiljøets avgrensning

Avgrensningen av miljøet er gjort med tanke på å bevare opplevelsen av kulturminnet i landskapsrommet. Det er derfor forsøkt å legge til rette for å bevare området så uberørt av moderne aktivitet som mulig. Grensen er derfor strukket fra kulturminnet til nærmeste naturlige «vegg» i landskapet. Kulturmiljøets grenser strekker seg derfor i vest til toppen av bygdeborgens omkringliggende åser, som danner en naturlig «vegg» i landskapet og rammer inn kulturmiljøet. I øst er det ingen slike naturlige vegger, og grensen er derfor av praktiske grunner lagt til Øgårdsveien.

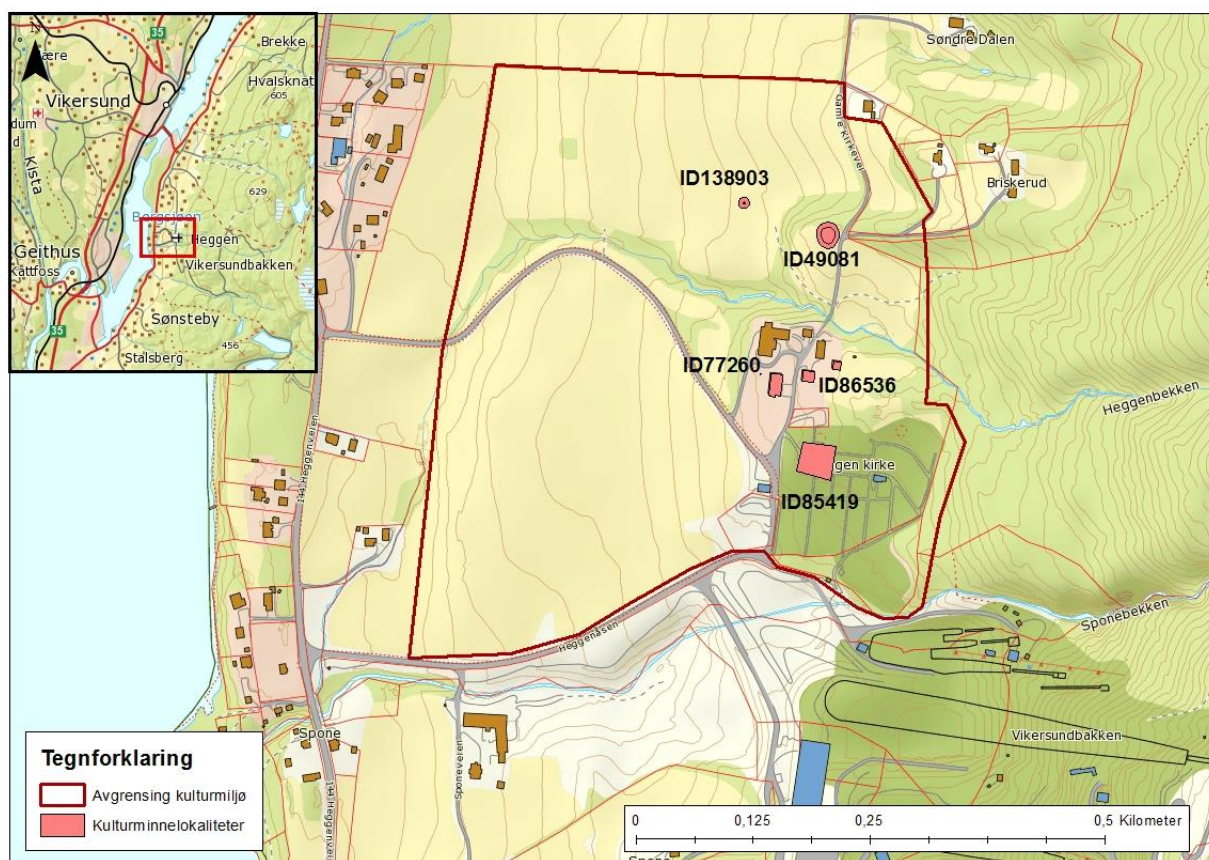
3.8 Kulturmiljø 8: Skreinhaugen og Heggen kirke

Figur 54: Heggen kirke.

Verdivurdering: Svært høy

På østsiden av Bergsjø, midt mellom Geithus og Vikersund, ligger Heggen kirke med prestegården, og en stor gravhaug kalt «Skreinhaugen». Kulturmiljøet har svært høy verneverdi på grunn av sammenhengen mellom kulturminnene innenfor kulturmiljøet, og relasjonen mellom kulturminner og landskap. Samlet illustrerer også kulturminnene en kultkontinuitet i overgangen mellom den norrøne religionen og kristendommen. Kulturmiljøet har også en høy formidlingsverdi som allerede er ivaretatt gjennom kulturstien «Gamle kirkevei».

Figur 55: Beliggenhet og avgrensning av kulturmiljø 8: Skreinhaugen og Heggen kirke. Nummeret på kartet viser til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.8.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger på østsiden av Bergsjø, rett nord for hoppbakken i Vikersund. Kulturmiljøet omfatter Heggen kirke med kirkegård, kirkeveien/kirkebakken, Heggen prestegård og en stor gravhaug kalt Skreinhaugen som ligger ca. 200 m nord for kirken. Området strekker seg fra sørenden av kirkegården til eiendomsgrensen mellom Dæli gnr/bnr 28/9 og Prestegården gnr/bnr 28/1 i nord og inkluderer i tillegg til de nevnte kulturminnene, deler av omkringliggende jordbruksareal. Kirken og kirkegården ligger på et platå i en bratt li, på ca. 140 m over havet, mens Skreinhaugen troner enda litt høyere på ca. 160 m.

3.8.2 Kulturminnene

Kulturmiljøet består av Heggen kirke med kirkegård (ID84519), Heggen prestegård (ID86536) og en stor gravhaug kalt «Skreinhaugen» (ID49081). Innenfor kulturmiljøet er det også registrert to funnsteder: vest for kirken er det gjort et løvsfunn av en bronsespenne (ID138903), mens det i prestegårdens hage på 1860-tallet dukket opp et gravfunn fra jernalder (ID77260).

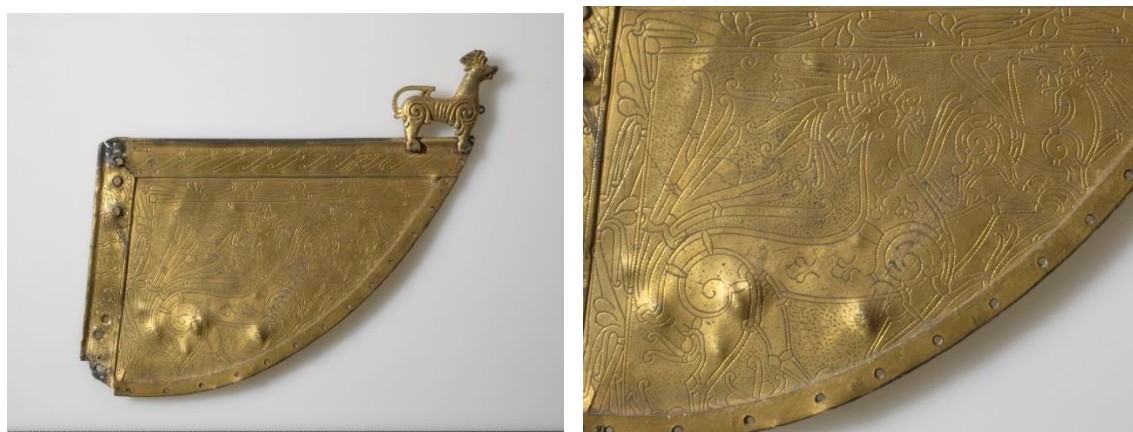

Figur 56: Til venstre: Veien fra kirken mot Skreinhaugen. Til høyre: Skreinhaugen (ID49081).

I Modum kjenner vi 4 kirker i middelalderen; Vike, Heggen, Nykirke og Snarum. Heggen kirke er trolig oppført i første del av 1200-tallet, og besto opprinnelig av et rektangulært skip og et smalere kor i øst. I 1697 ble kirken utvidet med en tverrarm mot nord og i 1725 mot syd. Det har senere også blitt gjort flere endringer på kirken. Det opprinnelige skipet danner imidlertid fortsatt kjernen i kirken i dag (Christie 1986:301-322). Åsen øst for kirken heter Kirkeåsen, og vest for kirken, nede ved Bergsjø, kalles det Prestberget.

Et kjent funn som skal stamme fra Heggen kirke er en vindfløy av forgylt bronse (C23602) fra slutten av vikingtid. Det er antatt at fløyen kan ha stått i spissen av et vikingskip, før det havnet i spiret på Heggen kirke. Dekoren på fløyen er utført i en stil som kalles «Ringeriksstil», som er typisk for siste del av vikingtiden. Ringeriksstil karakteriseres gjerne av et stort, stilisert dyr, omkranset av rankeskudd ordnet i grupper (Solberg 2000:233-234).

Figur 57: Vindfløy (C23602) fra Heggen kirke. Foto Cf31500_511_C23602 fra Kulturhistorisk museum i Oslo. © 2015 Kulturhistorisk museum, UiO / CC BY-NC 3.0

Gravhaugen Skreinhaugen kan trolig dateres til jernalderen. Haugen er rund, måler 13 m i diameter og er ca. 1 m høy. Toppen av haugen er avflatet og har trolig opprinnelig vært høyere. Skreinhaugen er en forholdsvis stor gravhaug sammenlignet med andre gravhauger i Modum. Ved graving i prestegårdshagen skal det ha blitt funnet gjenstander som etter all sannsynlighet stammer fra en vikingtidsgrav. Her ble det blant annet funnet sverd, øks, pilspiss, skjoldbule, 2 jernspenner, et bittelitt og rester av seletøysbeslag. Dette er typiske gjenstander i mannsgraver fra vikingtid. Til enkelte av gjenstandene var det fastrustet brente beinbiter, som viser at den døde har blitt kremert. Nærheten til dette gravfunnet kan tyde på at også Skreinhaugen kan stamme fra vikingtid, selv om dette ikke kan stadfestes med sikkerhet.

Modum prestegård består av flere bygninger (ID86536), der tre av dem er vedtaksfredet gjennom Kulturminnelovens §15. Hovedbygningen er en toetasjes midtgangsbygning i laftet tømmer, som fikk sin nåværende form i 1862 da den søndre delen ble oppført. Forpakterboligen slik den fremstår i dag er trolig fra omkring 1760, og skal tidligere ha vært hovedbygningen på prestegården. Den er en toetasjes svalgangbygning i laftet tømmer, og har utvendig stående panel. Den siste bygningen er et laftet stabbur, i to etasjer, trolig fra 1700-tallet¹⁰.

Rett vest for kirken er det satt opp ett monument til minne om folk som falt i krigen. Monumentet er ikke fredet etter kulturminneloven, men viser at stedet anses som et verdifullt felleskapsområde i kommunen og trolig er et sted med sterk identitet.

3.8.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Det er ikke uvanlig at man finner gravhauger fra jernalder og middelalderkirker på samme sted. Bakgrunnen for dette kan være at den nye religionen, kristendommen, ble forsøkt tilpasset den norrøne tradisjonen da den først ble introdusert. Derfor lå gjerne kirkene på samme sted som gravhaugene, og det ble på denne måten en slags kontinuitet mellom den gamle og den nye religionen. Den sammenfallende plasseringen kan også være en konsekvens av at det var de mektige storgårdene, med store økonomiske ressurser som hadde evnen til å reise slike store byggverk.

Skreinhaugen og gravfunnet fra vikingtid i hagen på prestegården kan tyde på at det har vært flere gravhauger her. Gravminnene ligger ofte ved viktige ferdselsårer, med svært god utsikt mot fjorden og vestover. Gravhaugen har også vært synlig på lang avstand. Landskapet har ofte også vært avgjørende for plassering av kirkene. De ligger godt synlig, med god utsikt over bygda rundt.

3.8.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har svært høy verneverdi. Det viser kontinuitet og stor tidsdybde i bruk av stedet som kultsted, først for norrøn religion, og siden for kristendommen. Det omfatter den eneste stående kirke med bygningsdeler fra middelalderen i Modum. Den svært høye verneverdien ligger likevel i hovedsak i sammenhengen mellom de ulike kulturminnene innenfor kulturmiljøet; kirken og kirkegården, prestegården og gravhaugen fra jernalder og kulturminnenes tydelige tilknytning til landskapet.

¹⁰ vedtaksbrev fra Riksantikvaren, 1.nov.1991

Kulturstien «Gamle kirkevei» som går gjennom kulturmiljøet gir gode muligheter for formidling og bruk av stedet av befolkning og turister i Modum. Både Skreinhaugen, prestegården og kirken er allerede skiltet. Ved kirken er det også en stor parkeringsplass.

Forsamlingsplassen foran kirkene var tidligere brukt til bekjentgjørelser i bygda, og til samlingssted for militæret (forsvaret).

Figur 58: Utsikt fra Heggen kirke mot Geithus.

3.8.5 Kulturmiljøets avgrensning

Ved avgrensningen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare kulturminnenes sammenheng med landskapet. Det har vært ønskelig å inkludere noe av jordbrukslandskapet rundt, som i sitt uttrykk er med på å visualisere forankringen til et historisk landskap.

Kulturmiljøet omfatter hele nåværende kirkegård rundt Heggen kirke. Kirkegården viser kontinuiteten av bruken av området frem til i dag. Langs østlig kant av kulturmiljøet er grensen lagt litt innenfor skogkanten. Randvegetasjonen her vil skjerme mot inngrep utenfor kulturmiljøet og det vil ramme inn miljøet på en god måte. Rundt Skreinhaugen og veien mellom kirken og gravhaugen er det lagt vekt på å bevare kulturmiljøet i sitt opprinnelige landskap, med dyrket mark på begge sider av veien. Også her er grensen lagt litt innenfor skogkanten mot øst. I sørvest er det omkringliggende jordbruksarealet også inkludert, da inngrep her vil ødelegge for utsyn og innsyn til kirken. På denne måten vil kirkens virkning i landskapet bli bevart.

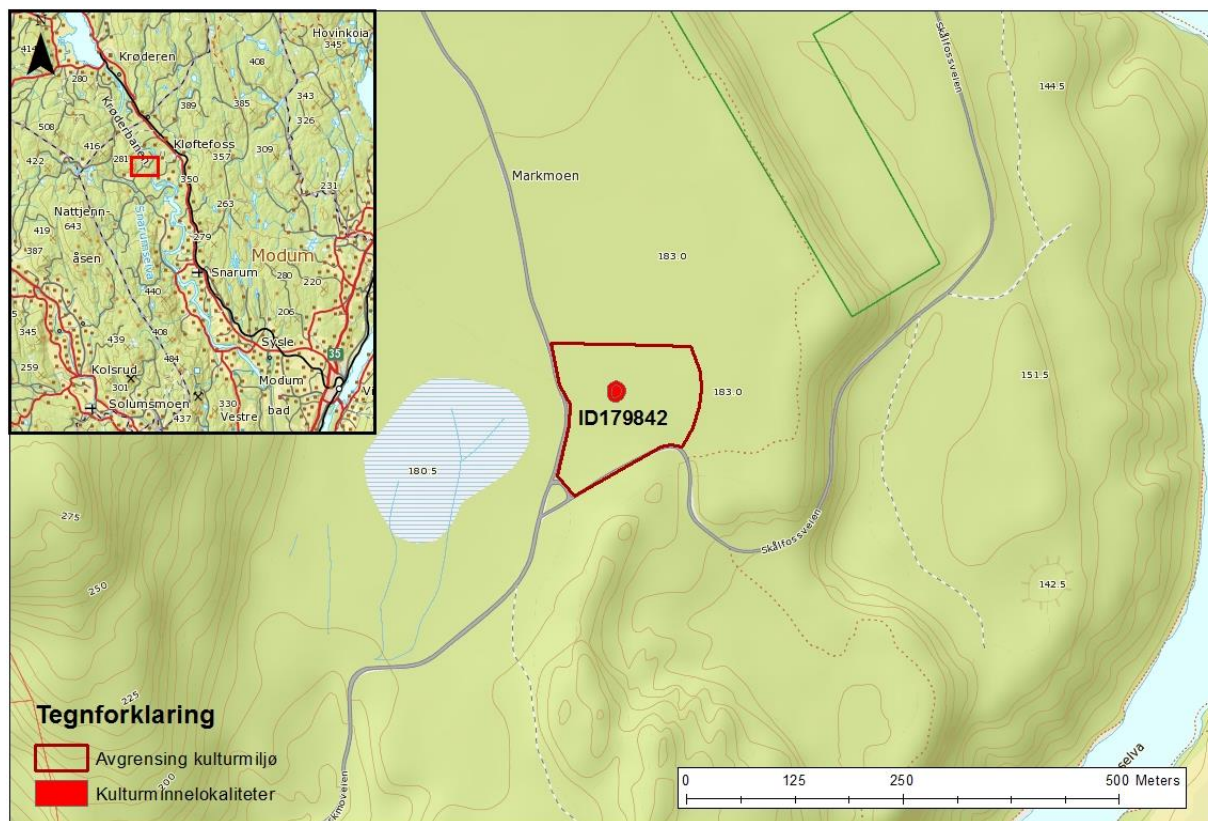
3.9 Kulturmiljø 9: Tjæremile på Markmoen

Figur 59: Tjæremila på Markmoen er svært tydelig markert på en brink i terrenget, og måler ca. 14 m i diameter.

Verneverdi: Høy

På Markmoen, nordvest på Snarum, ligger en tjæremile (ID179842), som trolig er fra middelalder. Tjæremila ble brukt til å utvinne tjære fra tyrived. Tjæremila og miljøet rundt har høy verneverdi, som et svært godt bevart eksempel på slike miler i sitt opprinnelige miljø. Av samme grunn har den høy formidlings- og opplevelsesverdi. Naturmiljøet som omgir mila er trolig nærmest uendret på de 500-1000 årene som har gått siden mila var i bruk. Kulturminnene har høy pedagogisk verdi, da anlegget og landskapet fremstår svært intakt.

Figur 60: Kulturmiljø 9: Markmoen; beliggenhet og avgrensing. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.9.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger nord i Modum, nærmest rett sør for Ramfoss, ca. 600 m vest for Snarumselva. Terrenget består av flate sand- og grusterrasser avgrenset av bratte brinker. Vegetasjonen i området er åpen furuskog, med lyng- og mosedekke i skogsbunnen. Selve tjæremila (ID179842) ligger på en brink i terrenget, mellom to flate terrasser i landskapet. Veien inn til kulturmiljøet går via bomveien Øgårdsveien fra gården Øvre Korsbøen og deretter Markmoveien.

3.9.2 Kulturminnet

Kulturmiljøet består av ett kulturminne; en tjæremila med ID 179842 og deler av naturmiljøet rundt. Tjæremila er synlig i terrenget som en stor, kraftig nøkkelhullformet fordypning på brinken som består av en sand/grusterrasse øst for Markmoveien. Mila, inkludert avrenningstrakten, måler ca. 14 m i nord-sørlig retning, 7,5 m øst-vest og med en største dybde på ca. 1,6 m. Mila er så tydelig markert at den kan skjernes på 50 m avstand fra Markmoveien.

Figur 61: Tjæremila på Markmoen, sett mot nord.

3.9.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Tjæremiler ble laget for å utvinne tjære, som ble brukt som impregneringsmiddel til båter, tau og trebygninger, blant annet stavkirker. Tjæren ble laget av tyrived fra furu, en tresort som også er et karakteristisk trekk ved Markmo-området i dag. Milene var konstruert ved at det ble gravd en traktformet grop ved kanten av en bakkeskråning. Gropa ble fylt med ved stablet i en halvkuleformet haug over bakken. Haugen ble dekket med torv og satt fyr på. Trakten i gropa skrånet ned mot et hull i midten, hvor tjæra rant ned i en uthulet trestokk. Trestokken førte videre til en renne, som endte i et oppsamlingskar i skråningen nedenfor mila. Det tok fra et par døgn til en uke å gjennomføre brenningen (Jacobsen & Follum 2008:184-186). I tjæremila på Markmoen finner vi rester etter alle milas konstruksjonselementer; gropa veden ble stablet i, renna nedover skråningen og oppsamlingsdelen i bunnen av skråningen.

3.9.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har høy verdi. Den viser en tydelig relasjon til landskapet den ligger i. Plasseringen av mila på brinken i terrenget er typisk for slike tjæremiler. I tillegg viser det store innslaget av furu i området hvorfor mila ble lagt akkurat her- nemlig tilgangen på tyrived. En må likevel regne med at skogen i nærområdet raskt ble hogget ned og brukt som råstoff i mila. Tjæremila er den mest markerte og best bevarte mila i Modum som vi kjenner til i dag. Dette innebærer at formidling av mila vil være forholdsvis enkel. Skilting av mila med gode illustrasjoner vil bidra til at

dens konstruksjon og funksjon vil bli lettere å forstå. For ikke å forstyrre kulturmiljøet unødvendig kan det for eksempel skiltes ved veien, der utsynet mot mila er godt.

3.9.5 Kulturmiljøets avgrensning

Ved avgrensningen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å beholde sammenhengen mellom mila og naturmiljøet den ligger i. Da området ikke har andre nære naturlige avgrensninger er kulturmiljøets avgrensning lagt i en viss avstand til mila, og tilpasset eksisterende veier i området. Gjennom avgrensningen er den naturlige brinken i terrenget bevart, som er en forutsetning for plasseringen av mila. Avgrensningen er også strukket ned til Skålfossveien i sør og ca. 50 m mot nord fra tjæremila. På grunn av det flate terrenget i området ville det ideelt sett vært best å inkludere et større område rundt mila, da inngrep i terrenget vil være synlig på lang avstand. Inngrep i det store nærområdet til mila vil forringe opplevelsen av kulturmiljøet. En slik avgrensning vil ikke være realistisk, da den vil legge beslag på et svært stort område.

3.10 Kulturmiljø 10: Buskerud gård

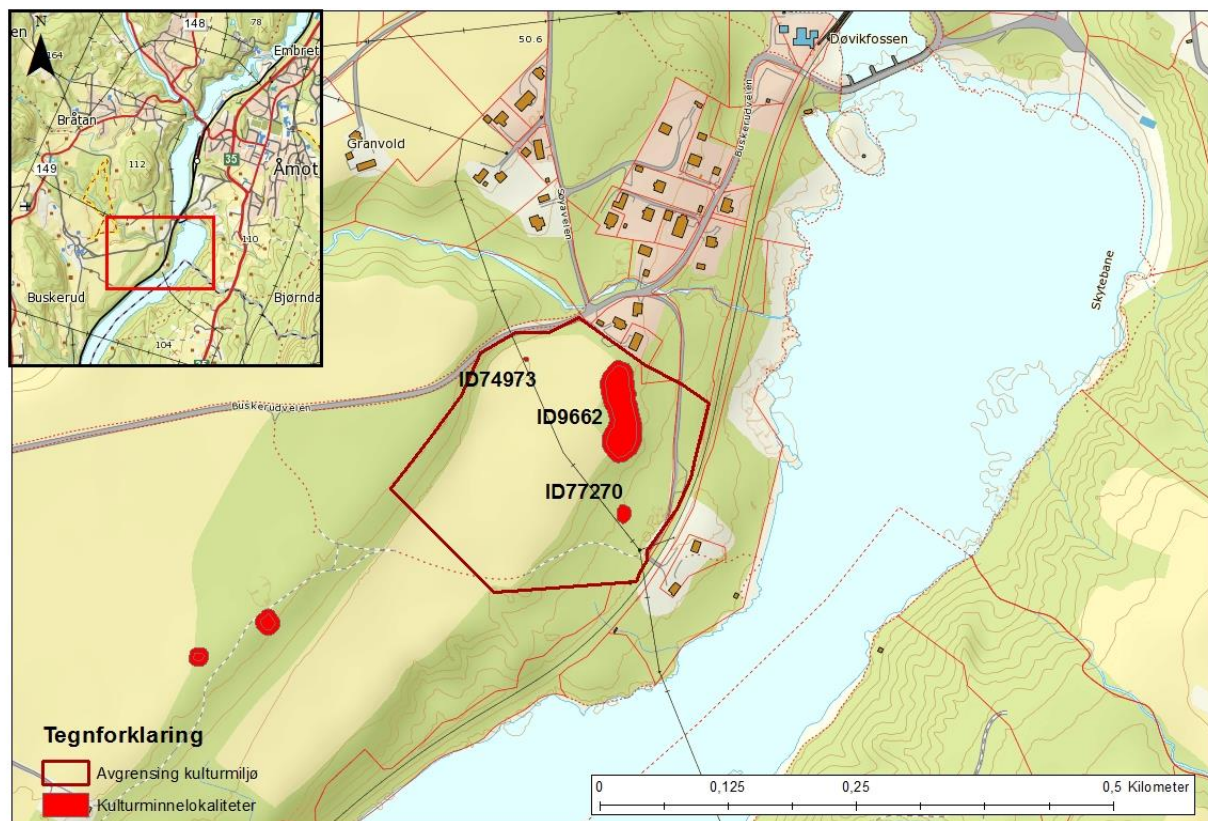

Figur 62: Gravfeltet ved Buskerud gård ligger i skogholtet midt i bildet.

Verdivurdering: Høy verdi

Kulturmiljøet består av en lokalitet med fire mindre gravhauger (ID9662) ved Buskerud gård. Gravfeltet ligger karakteristisk til på et platå med utsikt mot Drammenselva i øst og jordbrukslandskapet i vest. Området forteller en side av gårds- og gravskikkhistorie som ikke er unik i Modums historie, men kulturmiljøet kan betegnes som karakteristisk og som en god representant for slike typer kulturminner i kommunen. Imidlertid kreves noe skjøtsel for at disse verdiene skal bli mer lesbare i landskapet.

Figur 63: Kulturmiljø 10 ligger på vestsiden av Drammenselva, på Buskerud gårds grunn. Numrene på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.10.1 Landskap og orientering

Kulturmiljø 10 ligger på Buskerud gårds grunn, på vestsiden av Drammenselva, 400 m sør-sørvest for Døvikfossen. Kulturmiljøet omfatter én automatisk fredete lokalitet, gravfeltet med ID9662, og landskapet rundt. Gravfeltet ligger i et lite belte med krattskog med utsikt til Drammenselva i øst og mot åkerareal på Buskerud gård (gnr/bnr 142/5) i vest.

3.10.2 Kulturminnene

Kulturmiljøet består av én lokalitet (ID9662); et gravfelt fra jernalder. De to andre kulturminnelokalitetene på oversiktskartet (ID74973 og 77270) er trolig naturlig dannede hauger. Gravfeltet strekker seg over 70 m fra nord til sør, og omfatter 4 gravhauger. Tre av fire hauger er noe skadet, trolig av jordbruk. Opprinnelig har haugene vært runde, men i dag er de mellom 7-10 m i diameter og ca. 1 m høye.

Figur 64: En av gravhaugene under gravfeltet ID9662. Fra haugen har det vært god utsikt mot Drammenselva.

3.10.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Som de andre kulturmiljøene med gravminner fra fortiden ligger også dette gravfeltet typisk til, med god utsikt og oversikt over ferdselsveien til vanns; Drammenselva i øst. På samme tid henvender gravminnene seg også til og er tilknyttet jordbruksarealet i vest. Haugenes størrelse og form kan tyde på at de stammer fra jernalder.

I jernalderen kunne gravminnene ligge både enkeltvis eller samlet i større felt. De lå gjerne på steder som var lett synlig, ofte nær bostedet eller langs med gamle ferdselsveier. Slik sett er gravhaugene her typisk for perioden. Begravelsene kunne være både ubrente og brente, og det er stor variasjon i det ytre gravminnets form. Generelt sett var gravene i yngre jernalder rikere utstyrt med gravgods enn i eldre jernalder (Solberg 2000).

3.10.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har høy verdi. Bakgrunnen for dette er at det er et av få gravfelt fra jernalder med tilknytning til jordbrukslandskapet i Modum. De andre kulturmiljøene med gravminner er i større grad knyttet til ferdselsveiene til vanns. Det finnes også flere gravminner knyttet til jordbrukslandskap i kommunen, men dette er gjerne enkeltstående gravhauger, eller gravfelt som er svært skadet av moderne aktivitet.

Kulturmiljøet ligger under Buskerud jordbruksskole, og har derfor et stort formidlingspotensial. Området der kulturminnene ligger er i dag svært overgrodd av kratt og småtrær. Dersom kulturminnene skal formidles bør vegetasjonen skjøttes i samarbeid med fylkeskommunen. Sammen med en skilting av gravfeltet vil dette kunne føre til at kulturminnene blir tatt hensyn til i større grad enn i dag, og på denne måten forhindre flere skader på kulturminnene.

3.10.5 Kulturmiljøets avgrensning

Ved avgrensningen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare kulturminnets relasjon til jordbrukslandskapet og til Drammenselva. Kulturmiljøet er derfor avgrenset i vest til toppen av skråningen ovenfor jordet vest for lokaliteten. Skråningen fungerer som en «vegg» i landskapet, som rammer inn kulturmiljøet. Et moderne tiltak her ville ødelegge utsynet fra gravfeltet. Ved å bevare dette vil en bevare et landskap mest mulig likt fortidens landskap. I øst er grensen lagt til jernbanelinja. Det kunne vært aktuelt å trekke grensen enda lenger mot elva, men dette er ikke gjort fordi jernbanelinja allerede har forstyrret dette landskapet. Av samme grunn er grensen mot nord lagt til Buskerudveien. I sørvest er grensen lagt til innsnevringen av jordet.

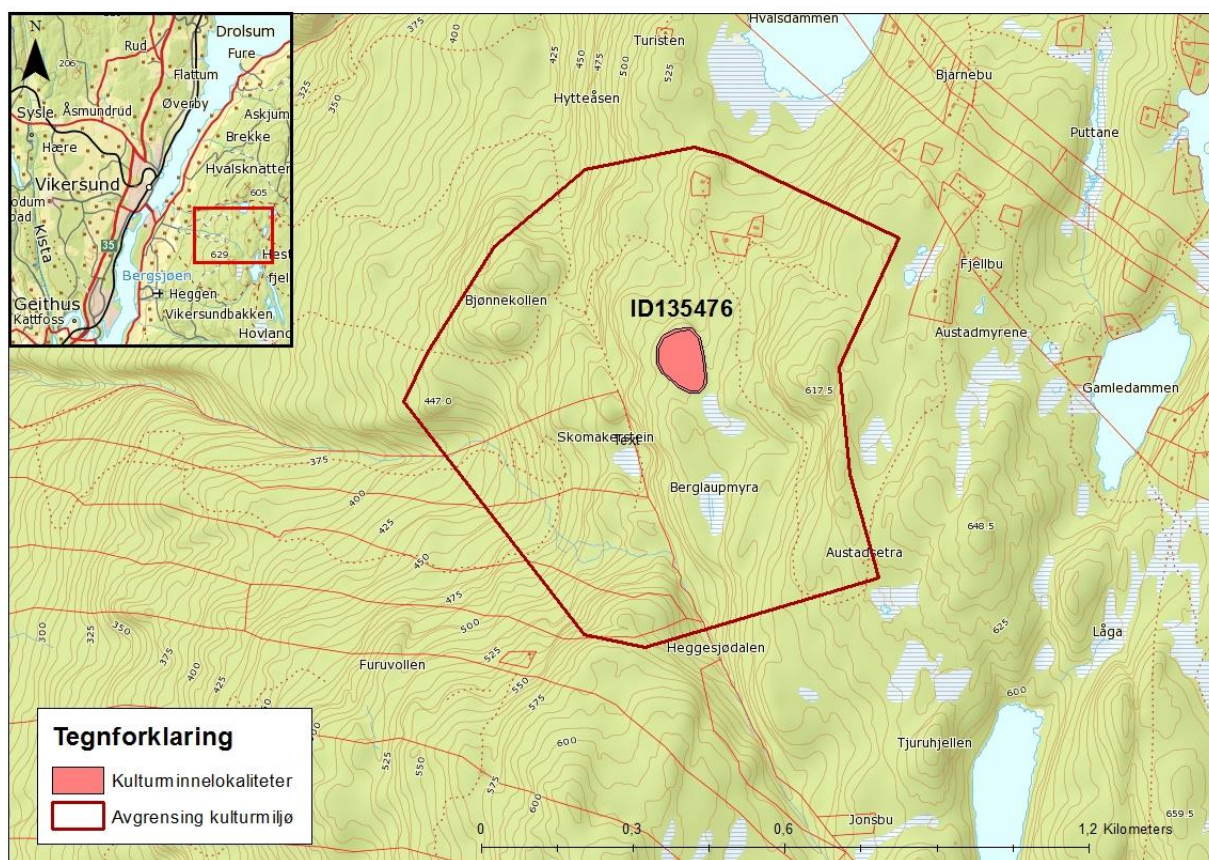
3.11 Kulturmiljø 11: Austadmarka

Figur 65: Utsikt sørvestover fra kulturmiljøet, mot Bergsjø og Vikerøya (kulturmiljø 3).

Verdivurdering: Svært høy verdi

Lengst vest i Finnemarka, 0,5 km sør-sørvest for Hvalsdammen, ligger kulturmiljø 11, som omfatter en bygdeborg (ID135476) fra eldre jernalder og omkringliggende landskap. Anlegget skiller seg fra kulturmiljø 6 og 7 ved at det i dag ligger relativt langt utenfor allfarvei. Kanskje kan kulturminnet ha en annen funksjon enn de to allerede omtalte bygdeborgene i kommunen. Borgen har svært høy verdi på grunn av sin sjeldenhet i kommunen, sin formidlings- og opplevelsesverdi og sin sterke relasjon til landskapet.

Figur 66: Kulturmiljø 11 ligger i Austadmarka, Finnemarka. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.11.1 Landskap og orientering

Kulturmiljøet ligger ca. 500 m sør for Hvalsdammen, og 1,7 km øst-sørøst for Austad (gnr/bnr 26/1). Kulturminnet ligger noe mer utilgjengelig enn de to andre bygdeborgene i Modum, men flere turstier går inn mot området. Miljøet består av ett kulturminne; en bygdeborg (ID19026), og landskapet rundt. Bygdeborgen ligger på toppen av en kolle. Terrenget skråner relativt bratt ned fra kollen på alle kanter, med unntak av litt slakere partier i sør-sørøst og vest, der murene ligger. En sti går opp på kollen i sør-sørøst. Oppå selve kollen er det mye små knauser med mye berg i dagen.

Toppen av kollen ligger på ca. 570 m.o.h, og måler ca. 80 m nord-sør og 40 m øst-vest. Vegetasjonen på toppen består hovedsakelig av blandeskog og er noe tettere på østlig halvdel av kollen. Jordsmonnet er skrint og bevoskt med lyng og reinsmose. I området rundt kollen er det tett blandingskog med lyng i bunnsjiktet. Fra toppen av kollen er det vid utsikt mot vest, sørvest, og nordvest.

3.11.2 Kulturminnene

Kulturmiljøet består av én lokalitet (ID19026); en bygdeborg fra eldre jernalder. Kulturminnet består av tre enkeltminner, det første er en sikker mur, mens de to er mer usikre og kan være naturdannelser. Dette er vanskelig å avgjøre uten en grundigere undersøkelse på stedet.

Den sikre muren ligger på vestsiden av kollen. Muren er 9 m lang og 3 m bred, og går på tvers av et slakere parti mellom to bergkoller. Det virker å være plassert større stein i ytterkantene, og mindre i midtpartiet. Muren støtter opp plataet på topp av kollen så høyden på innsiden er nærmest i flukt med bakkenivå, mens den fra yttersiden måler 2,5 m. Steinene er kantet, og er 20-100 cm i diameter, de fleste ca. 40-50 cm.

Figur 67: Mur på vestsiden av kollen. C-pos'en måler .2 m i diameter.

Det finnes to mulige andre rester etter murer. Den ene i form av en lav steinsamling på nordvestkanten av kollens topp. Steinene ligger rett på berg og har en diameter på 10-40 cm i diameter, gjennomsnittlig 20 cm. Muren er ca. 10 m lang, 1,5 m bred og 0,05-0,4 m høy. Den siste mulige murresten består av en lav ansamling med steiner, anlagt på tvers av stien opp mot kollen fra sør. Høyde på muren 0-0,4 m, bredde 0,5-1 m, lengde 4,5 m. Steinen har diameter på 30-70 cm.

3.11.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Som de andre bygdeborgene ligger også dette anlegget typisk til, med god utsikt og oversikt over ferdselsveien til vanns; Bergsjø/Tyrifjorden i vest. Anlegget skiller seg imidlertid noe ut: Det er ikke like bratt og utilgjengelig terreng å forsere for å komme opp til kollen, og anlegget ligger i dag forholdsvis langt utenfor allfarvei, uten nær tilknytning til jordbruksarealer. Kanskje kan dette tyde på at anleggets funksjon kan være en annen enn de to anleggene Heggebekollen og Brustigåsen. I stedet for et forsvarsanlegg, kan anlegget kanskje ha hatt en kultisk funksjon. Kanskje kan den avsideliggende plasseringen komme av at aktiviteten her skulle foregå i det

skjulte, eller var ansett som farlig, og ble derfor holdt langt unna datidens bosetning. Se ellers den tradisjonelle tolkningen under de to foregående bygdeborgene (s.75 og 79).

3.11.4 Bakgrunn for verdivurdering

Som kulturmiljø 6 og 7, har også kulturmiljøet i Austadmarka svært høy verneverdi på grunn av sin sjeldenhet i kommunen, sin sterke relasjon til landskapet det ligger i, og sin formidlings- og opplevelsesverdi. I tillegg er Modum som nevnt tidligere en av få kommuner i fylket med flere bygdeborger. Bygdeborgene kan derfor anses som noe av det som særpreger Modum, og skiller kommunen fra de fleste andre kommuner i fylket. Bygdeborgen her skiller seg imidlertid noe fra de to andre bygdeborgene i kommunen i karakter. Kanskje kan anlegget heller enn en forsvarsfunksjon ha hatt en kultisk funksjon da det var i bruk.

Kulturminnets karakter og plassering gir en høy formidlings- og opplevelsesverdi. Relasjonen mellom kulturminnet og landskapet rundt er svært viktig for å forstå kulturminnets funksjon, og bør bli ivaretatt i sin helhet.

3.11.5 Kulturmiljøets avgrensning

Ved avgrensingen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare kulturminnets relasjon til landskapet og utsynet til Tyrifjorden/Bergsjø. Det er forsøkt å legge til rette for å bevare området så uberørt av moderne aktivitet som mulig. Kulturmiljøet er derfor avgrenset til toppen av de omkringliggende åsene i øst og sør og vest, som danner naturlige vegger i landskapet, og rammer inn kulturminnet. I nordøst er det ingen høye åser, og grensen er derfor lagt til nordsiden av en lav kulle. Her er det forsøkt å bevare utsynet fra kulturminnet mot Hvalsdammen. I sørvest er det heller ingen naturlige vegger i landskapet, og grensen for kulturmiljøet her er lagt noe ned i skråningen.

3.12 Kulturmiljø 12: Vike Kirkeruin

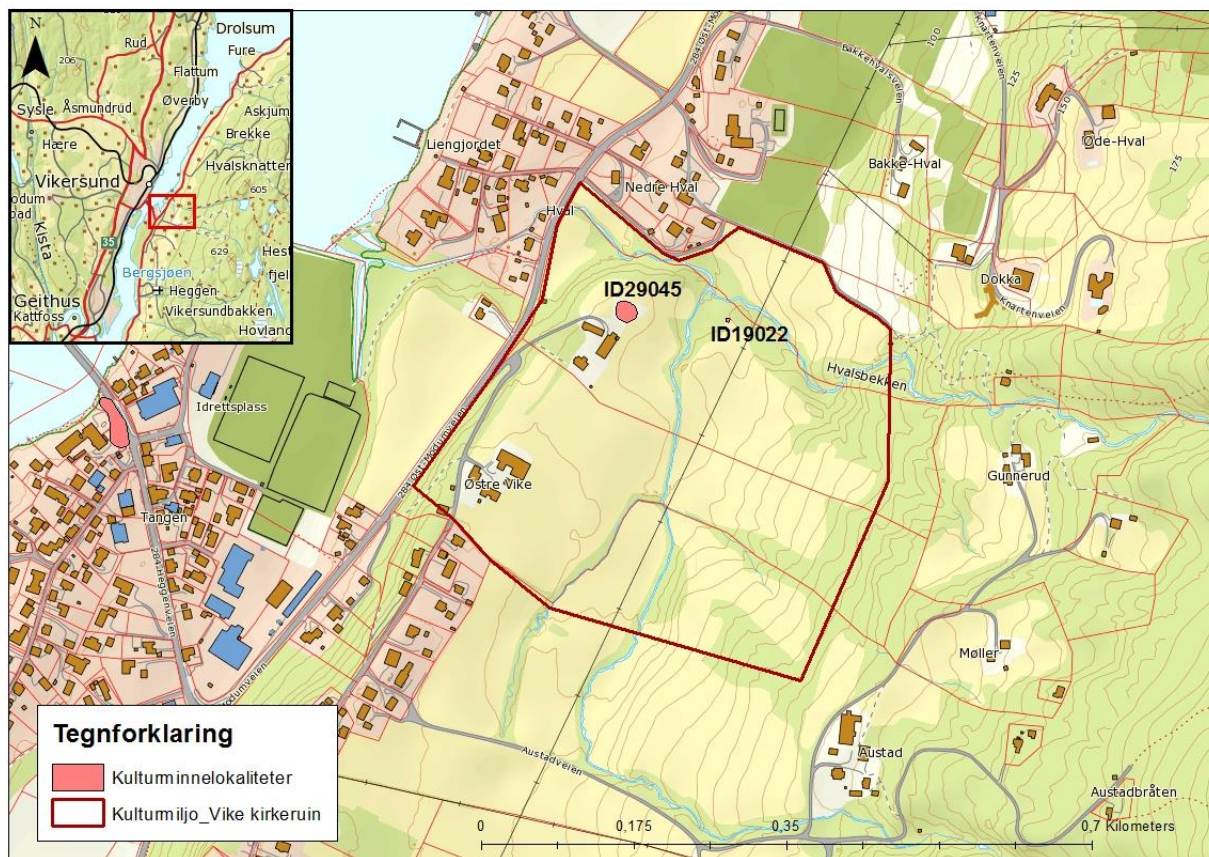

Figur 68: Vike kirkeruin. Foto mot sørøst.

Verdivurdering: Høy

For 800 år siden ble det bygget en romansk steinkirke på østsiden av Vikersund. I dag står bare deler av kirkemurene igjen, men restene vitner om makt og tidlig kristendom i tidlig middelalder. Kulturmiljøet har høy verdi på grunn av sin sjeldenhet, sin tilknytning til landskapet og sin formidlings- og opplevelsesverdi.

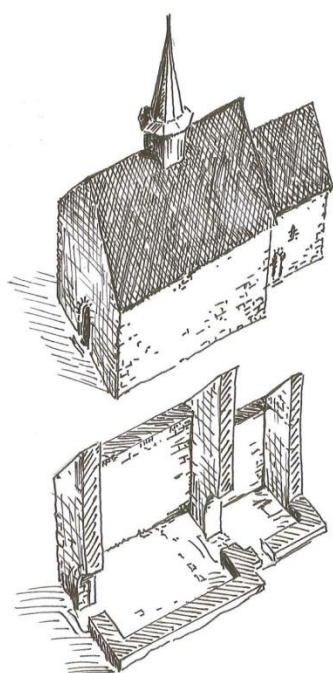
Figur 69: Kulturmiljø 12: Vike kirkeruin: Beliggenhet og avgrensing. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

3.12.1 Landskap og orientering

Vike kirkeruin ligger på østsiden av Tyrifjorden, omkring 600 m øst-nordøst for der broa går over til Vikersund sentrum. Ruinen ligger på et gressbevokst flate på Viker Østre (gnr/bnr 25/2), 15 m nord for tunet på gården. Lokaliteten er skiltet, og har noe bergenset parkeringsmulighet der stien til ruinen tar av fra Vikerkleiva.

3.12.2 Kulturminnene

Kulturminnet består av lokaliteten ID29045, som er ruinen av en enskipet kirke med kvadratisk kor. Trolig er kirken fra 1200-tallet og ble nedlagt ved reformasjonen. Noe av murene står igjen, resten er markert med heller i plenen. Skipet har opprinnelig målt ca. 15 x 10 m og koret 6,5 x 6,5 m. Tykkelsen på muren har vært omkring 1,5 m. Kirken har hatt en vestportal med inngang i vest. Hovedalteret har ligger i øst. I tillegg har det vært to sidealtere på hver side av koråpningen. Kirken ble gravd ut av NIKU i 1969-70. Under utgravningen ble det blant annet gjort funn av nøkkelbeslag, bokspenner, keramikkskår, nåler til brosjer eller søljer, forskjellige draktbeslag og perler (C33215-33233). Funn av kalkbiter med rødmalt dekor tyder på at kirken har hatt kalkmalerier på de innvendige veggene.

Figur 70: Til venstre: Vike kirkeruin. Rekonstruksjon av Geir Helgen. Høyre bilde: Steinfigur på Heggen kirke, som antas opprinnelig å stamme fra Vike kirke.

To krusifiks og en figur av Johannes fra 1200-tallet er levert inn fra Heggen kirke, men er antatt å opprinnelig komme fra Vike kirke. I tillegg skal også en steinfigur på utsiden av kirkemuren på Heggen ha kommet fra Vike kirke.

3.12.3 Kulturhistorisk bakgrunn

Vike kirke er en av 17 kjente steinkirker fra middelalderen i Buskerud. I Modum kjenner vi 4 kirker i middelalderen; Vike, Heggen, Nykirke og Snarum. Middelalderkilder omtaler Vike kirke som sognekirke i 1456. Sognekirker hadde i middelalderen automatisk begravelserett. En må derfor forvente at det har vært en kirkegård tilknyttet kirken. Det er imidlertid ingen synlige spor etter dette på overflaten i dag. Etter reformasjonen ble Vike kirke lagt ned, Heggen ble hovedkirke, mens Nykirke og Snarum ble annekser.

I middelalderen var stavkirker og steinkirker det vanlige. Tre var det vanligste byggematerialet, mens steinteknologi representerte noe nytt. Å bygge i stein krevde mer ressurser enn å bygge i tre. Steinkirker ligger derfor ofte i gode jordbruksområder og nær sentra. Det var i sentrale strøk med utveksling av nye og viktige impulser at ny teknologi ofte kom først. Byggingen av steinkirken her på Vike viser at stedet trolig har vært et relativt rikt og viktig område i middelalderen. Fra kirken har det vært god utsikt mot «Vikersundet». Ved Vike Østre lå også Modums første tingsted, kjent fra før 1413 (Ruud 1965:162).

3.12.4 Bakgrunn for verdivurdering

Kulturmiljøet har høy verdi på grunn av sin sjeldenhet i kommunen, som en av to rester etter middelalderkirker i Modum. Vike er en av 17 steinkirker fra middelalderen i Buskerud. Kirken er et viktig vitnesbyrd om kristendommen i tidlig middelalder og høymiddelalder, og den er med på å synliggjøre Vike Østre som en mektig gård i fortiden. Verdien er også tilknyttet kulturminnets tydelige tilknytning til landskapet, der det ligger på en høyde med god utsikt til, og innsyn fra sundet og området rundt.

Kulturminnet er lett å formidle til lokalbefolkningen, da det allerede er skiltet og lett tilgjengelig. Antydningen av kirkens opprinnelige utstrekning med heller i plenen gjør det enkelt å skjønne hvordan kirkens grunnplan opprinnelig har sett ut. Kulturmiljøet er noe forringet på grunn av gårdsbygningene sør for kulturminnet, men store deler av landskapet er relativt uberørt og det består av jordbruksarealer.

3.12.5 Kulturmiljøets avgrensning

Ved avgrensingen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å beholde sammenhengen mellom kirkeruinen og det omkringliggende jordbrukslandskapet. Kulturmiljøet strekker seg fra Hvalsveien og Hvalsbekken i nord til eiendomsgrensen mellom Østre Viken (25/1) og Austad (26/1) i sør. Grensen i øst er lagt langs østkanten av de omkringliggende jordene, noe innenfor skoggrensen, slik at skogen her kan skape en vegg i landskapet, som naturlig rammer inn kulturmiljøet. I vest er grensen trukket ned til Øst-Modumveien, da denne bryter opp landskapet. Vest for veien er landskapet også i større grad preget av moderne bebyggelse.

For å skjerme ruinen mot moderne forstyrrelser i vest, og bevare inntrykket av et landskap så likt det opprinnelige landskapet som mulig, burde vegetasjonen langs elva og i skråningen vest for kirken bevares. Det hadde vært ønskelig å skjytte vegetasjonen slik at innsynet til kirkeruinen fra Tyrifjorden var bedre. Samtidig vil dette føre til at utsynet fra kirken kan bli forringet, da moderne bebyggelse og veier blir lett synlig.

4. Funnprognoser/potensialvurdering

Under arbeidet med fagrapporten har det også blitt gjort en vurdering av potensiale for funn av arkeologisk kulturminner i deler av kommunen. Potensialvurderingene er gjort på et faglig grunnlag ut fra opplysningene i rapporten. Dette er gjort uavhengig av hvilke tiltak, og hvor eventuelle tiltak kan komme. Vurderingen er ment å skape en større forutsigbarhet for arealdisponeringen i kommunen.

Funnpotensialet har både blitt vurdert på et generelt grunnlag (kapittel 4.1), der potensialet er vurdert i forhold til ulike landskapstyper i kommunen. I tillegg har det blitt gjort en grundigere vurdering av områder der utbyggingspresset antas som størst i kommunen, det vil si rundt tettstedene Vikersund, Åmot og Geithus (kapittel 0). Vurderingen er kun basert på opplysninger i Askeladden, tidligere arkeologiske registreringer og kartmateriale om landskap og lokal topografi fra NGU og Institutt for skog og landskap. Områdene er ikke oppsøkt i felt.

Vurderingen er rangert til tre nivåer; lavt, middels og høyt potensial. Kriterier for funnpotensial er vist i tabell 10. Høyt potensial innebærer gjerne at det er gjort funn av gjenstander i området, men kan også følge av at området viser nære sammenhenger til landskapstrekk som gir godt grunnlag for bosetting og annen fortidig aktivitet. En lav prognosevurdering skyldes i første rekke at området er sterkt utbygd, eller at det allerede er undersøkt av kulturvernmyndighetene uten nye registrerte funn. Områder som har blitt arkeologisk registrert i 2003 og senere anses som godt nok undersøkt i henhold til dagens metoder. Områder registrert på denne tiden uten funn har derfor lavt potensiale. Områder uten funn fra før 2003 har noe høyere potensiale, da flateavdekkingsmetoden ikke var mye i bruk før dette¹¹.

Prognosevurderingen er kun ment som et verktøy for videre arealplanlegging, og er ikke tilstrekkelig til å oppfylle kravet om arkeologiske undersøkelser etter § 9. Dette innebærer at utbyggingstiltak innenfor områdene fortsatt i henhold til gjeldende praksis må forelegges kulturvernmyndighetene ved fylkeskommunen til uttalelse. Prognoseområdet utgjør bare en forventning om funn, og det er først gjennom arkeologisk registrering at dette kan bli avklart.

Kriterium	Beskrivelse
Bevaringsgrad	I hvilke områder er det sannsynlig at kulturminner fremdeles finnes bevart?
Undersøkellesgrad	Hvilke områder er tidligere undersøkt av kulturvernmyndighetene, og hva er kvaliteten på disse undersøkelsene?
Nærhet til kjente kulturminner	Hvor er det kjent kulturminner fra før, og i hvilken grad kan disse indikere at det finnes flere automatisk fredete kulturminner i området?
Løsfunn	I hvilke områder er det gjort løsfunn, og i hvilken grad kan disse indikere automatisk fredete kulturminner under markoverflaten?
Landskap og lokal topografi	Hvilke områder har en gunstig beliggenhet i forhold til naturgitte betingelser?

Tabell 11: Tabell over kriterier for funnpotensial.

¹¹ Metoden, som går ut på å fjerne matjord med gravmaskin ned til et urørt undergrunnsnivå, har ført til en betydelig økning av forhistoriske bosettings- og aktivitetsspor.

4.1 Generelle funnprognoser i forhold til landskapstype

I jordbruksområdene i Modum er det potensiale for funn av spor etter fortidig bosetting og dyrkning. I elvedalene og rundt Tyrifjorden er det god dyrkingsjord, og flere steder er den lettrenert. Da jordbruk og bosetting også i fortiden var betinget av slike faktorer gir dette potensial for funn. Det kan også være potensial for funn av steinalderboplasser i jordbruksområdene. Forekomsten av skrint jordsmonn øker imidlertid sannsynligheten for at slike kulturminner har forsvunnet eller blitt delvis ødelagt av moderne jordbruk.

På grunn av landhevingen etter istiden sto havet i eldste steinalder omkring 200 m høyere enn i dag, og sank gradvis etter som landet hevet seg. I steinalderen har boplassene i all hovedsak ligget nær kysten. Den høyestliggende kysttilknyttete steinalderboplassen vi kjenner i Buskerud i dag ligger på 120 moh., men de fleste ligger lavere, gjerne på 80 m eller mindre. Potensialet for opprinnelig kystbundne steinalderboplasser på slike høyder er derfor stort. Steinalderboplasser ligger ofte også ved innsjøer og vann, og potensialet for steinalderboplasser ved Tyrifjorden og andre mindre innsjøer er også høyt.

I utmarksområder med flate, vide grusterrasser, som de klassiske furumoene vi finner i Furumområdet og ved Modum bad er potensialet for kulturminner svært høyt. Slike terrasser er lettrenerte, og lette og grave i. Med den spesielle geologien i deler av kommunen, med utfelling av jernmalm av høy kvalitet, er forholdene gode for utvinning og fremstilling av jern. Potensialet for funn av kulturminner knyttet til jernfremstilling i slike områder er derfor svært høyt. En stor mengde slike kulturminner er allerede kjent i slike områder i kommunen, selv uten systematiske arkeologiske registreringer. Andre type kulturminner, som tjæremiler og fangstgroper er også vanlig i slike landskapsområder. Dagens elgtrekk kan ofte gi indikasjon på hvor det kan finnes fangstgroper. Utmarksområder med skinnere jordsmonn har lavere funnpotensial, selv om enkelte kulturminner, som bygdeborger også kan finnes her. Områder som i dag er preget av skog, kan i perioder med befolkningspress i fortiden ha vært dyrket. Det er derfor også potensial for spor av fortidig gårdsdrift her.

4.2 Funnprognoser for pressområder i kommunen

Da det ikke er fremsatt konkrete pressområder i kommunen som utgangspunkt for potensialvurderingen er denne vurderingen gjort rundt de tre tettstedene i kommunen, da det antas at det er her en eventuell utbygging vil skje i de kommende årene. Det vurderte området er satt til omkring 500 m rundt nåværende tettbebyggelse ved de tre tettstedene. Potensialet for synlige og lesbare kulturminner som for eksempel gravhauger i disse områdene må antas å være lavt, da de sannsynligvis ville være kjent av kulturminnemyndighetene allerede.

Vikersund

Store deler av den vestlige delen av Vikersund er tett utbygd, og her er følgelig funnpotensialet lavt. På grunn av den store tettheten av kulturminner fra jernalder ved Vikersund kurbad i 2009 og 2014 kan det i eventuelle mindre urørte områder innenfor tettbebyggelsen forventes funn av bosettings- og aktivitetsspor. Utenfor tettbebyggelsen sjansen for at slike spor er bevart høyere, og dermed øker potensialet her. Funn av hulveier og kokegroper langs riksvei 35, i nord ved Bottegarden og i sør ved Kjølstad tyder på at potensialet for bosettings- og aktivitetsspor er høyt

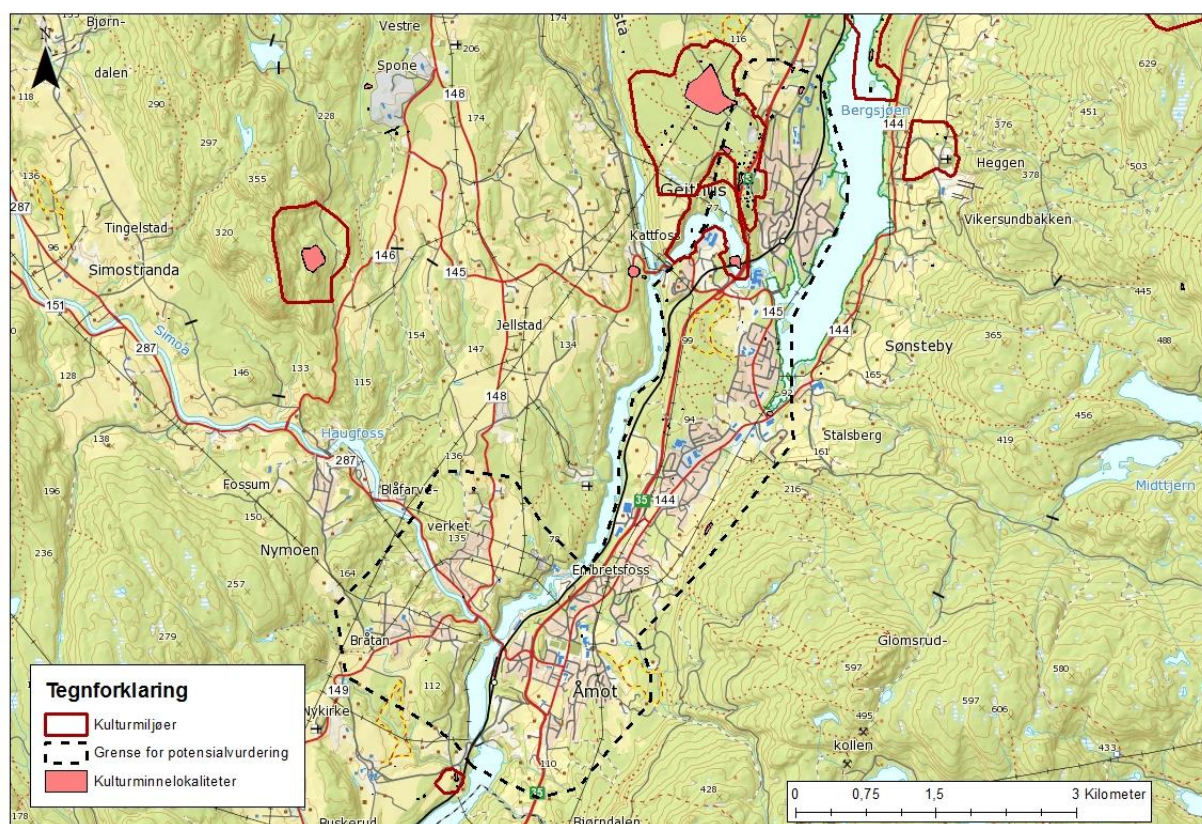
også utenfor sentrumsområdet av Vikersund. Langs den sørlige grensen av det vurderte området er det en opphopning av funn fra steinalder. Noe utenfor området, ved Kjemperud er det også påvist en steinalderboplass. Funntettheten gir et stort potensiale for steinalderboplasser i området. Trolig har beliggenheten der en liten elv møter Bergsjøen vært avgjørende for bosettingen her. Ved Vinåsen, i nordvestlig ytterkant av det vurderte området skal det være funnet flere steinøkser. Også her kan det finnes bosetningsspor fra steinalder.

Figur 71: Kart over Vikersund-området. Stiplet linje viser området som er vurdert for potensiale for funn av arkeologiske kulturminner. Felter med rød ytterkant er arkeologiske verneverdige kulturmiljøer i kommunen.

Også i det østlige Vikersund er et større område med tettbebyggelse, og dermed lavt potensial for funn. Nyere arkeologiske registreringer her har heller ikke ført til funn av kulturminner. Her er det funnet 8 steinøkser fra yngre steinalder, spredt i, og noe utenfor det vurderte området. I tillegg er det minst 9 gravrøyser fra jernalder på Vikerøya (foreslått som kulturmiljø 3 i denne rapporten). Øst for riksvei 144 og riksvei 284 er forholdene for forhistorisk jordbruk gode og spor etter dyrkning og bosetting er sannsynlig her. Ved Østre Vike ligger Vike kirkeruin, som tidligere nevnt var sognekirke på 1400-tallet. En må forvente at det har vært en kirkegård tilknyttet kirken. Det er imidlertid ingen synlige spor etter dette i dag, men sjansen for å støte på automatisk fredete kulturminner i det umiddelbare nærområdet av det gamle kirkestedet er tilstede.

Åmot/Geithus

Figur 72: Kart over Geithus-Åmot-området. Stiplet linje viser området som er vurdert for potensial for funn av arkeologiske kulturminner. Felter med rød ytterkant viser verneverdige kulturmiljøer i kommunen.

Ved Geithus ble det sett på potensial for funn i en omkring 500 m sone fra ytterkantene av tettbebyggelsen (Figur 72). Potensialvurderingen av funn rundt Åmot og Geithus er delt i en nordlig del (Geithus) og en sørlig del (Åmot).

Som i Vikersund er store områder i Geithus som tett utbygd. I tillegg er det foretatt arkeologiske registreringer i flere områder i Geithus nord i perioden 2006-2014. Her er alle uten funn, med unntak av registreringen langs riksvei 35 i 2013. Her er det registrert en stor mengde fangst- og kullgroper. På bakgrunn av den store mengden allerede kjente kulturminner har området vest for riksvei 35 svært høyt potensial for funn, og er foreslått som kulturmiljø 2 i denne rapporten. Kulturminnene er tilknyttet grus- og sandterrassene i området. Utenfor disse er kulturminneantallet lavt. Helt mot nord, i grensen mot Vikersund, ligger området med høyt potensial for steinalderboplasser, som ble omtalt i forrige kapittel. I sør mot Bergsjø og Drammenselva er det store områder med bart fjell i dag, og funnpotensialet her er følgelig lavt.

Ved helleristningsfeltene ved Katfoss er det middels potensial for funn av flere helleristninger, da vannstanden i elva i dag er høyere enn opprinnelig, og det aldri har vært gjennomført marinarknologiske undersøkelser her. Det er også en mulighet for at flere ristninger kan være skjult under vegetasjon i nærliggende områder rundt den allerede kjente bergkunsten. Det er også potensial for funn av steinalderlokalteter i tilknytning til ristningene, selv om jordsmonnet her er noe skrint. Sørøst for riksvei 35 er det i området rundt gården Øvre Skredsvik gjort flere løsfunn fra steinalder. Området ligger på omkring 75 moh., som er en aktuell høyde for slike

boplasser. Her er det potensial for boplasser, selv om de kan ha blitt forstyrret av moderne jordbruk.

Sørover langs østbredden av Drammenselva, på strekningen Gravfoss til Støa er det lavt potensial for funn, da det er skrint jordsmonn og bart fjell i dagen i store deler av området. Her er heller ikke kjent kulturminner, med unntak av en fangstgrop helt i nord ved Gravfoss. Videre sørover mot Åmot fra Holsrud, Skalstad og Kaldåker er det generelt tykkere løsmasser, og en økning i antall kjente kulturminner og middels til høyt funnpotensial. Der det er tettbebyggelse er følgelig funnpotensialet lavt. Rundt Bjørndalen, og Gjedrum er det områder med skinnere jordsmonn og noe mindre potensial enn lavere ned mot Drammenselva.

Steinalderboplasser ligger ofte på marine løsmasser. I området rundt Ilen-Holsrud, i sørenden av Bergsjø er det slike avsetninger. Området ligger på omkring 65-75 moh., noe som er en aktuell høyde for steinalderlokaliteter. Her er det derfor middels potensial for funn. I det samme område er det gjort funn av en skafthullsøks.

5. Avsluttende bemerkninger

De 12 kulturmiljøene som er trukket frem som spesielt verneverdige miljøer i Modum har svært høy eller høy verdi i kommunen. De utvalgte kulturmiljøene viser ulike sider av kommunens og landets historie.

Kulturmiljøene er svært viktige å ta vare på fordi de forankrer historien til stedet og utgjør et fremtidig arkiv for kunnskap om fortiden. I tillegg kan de være identitetsbyggende, både den gang og i dag. Gjennom å kunne se og forstå sporene etter folk før oss, tilfører kulturminnene landskapet en ekstra dimensjon.

Samlet sett gir kulturmiljøene viktige verdier for kommunen å kunne utvikle fremover. Erfaringsmessig kan forhistorien brukes som en ressurs i kommunesatsingen. Kulturmiljøene vil kunne styrke formidling, næringsutvikling og turisme. Dette utvalget kan berike kulturopplevelser for lokalbefolkning og for besøkende.

Kulturminnene i sitt rette miljø viser på en god måte de forankringspunkter som kommunen har til sin forhistorie. Et godt vern av de fysiske minnene i landskapet er med på å trekke forhistorien inn i fremtiden. De 12 kulturmiljøene utgjør samlet sett et representativt utvalg, og de mest typiske kulturminnene som kommunen har å by på. Sammen gir de et bredt og karakteristisk bilde av fortidens Modum.

Litteratur

- Christie, Sigrid og Håkon 1986: *Norges kirker. Buskerud. Bind 2*. Utgitt av Riksantikvaren. Gyldendal norsk forlag, Oslo.
- Bergstøl, Jostein 2007: *Fangst- og kullgroper. Alme 89/3, Ringerike kommune, Buskerud*. Rapport fra arkeologisk utgraving. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Bergstøl, Jostein 2009: *Kullgroper på Haraldsrudmoen. Bjølgerud 90/8, Modum kommune, Buskerud*. Rapport fra arkeologisk utgraving. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Bernt, Tryggve 2012: *Bygdeborgene – tid for revurdering?* Masteroppgave i arkeologi. Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo.
- Gansum, Terje, Jerpåsen, Gro B. og Christian Keller 1997: Arkeologisk landskapsanalyse med visuelle metoder. *AmS-Varia 28*, Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Guribye, Ragnhild og Holme, Jørn 2005: Kapittel II: Automatisk fredet kulturminner. I: Holme, Jørn (red): *Kulturminnevern- lov, forvaltning, håndhevelse. Bind II: Kulturminneloven med kommentarer*. s.32-101. Økokrim, Oslo
- Hylland-Eriksen, Thomas 1998: *Små steder, store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Jacobsen, Harald og Jørn-R. Follum 2008: *Kulturminner i Norge. Spor etter mennesker gjennom 10 000 år*. Tun forlag og Skogbrukets Kursinstitutt, Oslo.
- Larsen, Jan Henning 2009: *Jernvinnenundersøkelser*. Faglig program, bind 2. *Varia 78*. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo
- Mikkelsen, Egil 1977: *Østnorske veideristninger. Viking XL*, s.147-201. Norsk Arkeologisk selskap, Oslo.
- Mikkelsen, Egil 1981: *Veideristninger ved Geithus, Modum, Buskerud. Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1980-81*, s.35-52. Oslo 1981
- Reitan, Gaute 2005: *Neolitikum i Buskerud*. Hovedoppgave i nordisk arkeologi. IAKH, Universitetet i Oslo.
- Ruud, Arnt 1965: *Gårdshistorien. I: Modums historie bind IV*. Utgitt av Modum sparebank. Harald Lyche & co., Drammen.
- Solberg, Bergljot 2000: *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 e. Kr*. Cappelen akademisk forlag a.s., Oslo.
- Sørensen, Olav (upubl.): *Modums historie*. Manuskript til bygdebok for Modum.
- Veileder 2010: *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Plan og bygningsloven*. Plan og bygningslovseksjonen, Riksantikvaren, Oslo.
- Østmo, Einar og Hedeager, Lotte (red) 2005: *Norsk arkeologisk leksikon*. Pax forlag A/S, Oslo.

Nettsider:

Store norske leksikon (2014). www.snl.no (Hentet 10.jan 2014)